

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. **Комп'ютерний дизайн:** Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.
Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 3 2021

ЗМІСТ

Коротко про головне

Питання національної безпеки і оборони3

Нарада з питань розвитку економіки3

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А.

Україна – ЄС: підсумки засідання Ради асоціації
та перспективи внесення змін до Угоди про асоціацію4

Тарасенко Н.

Перспективи партії «Слуга народу»
в контексті рішень партійного з'їзду та прогнозів експертів13

Ворошилов О.

Чергове загострення ситуації
на Донбасі в оцінках політиків та експертів20

Закіров М. РНБО України продовжує політику санкцій: оцінки і прогнози політиків та експертів	29

Аулін О. Україна – Узбекистан: разом у спільне майбутнє	35

Економічний ракурс

Кулицький С. Глобальна експансія Китаю та проблеми розвитку української економіки (Закінчення. Початок у № 2)	42

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України	58
COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування	59
Сучасні дослідження та розробки академічної науки	61
Наукові видання НАН України	63
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	66
Здобутки української археології	68
Питання екології та уникнення техногенних катастроф	72
Наука і влада	72
Кадрова політика НАН України	73

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Аулін О. Бібліотечна діяльність щодо вдосконалення безпекових чинників у міжнародних стратегічних комунікаціях	75

Коротко про головне

Питання національної безпеки і оборони

Президент України В. Зеленський провів зустріч із секретарем Ради національної безпеки і оборони України О. Даніловим.

О. Данілов поінформував Президента про актуальні загрози державній та економічній безпеці, зокрема у фінансовій й енергетичній сферах.

Співрозмовники також обговорили подальші кроки в контексті виконання останніх рішень Ради національної безпеки і оборони.

Було уточнено плани роботи РНБО на найближчий період та обговорено питання збільшення штатної чисельності апарату Ради національної безпеки і оборони (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2021. – 22.02*).

Нарада з питань розвитку економіки

В. Зеленський на нараді з питань розвитку економіки наголосив, що «головна мета держави – заможний українець».

Економічне відновлення, підприємництво, інвестиції та публічні фінанси обговорив Президент В. Зеленський з очільниками відповідних напрямів в Офісі Президента, парламенті й уряді.

Однією з головних засад розвитку української економіки є впровадження європейських стандартів промислового й продовольчого виробництва. Зокрема, ідеться про інноваційний розвиток промисловості, «промисловий безвіз» із Європейським Союзом, стимулювання та створення нових робочих місць, оновлення Угоди про асоціацію з ЄС. Також Президент закликав до пришвидшення переходу на стандарти ринкової економіки та стимулювання розвитку бізнесів.

«Україна має всі підстави стати одним з найбільших у світі хабів для стартапів та високотехнологічного виробництва. Держава має забезпечити підтримку молодих підприємців і свободу конкуренції як основи ринкової економіки України. Наші підприємці – це локомотив сучасної успішної української економіки», – наголосив В. Зеленський.

Учасники наради обговорили створення сприятливих умов для ведення бізнесу, доступу підприємців до фінансових ресурсів, підвищення місця України в Глобальному рейтингу інновацій, підвищення рівня конкуренції, формування прозорого та справедливого конкурентного середовища з максимальним використанням інформаційних систем.

Також обговорили способи залучення інвестицій в Україну, створення умов для захисту інвесторів, імплементації механізмів державно-приватного партнерства та концесії як ефективних засобів розвитку економіки.

«Головна мета для нас як держави – це заможний українець. Успішна Україна – це зрозуміла прозора економіка з комфортними умовами для

бізнесу, стабільною банківською системою та сучасними інформаційними технологіями», – зазначив Президент.

Міністр фінансів України С. Марченко наголосив, що його відомство працює над реалізацією середньострокового бюджетного планування, що допоможе державі ефективніше долати фінансові та економічні виклики й стати надійною опорою для кожного українця. Управлінці активно працюють над підняттям України в рейтингу «Doing Business» (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2021. – 22.02).*

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Україна – ЄС: підсумки засідання Ради асоціації та перспективи внесення змін до Угоди про асоціацію

Важливим завданням зовнішньої політики України є інтеграція до європейського цивілізаційного простору, зокрема стати рівноправним партнером Європейського Союзу. Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС. Основними напрямками співробітництва між Україною і ЄС є енергетика, торгівля та інвестиції, юстиція і внутрішні справи, наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу, охорона навколишнього середовища, транспортна сфера, транскордонне співробітництво, співпраця у сфері науки, технологій та космосу. Як невід’ємна частина Європи Україна орієнтується на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічного розвитку.

Україна прагне повноправного членства у ЄС і наразі прагне отримати чітку перспективу членства в ньому. Про це Президент України В. Зеленський зазначав уже кілька разів, при обговоренні питань зовнішньої політики України. Він вважає, що Євросоюз – ключовий партнер України в питаннях відновлення суверенітету та територіальної цілісності й підтримки реформ, а також головний торговельний партнер, частка якого становить уже понад 40 % зовнішньої торгівлі нашої держави.

Ще в серпні 2020 р. В. Зеленський закликав лідерів країн ЄС уточнити умови вступу України у Євросоюз. На його думку, Європі варто більш точно формулювати, чого чекають від українців на їхньому європейському шляху.

Ну, а чи варто вступати в Союз – вони вирішать самі (URL: <https://inlviv.in.ua/ukraine/koly-ukrayina-zmozhe-vstupyty-v-yevrosoyuz-vlada-nazvala-novi-umovy-j-dostupni-dlya-oglyadu-terminy>. 2020. 28.08).

У жовтні того ж року під час зустрічі з польським президентом В. Зеленський заявив, що Україна має не просто стати членом Європейського Союзу, а бути рівноправним учасником об'єднання європейських держав. «Для мене найголовніше, щоб Україна не тільки була членом ЄС, для мене важливо, щоб Україна була рівноправним членом. Я хочу, щоб Україну запрошували у ЄС. Ми хочемо бути за цим столом перемовин і цінностей на однаковому рівні та з однаковим статусом», – наголосив Президент України. При цьому він запевнив, що Україна зробить усе, щоб бути рівноправним партнером (URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-robit-use-shob-buti-rivnopravnim-chlenom-yes-glava-64541>. 2020. 13.10).

У цьому його підтримує міністр закордонних справ Д. Кулеба, який запевнив, що в нас дуже інтенсивний, динамічний діалог з Європейським Союзом, а Угода про асоціацію між Україною і ЄС є дороговказом для наших реформ. Україна залишається вірною реформаторському порядку денному. «Ми зацікавлені у функціонуванні незалежної антикорупційної інфраструктури в Україні та продовжуватимемо економічні реформи, які сприятимуть поступовій інтеграції української економіки до внутрішнього ринку Європейського Союзу», – наголосив Д. Кулеба (URL: <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-ugoda-pro-asociaciyu-mizh-ukrayinoyu-i-yes-ye-dorogovkazom-reform>. 2020. 22.09).

В Офісі Президента 18 лютого 2021 р. відбулася нарада щодо стратегії європейської та євроатлантичної інтеграції під головуванням В. Зеленського, під час якої йшлося про те, що питання членства України у ЄС має вирішитися до кінця поточного десятиліття. За інформацією пресслужби, на нараді обговорювалося, що «Україна стає країною, де всім затишно й безпечно, а членство у Європейському Союзі перестало бути гіпотетичним – це питання часу, яке має вирішитися до кінця поточного десятиліття» (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/02/19/7283978>. 2021. 19.02).

На зустрічі йшлося про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, її оновлення, а також про інтеграцію в ринки ЄС і Єдиний цифровий ринок Євросоюзу.

Щодо перспектив вступу України до ЄС нещодавно посол Литви в Україні В. Сарапінас заявив, що це можливо в найближчій перспективі. За його словами, під час другого головування Литви в Раді Європейського Союзу у 2027 р. Євросоюз міг би оголосити Україну кандидатом на вступ до ЄС. Він нагадав про ініціативу литовського експрем'єра А. Кубілюса «Україна-2027», метою якої є допомогти об'єднати зусилля країн-членів та установ ЄС для допомоги Україні у виконанні реформ.

В. Сарапінас підкреслив, що це прекрасна перспектива для мобілізації України у виконанні подальших демократичних реформ. «Без сумніву, це амбітний план. Щоб він здійснився, для України важливо закріпити успіхи і в

подальшому рішуче виконувати реформи, а для ЄС – всіляко й послідовно підтримувати європейський вибір України», – додав він (URL: <https://rubryka.com/2020/11/12/yes-mozhe-vyznaty-ukrayinu-kandydatom-na-vstup-do-yes-u-2027-rotsi-posol-lytvy>. 2020. 12.11).

Посол нагадав, що в середині 2021 р. у Вільнюсі планується організувати четверту конференцію реформ в Україні, яка сприятиме зміцненню процесу реформ.

Проте, як зазначають експерти, виконання Угоди про асоціацію України з ЄС зменшило темп. За останній рік у Кабміні тричі міняли віцепрем'єра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. У парламенті ж говорять про проекти, які прямо суперечать європейському законодавству. Експерти прогнозують, що вступити у Євросоюз Україні вдасться не раніше ніж через десятиліття.

Незважаючи на деякі непорозуміння у відносинах України і ЄС, увага до нашої країни досить велика. Варто зазначити, що навіть локдаун не завадив проведенню Ради асоціації за участі євродепутатів і делегації України наживо, яку очолював Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль. Ще в жовтні ЄС провів із Президентом України В. Зеленським перший «живий» саміт з початку пандемії. У лютому в Брюсселі прийняли Прем'єр-міністра України Д. Шмигала. Як результат його візиту стала Рада асоціації Україна – ЄС, яка відбулася 11 лютого.

Подібний захід із Сербією в грудні ЄС провів у форматі відеоконференції. Та сама доля очікує й на засідання з Таджикистаном. Натомість сьому Раду асоціації з Україною Євросоюз переніс із грудня на лютий, аби побачитися з українськими урядовцями наживо. І ця зустріч відбулася, попри те що ситуація з пандемією COVID-19 не покращилася.

На думку оглядачів, це демонструє значення України для ЄС. Верховний представник ЄС із зовнішньої політики й політики безпеки Ж. Боррель на пресконференції за підсумками Ради асоціації наголосив: «Усі знають, що партнерство з Україною – одне з найбільш стратегічно важливих серед усіх, які у нас є, в усьому світі». Ж. Боррель також наголосив, що угода про асоціацію між Україною і ЄС є найбільш всеохопною з-поміж усіх договорів Євросоюзу (URL: <https://www.dw.com/uk/rada-asotsiatsii-ukraina-ies-sudova-reforma-matir-usikh-reform/a-56543954>. 2021. 12.02).

Головним результатом засідання в Брюсселі можна вважати початок оцінювання всіх досягнень Угоди про асоціацію. Таке оцінювання потрібно для оновлення цього документа – саме таку мету офіційний Київ проголосив у відносинах з ЄС після приходу до влади В. Зеленського.

Разом з тим у Європейському Союзі сподіваються на прискорення необхідних реформ. Як інформують ЗМІ, у Європарламенті (ЄП) під час обговорення звіту про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, автором якого став доповідач ЄП з питань України, німецький депутат від Європейської народної партії М. Галер (Michael Gahler), зазначалося, що Угода про асоціацію на сьогодні є найбільш ефективним інструментом

євроінтеграції України. І хоча виконання Києвом деяких пунктів Угоди викликає в Брюсселю ряд серйозних запитань, ЄС продовжуватиме надавати їй широку фінансову, технічну та експертну підтримку (URL: <https://www.dw.com/uk/yevroparlament-otsinyv-uhodu-pro-asotsiatsiiu-z-ukrainoiu-uspikhy-popry-tryvozhni-syhnaly/a-56517893?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>. 2021. 10.02).

Серед позитивних результатів, до яких привела Угода, євродепутати відзначали зростання двосторонньої торгівлі та успішне втілення реформ в Україні, зокрема це децентралізація, банківська та земельна реформи.

Проте під час обговорення у Європарламенті деякі депутати висловлювали занепокоєння ситуацією, що склалася після резонансного рішення Конституційного Суду України (КСУ) про визнання неконституційними деяких положень антикорупційного законодавства.

Серед інших зауважень на адресу української влади щодо виконання Угоди про асоціацію євродепутати говорили про необхідність більш суворо дотримуватися вимог ЄС у сфері безпечності харчових продуктів та торгівлі сільськогосподарською продукцією, а також подбати про створення передбачуваної регуляторної політики.

Разом з тим депутати Європарламенту зазначали, що Україні за останні роки вдалося багато досягти, але не все залежить лише від України. Зокрема, литовський євродепутат від Європейської народної партії А. Кубілюс наголосив, що в українських реформах є певні проблеми, особливо в судовій, але так само є проблеми і в політиці ЄС щодо країн «Східного партнерства».

Під час дебатів лунали думки й про те, що зближення ЄС з Україною має відбуватися не лише заради створення спільного економічного простору, на яке спрямована Угода про асоціацію, а й заради безпеки. Угорський депутат А. Ара-Ковач від групи соціалістів та демократів зауважив, що В. Путін, який стикається з новими внутрішньополітичними проблемами, може влаштувати нову зовнішньополітичну провокацію. «Нам треба зміцнити наші зв'язки з Україною, бо це важливо для нашої безпеки, а також запровадити нові санкції проти Росії», – закликав євродепутат.

При цьому євродепутати наголошували, що Україна не повинна забувати той факт, що рівень політичної, технічної та фінансової підтримки з боку ЄС залежатиме від того, наскільки вона виконуватиме зобов'язання, узяті перед ЄС і його державами-членами. Ці зобов'язання стосуються передусім реформ у сфері верховенства права, ефективного врядування та боротьби з корупцією.

Один з найжорсткіших пунктів доповіді стосується олігархів: «Європарламент висловлює крайнє занепокоєння неприкритими спробами приватних інтересів підірвати досягнення країни в боротьбі з корупцією та загалом у демократичних реформах, зокрема, шляхом захоплення політичної влади деякими українськими олігархами, які ослабили орієнтовану на реформи більшість у Верховній Раді».

Проте євродепутати не забули й про позитив. Вони похвалили перезапуск Національного агентства із запобігання корупції (НАЗК) і винесення перших вироків Вищим антикорупційним судом, який, на думку Європарламенту, має «високі професійні стандарти». Національне антикорупційне бюро (НАБУ) у доповіді називають, «можливо, найбільш ефективною антикорупційною інституцією в країні». При цьому євродепутати закликали законодавство про НАБУ у відповідність до Конституції України та рішень КСУ, але таким чином, щоб директора НАБУ обирали за «прозорою деполітизованою процедурою за принципом найбільших заслуг».

Європарламент шкодує, що судова система має один з найнижчих рівнів довіри в Україні. І тому закликає українську владу прискорити її реформування та боротися з корупцією серед суддів. Це, на думку європарламентарів, має відбуватися так, аби не постраждала незалежність судочинства.

Важливо зазначити, що Європарламент повторив свою непохитну прихильність ЄС незалежності, суверенітету та територіальній цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах.

Напередодні візиту Д. Шмигалья до Брюсселю багато говорили про необхідність перегляду Угоди про асоціацію. Як зазначив безпосередньо Прем'єр-міністр України, Угоду треба привести до тих стандартів і параметрів, які на сьогодні діють на території Євросоюзу, а також врахувати ті зміни та реформи, які відбулися в Україні.

Проте в спільній заяві, опублікованій за підсумками Ради асоціації, уточнюється, що на першому етапі кожна сторона проведе внутрішнє оцінювання «досягнень цілей Угоди». Результати буде представлено на саміті Україна – ЄС у 2021 р. Також Рада підтвердила намір ЄС та України почати переговори щодо лібералізації торгівлі товарами в рамках зони вільної торгівлі. Очевидно, що йдеться передусім про ще одну мету Києва – збільшити квоти на безмитний експорт української аграрної продукції.

Разом з тим єврокомісар з політики сусідства О. Варгеї на пресконференції з Ж. Боррелем і Д. Шмигалем дав зрозуміти, що ЄС не піде надто далеко в такому перегляді: «Ми думаємо, що немає потреби вносити зміни в Угоду. Угода за своєю природою є динамічною, вона містить багато можливостей розширити нашу співпрацю». Очевидно, він мав на увазі, що вносити зміни до так званого «тіла» Угоди – це дуже складний процес, тоді як оновлення додатків до неї є набагато простішим. Утім, у Києві це також розуміють та говорять передусім про другий шлях. Також О. Варгеї застеріг: «Ми готові подумати над подальшими сферами співпраці, якщо Україна готова взяти на себе зобов'язання, з якими таке розширення пов'язано».

У свою чергу Д. Шмигаль зазначив, що безпосередньо Угода переглядатися, звісно, не буде. Вона прийнята, ратифікована та діятиме. Йдеться про перегляд і внесення змін у додатки до Угоди, вони не потребують ратифікації ні європейського, ні українського парламентів, і до них сьогодні

вся увага. «Серед основних – додатки про так званий “промисловий безвіз”, це елемент розширення всеосяжної зони вільної торгівлі. У ньому є 25 принципових положень, з 18 протягом минулого року вже відбулися робочі наради та досягнуто домовленості. За іншими семи ми ще працюємо. Сподіваємося, протягом 2021–2022 рр. досягнемо згоди й стосовно цих положень та врешті підпишемо усі необхідні додатки про повний промисловий безвіз», – наголосив Д. Шмигаль (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3191458-smigal-zapevnae-so-ugoda-pro-asociaciu-ukraina-es-ne-peregladatimetsa.html>. 2021. 16.02).

Щодо перегляду додатка № 29, де йдеться про квоти та мита, то, за його словами, з візитом української делегації фактично розпочався їх перегляд. «Я не можу вам сьогодні сказати, наскільки будуть збільшені ті чи інші квоти та, відповідно, зменшені мита, це процес всеохоплюючий, направлений на те, щоб у результаті забезпечити повноцінну торгівлю з Європою. Найближчими тижнями ми організуємо відповідні робочі групи на базі Міністерства економіки, торгових представників, це і буде конкретною роботою», – заявив Прем'єр-міністр України.

Він також наголосив, що не очікує «безнадійних для нас, назвемо це кейсів. Звісно, ми готові, що в різних товарних групах, у різних галузях можуть бути нюанси, але щоб сьогодні говорити про передчуття проблеми, ні, такого нема».

Д. Шмигаль повідомив про започаткування нових напрямів стратегічного партнерства між Україною і Євросоюзом. За його словами, поперше, це напрям критичної сировини. Розвиток сучасних технологій, зеленої енергетики ставить перед Європою нові виклики. Наприклад, за розрахунками Європейського Союзу, потреба в літії, що використовується для виготовлення акумуляторних батарей, до 2030 р. зросте у 18 разів, а до 2050 р. – у 60 разів. Україна ж має найбільші на європейському континенті поклади літію. «Крім того, у нас є кобальт, титан, тобто ті корисні копалини, якими дуже цікавляться країни Європи. Європейці готові з нами співпрацювати та долучати Україну до відповідних виробничих альянсів з їх видобутку. Нас же цікавить, як видобуток корисних копалин, так і їх ефективне використання – перероблення в продукти високої доданої вартості, яка залишатиметься в Україні у вигляді робочих місць, зарплат, технологій», – підкреслив Прем'єр.

Він також зазначив, що другий напрям співробітництва з ЄС – це співпраця в галузі виробництва водню, перспективного енергетичного ресурсу. Оскільки Україна має 15 атомних енергоблоків, то «ми володіємо величезним потенціалом для стабільного виробництва водню. І ми готові його розвивати разом з Європою, маючи там постійний ринок збуту». «Третій напрям – це співпраця в космічній галузі. Україна має в цій галузі передові технології, підприємства, потужну виробничу та кадрову школу, науковий потенціал. Усе це на сьогодні надзвичайно цікаво Європейському Союзу», – заявив Д. Шмигаль.

Він додав, що в питанні фінансування цих проєктів з боку європейських структур насамперед обговорюватимуться «варіанти державного-приватного партнерства як один з найбільш цікавих, вигідних та реальних інструментів для України».

У цілому ж Прем'єр-міністр України високо оцінив результати візиту урядової команди до Брюсселю та зазначив, що цей візит видався результативним у контексті зміцнення відносин з Євросоюзом, а цьогорічне засідання Ради асоціації засвідчило високий рівень підтримки України з боку ЄС. «Очікуємо продуктивної роботи з європейськими партнерами, аби на наступний саміт Україна – ЄС улітку цього року вийти з конкретними рішеннями», – зауважив Д. Шмигаль (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3190386-ukraina-mae-potuznu-pidtrimku-es-smigal-pidbiv-pidsumki-zasidanna-radi-asociacii.html>. 2021. 14.02).

При цьому він зазначив, що місія ЄС уже почала оцінювальну роботу готовності України до підписання угоди про так званий «промисловий безвіз». «Це відкриє широкі торговельні можливості для малого й середнього бізнесу, який зможе реалізовувати свій товар на ринках ЄС. Розраховуємо якнайскоріше отримати рекомендації та підписати угоду цього року», – висловив сподівання Д. Шмигаль.

Глава уряду також зазначив, що найближчим часом очікуємо й на укладення угоди про спільний авіаційний простір. «Верховний представник Європейського Союзу Ж. Боррель підтвердив, що Україна виконала всі умови для її підписання. Спільний авіаційний простір з ЄС означатиме більше рейсів між Україною та ЄС (зокрема, більше нових напрямків), що сприятиме розвитку вітчизняної авіації, туристичної галузі та матиме загалом позитивний ефект на економіку», – пояснив Д. Шмигаль.

Прем'єр-міністр також наголосив, що інтеграція до Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу – одна з головних цілей нашої держави на найближчий термін. Глава уряду нагадав, що під час зустрічі з віцепрезиденткою Європейської комісії М. Вестагер обговорили підписання угоди про взаємне визнання електронних довірчих послуг. І М. Вестагер високо оцінила диджиталізацію в Україні.

Проте питання про вступ України до ЄС залишається невизначеним. Про тісніше співробітництво говорять і політики, і експерти, але про терміни повноправного членства України у ЄС не ідеться. Зокрема, новий голова правлячого в Німеччині ХДС А. Лашет вважає, що ЄС повинен відкрити Україні європейську перспективу. Про членство йдеться навряд чи, але Брюссель багато в чому міг би розширити допомогу Києву. Як саме повинна виглядати європейська перспектива для Києва, голова ХДС не уточнив. Але німецькі експерти переконані, що про членство у Євросоюзі тут не йдеться. «ЄС багато в чому зайнятий самим собою, пережив за останні роки ряд криз, усередині панує напруження, зокрема політичне», – наголосив експерт Німецького фонду Маршалла – США Й. Форбріг (Jörg Forbrig). Зокрема, він звертає увагу на «великі проблеми з демократією та правовою державою» в

окремих країнах – членах ЄС (ідеться передусім про Угорщину й Польщу), а також популярність у багатьох країнах партій, які мають чітку скептичну позицію щодо ЄС. «Нині ЄС у зовсім іншому стані, ніж був 20 чи 30 років тому, коли він міг приймати нових членів у великій кількості», – підкреслив Й. Форбріг (URL: <https://www.dw.com/uk/yevropeisku-perspektyvu-kyieva-shcho-mozhe-zrobyty-yes/a-56519350>. 2021. 10.02).

У свою чергу С. Стюарт (Susan Stewart), експертка з берлінського Фонду «Наука і політика» (SWP), зазначила, що європейська допомога Україні не повинна бути безумовною. «Усе залежить від результатів реформ в Україні, а цих результатів поки що немає. Є окремі кроки, за допомогою яких Президент В. Зеленський та його команда намагаються подолати корупцію. Але, з огляду на конституційну кризу кінця 2020 р. та інші події в країні, у ЄС бачать, що особливого прогресу немає», – заявила експертка.

Проте, на її думку, усе одно варто більше ресурсів інвестувати у відносини з країнами «Східного партнерства», зокрема й Україною, особливо з огляду на чергове істотне погіршення відносин між ЄС та Росією після отруєння й арешту тамтешнього опозиціонера О. Навального та жорсткого придушення мітингів на його захист.

С. Стюарт радить Україні робити акцент на реформуванні судової системи та боротьбі з корупцією, а також «дати чітко зрозуміти, що успіх у цих сферах є основою для успіху в багатьох інших аспектах», що від успішних реформ залежить фінансова підтримка України з боку ЄС.

У свою чергу представники української опозиції не досить оптимістично налаштовані на перспективах євроінтеграції при нинішній владі. Зокрема, глава Комітету Верховної Ради з питань євроінтеграції І. Климпуш-Цинцадзе вважає, що говорити про терміни вступу поки занадто рано і варто орієнтуватися ймовірніше на десятиліття, ніж на два роки. Тому що «ми занадто відстаємо від розвитку, до якого прагнемо». На думку І. Климпуш-Цинцадзе, Україні варто звернути увагу на досвід країн, які вступили у ЄС за останні 10 років, і відповідати так званим копенгагенським критеріям. Але поки багато законопроектів порушують Угоду, шлях буде довгим. Не можна говорити про терміни, коли не виконуються зобов'язання в межах Угоди. Якби у ВР не реєструвалися ініціативи, які порушують Угоду і європейські підходи, тоді можна було б говорити про реальні терміни.

Експерти також вказують, що продуктивному шляху до членства не сприяють часті кадрові перестановки в Кабінеті Міністрів. Сьогодні напрямом євроінтеграції керує вже четвертий дипломат за рахунком. До серпня 2019 р. посаду віцепрем'єра з євроінтеграції обіймала І. Климпуш-Цинцадзе, яку після виборів Президента замінив Д. Кулеба. З березня 2020 р. головним євроінтегратором став ексглава МЗС В. Пристайко, а вже із червня – О. Стефанішина.

Український журналіст і публіцист В. Портников вважає, що європейські партнери стурбовані тим, що нинішня українська влада може нівелювати всі позитивні досягнення на шляху реформ за останні шість

років. Разом з тим, за його словами, глава держави та його оточення у своїй публічній заяві намагаються розвіяти такі побоювання, заявляючи про відданість підтримці євроатлантичної інтеграції.

Колишній міністр закордонних справ України П. Клімкін також сумнівається в прискоренні євроінтеграції України. За його словами, раніше Євросоюз намагався зрозуміти, куди і як ми йдемо, а тепер він намагається зрозуміти, а чи йдемо ми взагалі кудись уперед. «Насправді для Євросоюзу важлива і Україна як така, і важлива з точки зору безпеки... Питання про те, чи підуть взагалі реформи вперед або не підуть, – це теж, якщо хочете, питання внутрішньої безпеки Євросоюзу», – зазначив П. Клімкін (URL: <https://www.svoboda.org/a/30875835.html>. 2020. 6.10).

Експерт Українського інституту майбутнього А. Умланд також вважає, що у відносинах України з ЄС виникають певні непорозуміння через повільне реформування в Україні. На його переконання, Європейському Союзу доводиться за допомогою своїх інструментів тиснути на українське керівництво для того, щоб проводилися реформи. Хоча здавалося, що, коли є така монобільшість і таке домінування однієї політичної сили практично у всіх гілках влади, такого роду тиск уже не знадобиться.

За словами експерта, Європейському Союзу знову потрібно стежити за кожним кроком, який робиться в різних гілках української влади. І це, звичайно, розчаровує. Залишається складною проблемою політичне включення України до Європейського Союзу як повноцінного члена. Чомусь це дуже чутлива тема для ЄС.

При цьому експерт зазначає, що економічна інтеграція посилюватиметься, тому що ЄС сам зацікавлений, щоб тут була економічна стабільність і процвітання. Політикам Європейського Союзу потрібно виправдовувати перед своїми виборцями ту допомогу, яку дає ЄС (це інтеграція у європейські ринки, яку отримують українські фірми). Для цього потрібно дотримуватися тих правил, про які домовилися в Угоді про асоціацію.

Натомість представники влади запевняють, що відносини України з Європейським Союзом перебувають на хорошому рівні й лише покращуватимуться – насамперед це поглиблення економічного співробітництва.

Отже, перспективи успішної інтеграції України до європейського цивілізаційного простору є. Разом з тим треба мати на увазі, що з огляду на історію України будь-які хороші перспективи – це її константа, але практична реалізація, на жаль, не завжди відповідає наявним можливостям. Проте спільні зусилля громадянського суспільства, державних інституцій та опозиції, які врешті-решт мають зрозуміти, що життя триває тут і сьогодні, а не починається виключно з приходом до влади їх особисто або тих політичних сил, яким вони симпатизують, повинні дати довгоочікуваний результат. Тим більше що за свій вибір Україна вже сплатила сповна та, на жаль, продовжує сплачувати дуже велику ціну.

Перспективи партії «Слуга народу» в контексті рішень партійного з'їзду та прогнозів експертів

З'їзд партії «Слуга народу» відбувся 11 лютого, дата проведення якого переносилася двічі. Спочатку його призначили на 5 лютого, але відклали на 10 лютого через невизначеність з кандидатами на проміжних виборах до Верховної Ради в одномандатних виборчих округах, потім на 11 лютого – через складні погодні умови. Зрештою, з'їзд таки відбувся, щоправда, це була лише перша його частина, на якій розглянули тільки два питання: висунення кандидатів на довибори до парламенту по округах № 87 (Івано-Франківщина) та № 50 (Донеччина).

Довибори до Верховної Ради ЦВК призначила на 28 березня. В окрузі № 87 обиратимуть народного депутата замість представника «Слуги народу» З. Андрійовича, який на місцевих виборах 25 жовтня був обраний на посаду надвірнянського міського голови Івано-Франківської області (це місто він же очолював до того, як піти у Верховну Раду). На цьому окрузі партія В. Зеленського «Слуга народу» вирішила висунути в депутати ще одну медійну персону – актора й «стронгмена» В. Вірастюка.

«Василь – відомий спортсмен та актор, народився і виріс в Івано-Франківську. Мабуть, кожному він відомий як найсильніша людина світу. А ще В. Вірастюк очолює тренерський склад Invictus Games: Team Ukraine та займається реабілітацією ветеранів. І тепер хоче допомагати їм на державному рівні. Це щирий патріот, який чимало допомагає українській армії, дуже відкрита та приємна людина, з великим бажанням та натхненням працювати для своєї країни!» – зазначила заступниця голови фракції «Слуга Народу» Є. Кравчук (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-56024773>).

Безпосередньо В. Вірастюк під час брифінгу з головою партії О. Корнієнком поінформував, що має наміри в парламенті працювати над створенням реабілітаційних центрів для ветеранів війни на Донбасі. За словами спортсмена, у політику його запросив Президент В. Зеленський. В. Вірастюк зазначив, що мав про це розмову з главою держави: «Відчув зі сторони Президента підтримку. Тому я стою зараз перед вами».

В. Вірастюк – силач, заслужений майстер спорту та п'ятиразовий володар титулу «Найсильніша людина України», у 2004 р. визнаний «Найсильнішою людиною світу». Має акторський та «шоуменський досвід». Наразі тренує українську збірну ветеранів АТО/ООС для участі в Іграх нескорених-2022. На своїй сторінці в інстаграмі В. Вірастюк підкреслив, що вже має чіткий план дій на випадок обрання його народним депутатом. Це насамперед представництво громади Надвірнянщини в центральних органах влади, а також сприяння розвитку спортивної реабілітації ветеранів АТО/ООС, допомога в реформуванні сфери спорту (URL:

<https://focus.ua/uk/politics/474607-ya-ne-prodalsya-virastyuk-rasskazal-o-politicheskikh-ambiciyah-i-budushchey-deyatelnosti-v-rade>).

На окрузі № 87 В. Вірастюку доведеться змагатися із сильними та досвідченими суперниками. На тепер уже відомо про чотирьох його конкурентів. Зокрема, від партії «За майбутнє», яку пов'язують з бізнесменом І. Палицею (через нього – і з І. Коломойським), на цьому окрузі балотуватиметься багаторічний керівник «Буковелю» та колишній депутат О. Шевченко. Від «Європейської солідарності» на окрузі висунуто Марусю Звіробій (ім'я та прізвище при народженні О. Біленька) – волонтерку, контрактницю ЗСУ, інструкторку навчального центру Десантно-штурмових військ. Лідер партії П. Порошенко сподівався, що Марусю Звіробій як єдину національно-патріотичну кандидатку підтримають «Голос» та «Свобода». Утім, голова Секретаріату ВО «Свобода» Р. Кошулинський також висловив бажання балотуватися в цьому окрузі.

Р. Кошулинський – нардеп шостого скликання від «Свободи», заступник голови ВР (2012–2014). У 2014–2015 рр. брав участь в АТО у складі 44-ї артилерійської бригади. Проходив службу на Донбасі у званні старшого сержанта. У 2018 р. був висунутий єдиним кандидатом на виборах Президента України від усіх націоналістичних сил.

На цьому ж окрузі за депутатський мандат боротиметься самовисуванець М. Ноняк, колишній заступник міністра доходів та зборів. Лише він є офіційно зареєстрованим кандидатом, решта документи ще не подали.

На думку політолога О. Черненка, «висунення Вірастюка свідчить, що “слуги” дійсно збираються боротися за округ, та і як технічний кандидат він навряд чи захотів би брати участь у гонці. Крім того, у парламенті очевидний конфлікт між “СН” і “За майбутнє”, яка більше не дає голосів для підтримки проєктів “слуг” – отже, потрібно боротися за кожен мандат. Для Звіробій і Кошулинського буде важливий бренд партії. А у випадку із “СН” він уже не такий капіталізований, як раніше, і в тому регіоні він мало важить, тому ставлять на Вірастюка» (URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/politics/dovybory-v-radu-bez-shansov-dlya-slugi-naroda-no-s-perspektivoy-dlya-kolomoyskogo-11022021-415446>).

Експерт визнає, що всесвітньо відомий спортсмен, безумовно, користується великою популярністю, особливо в місцях, звідки він родом, але його конкурент в особі О. Шевченка – явний фаворит виборів, і це визнають навіть в «СН». Партнер І. Коломойського, О. Шевченко, давно й добре відомий на окрузі, і не тільки тим, що свого часу очолював менеджмент курорту «Буковель».

«На окрузі Шевченко багато зробив для людей – дороги, інфраструктуру. І опитування, які раніше проводили, показують його високу підтримку. Що стосується “слуг”, то їхній рейтинг падає, і зараз балотуватися від цієї партії – поховати свою репутацію, це стосується і

Вірастюка, який популярний в патріотичному середовищі. Я не думаю, що в нього є шанси перемогти», – говорить політтехнолог Д. Богущ.

Аналогічну позицію займає також політолог С. Гайдай, який прогнозує жорстку боротьбу на окрузі. «На будь-яких довиборах йде концентрація зусиль. У “За майбутнє” багато ресурсів, є вони і у “слуг”, та і “Євросолідарність” не відстає, тому результат таких виборів непередбачуваний. Водночас серед відомих кандидатів у Вірастюка шанси найменші, тому що гра в добру людину не з політики, як показали вибори в Одесі з участю О. Філімонова й результат Притули в Києві, більше не діє. У це зіграв тільки Зеленський і знецінив таким чином. Словом, Вірастюка втягнули в погану гру, а “слуги” дивно неефективно працюють з кадровим потенціалом», – вважає С. Гайдай.

Тим часом О. Шевченко вже розмістив свої бігборди уздовж великих доріг на Прикарпатті, у м. Надвірній і Яремче, але поки без прямих закликів проголосувати за себе. Він також активно проводить зустрічі в селах і містах округу.

Присутні на бордах також «свободівець» Р. Кошулинський і відома волонтерка, представниця «Європейської солідарності» М. Звіробій. Р. Кошулинський, колишній віцеспікер парламенту, а нині глава фракції «Свободи» у Львівській міськраді, оригінально позиціонує себе як «єдиного кандидата від людей». Протистояння з ним – серйозна проблема для М. Звіробій, вважає політолог О. Черненко. «Кошулинський і Звіробій будуть топтатися на одному електоральному полі. Тут важливо, що представник “Свободи” був в АТО, в нього є і політичний досвід, і бренд своєї партії, але Маруся теж допомагала фронту і стала досить медійною останнім часом, тому складно сказати, хто з них у кого відбере бали, але ситуація грає проти обох», – наголошує він, додаючи, що у випадку патріотичних кандидатів бренд партії означатиме більше, ніж для представника «слуг» на окрузі. Водночас поки М. Звіробій, В. Вірастюк і Р. Кошулинський, кандидати яскраві і харизматичні, битимуться один з одним за патріотичний електорат, О. Шевченко залишатиметься один у ніші «міцного господарника». Саме його більшість експертів називають фаворитом на окрузі № 87 ([URL: https://www.dsnews.ua/ukr/politics/dovybory-v-radu-bez-shansov-dlya-sluginaroda-no-s-perspektivo-y-dlya-kolomoyskogo-11022021-415446](https://www.dsnews.ua/ukr/politics/dovybory-v-radu-bez-shansov-dlya-sluginaroda-no-s-perspektivo-y-dlya-kolomoyskogo-11022021-415446)).

«Наразі завданням Вірастюка є розтягнення разом з Кошулинським голосів патріотичних виборців у Надвірнянському виборчому окрузі, щоб до парламенту зайшла не Маруся Звіробій, а наблизений до Коломойського бізнесмен Шевченко», – прокоментував кандидатуру висуненця від «Слуги народу» нардеп III–VI скликань Т. Чорновол ([URL: https://aspi.com.ua/news/politika/strongmen-virastyuk-proti-marusi-zvirobiy-navischo-zelenskiy-vidpraviv-silacha-na#gsc.tab=0](https://aspi.com.ua/news/politika/strongmen-virastyuk-proti-marusi-zvirobiy-navischo-zelenskiy-vidpraviv-silacha-na#gsc.tab=0)).

На 50-му окрузі на Донеччині, де також відбудуться перевибори через складення повноважень нардепом Р. Требушкіним, якого на місцевих виборах 25 жовтня обрали міським головою Покровська, кандидатом від

«Слуги народу» партійний з'їзд висунув чинного голову Покровської райдержадміністрації А. Бондаренка. До цього він працював у правоохоронних органах, був учасником АТО – обороняв відділок міліції в Авдіївці.

Експерти констатують, що «Слуга народу» вже давно втратила популярність на Донбасі, тому голова Покровської РДА А. Бондаренко, який балотується від влади, найімовірніше, кандидат «для галочки». У будь-якому разі важко уявити як він конкуруватиме з керівником молодіжного крила «ОПЗЖ», генпродюсером закритого каналу «112 Україна» А. Марчевським. Він уже балотувався на минулих виборах по округу № 60 з центром у Волновасі, проте програв самовисуванцю Д. Лубенці, який у Верховній Раді увійшов до групи «За майбутнє». Природно, А. Марчевського підтримуватиме партійне керівництво, та й загалом рейтинг «ОПЗЖ» на Донбасі нині досить високий. Крім того, на користь А. Марчевського може зіграти скандал із закриттям телеканалу (URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/politics/dovybory-v-radu-bez-shansov-dlya-slugi-paroda-no-s-perspektivoy-dlya-kolomoyskogo-11022021-415446>).

Конкуренцію висуванцю від «ОПЗЖ» може скласти народний депутат кількох скликань, колишній «регіонал» Є. Геллер. Він у 2014 р. уже проходив від цього округу у Верховну Раду і перебував у депутатській групі «Відродження», бенефіціаром якої вважався І. Коломойський. Прогнозується, що допомагатиме Є. Геллеру нинішній міський голова Покровська Р. Требушкін, теж пов'язаний з І. Коломойським: на виборах мера він балотувався від партії «За майбутнє».

Третій кандидат, у якого є шанси на перемогу завдяки гарній підтримці, – це мер Добропілля А. Аксьонов, якого незабаром може висунути місцевий політичний проєкт Р. Ахметова «Порядок». Має намір підтримати А. Аксьонова впливовий Л. Байсаров, керівник місцевого шахтоуправління «Покровське», яке належить ДТЕК. За інформацією ЗМІ, в окрузі вже висять бігборди «Байсаров – за Аксьонова».

Звісно, зареєструвалися ще далеко не всі кандидати, але на 50-му окрузі, за прогнозами експертів, основна боротьба точитиметься між А. Марчевським, Є. Геллером та А. Аксьоновим, – і в ній будуть важливими і медіа, і «гречка». «На Донбасі йдеться скоріше не про медіапідтримку кандидатів, скільки про прикорм округу, і основні кандидати на ньому досить ресурсні, це стосується і Геллера, і Марчевського, за яким стоїть Медведчук, і людина Ахметова. Але бренд “ОПЗЖ”, під яким буде йти Марчевський, додасть йому шансів, як і закриття «112 каналу», на чому він будуватиме свою кампанію», – вважає О. Черненко.

«Все важливо: і медіапідтримка знакових фігур, і робота на окрузі, але сотня зустрічей на місцях, звичайно, відіграє більшу роль, ніж розмова по телевізору. Тим більш, що своїх каналів у медведчуківського крила “ОПЗЖ” не залишилося», – зазначає С. Гайдай (URL:

<https://www.dsnews.ua/ukr/politics/dovybory-v-radu-bez-shansov-dlya-slugi-naroda-no-s-perspektivoy-dlya-kolomoyskogo-11022021-415446>).

Політичний експерт Д. Воронков вважає, що вибір найбільш перспективних кандидатур на довибори для партії «Слуга народу» є дійсно питанням номер один. «Партії наразі життєво важливо за рахунок будь-якого політичного резерву зміцнити монокоаліцію, яка на межі розвалу, і два нардепи хоч і не панацея, але все ж могли б забезпечити невеликий запас міцності. Особливо після внутрішнього конфлікту і розбіжностей у фракції у зв'язку з вигнанням Дубінського», – підкреслює політэксперт.

Утім, на його думку, шанси в «СН» здобути перемогу вельми мізерні, незалежно від обраних кандидатур. Цілком логічно, що, наприклад, у Донецькій області електорат скоріше віддасть перевагу кандидату від «ОПЗЖ» або самовисуванцю. Що стосується Івано-Франківщини, то і тут ситуація для «СН» сумна. Численні скандали в рядах монокоаліції і непопулярні рішення, згідно з соціологічними дослідженнями, значно знизили партійний рейтинг «Слуг народу». Дещо додало підтримки на заході країни рішення Президента про блокування проросійських телеканалів, але це бонус швидше в скарбничку самого Президента, а не в арсенал партії (URL: <https://politics.comments.ua/news/rada/sezd-partii-sluga-naroda-kakih-resheniy-stoit-ozhidat-671513.html>).

Останні соціологічні дослідження справді невтішні для провладної партії. Так, згідно з результатами останнього тематичного дослідження КМІС, котре проводилося методом телефонного опитування 5–7 лютого 2021 р. (тобто в розпал епопеї з блокуванням трьох телеканалів В. Медведчука), зафіксовано лідерство партії «Європейська солідарність». Серед тих, хто вже визначився з вибором, за цю партію готові проголосувати 18,1 % громадян (порівнюючи з опитуванням 22 січня підтримка виросла на 2,8 %). За «ОПЗЖ» віддали б голоси 16,8 % (лояльність до партії скоротилася на 3,9 %), за «Слугу народу» – 15,5 % (+4,3 %), за «Батьківщину» – 13,2 % (+0,6 %). «Силу і честь» підтримають 6,3 % респондентів, а «Радикальну партію» – 5,2 %.

Як зазначає політолог Т. Загородній, «слуги» почали стрімко втрачати довіру виборців після місцевих виборів 25 жовтня 2020 р. Показовими стали перевибори в Броварах та Борисполі в січні 2021 р. Саме там у жовтні була найвища підтримка «слуг» у Київській області (20–22 %), наразі ж партія отримала в цих містах 7 %» (URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/zelenskiy-ne-mozhe-zvilniti-kabmin-ale-ne-khoche-rozpuskati-parlament-eksperti-pro#gsc.tab=0>).

У контексті ситуації всередині партії «Слуга народу» цікавими є результати опитування, проведеного нещодавно компанією «Info Sapiens». Відповідно до них, рівень довіри до лідера партії О. Корнієнка становить 7 %, недовіри – 31 %. Як бачимо, показник недовіри порівняно низький, хоча варто враховувати той факт, що 55 % респондентів не знають, хто саме стоїть на чолі президентської партії. Цей факт вкотре засвідчує, що партія «Слуга

народу» нероздільно пов'язана у свідомості виборців з президентом і за час, який минув від перемоги на парламентських виборах, партії так і не вдалося висунути на перший план людину, яка б зруйнувала цей зв'язок.

Єдиний виходець із «слуг», якому вдалося набрати не тільки політичну вагу, але й вийти на більш-менш прийнятний рівень упізнаваності та довіри виборців – спікер Верховної Ради Д. Разумков, який досить тривалий час намагається вибудувувати свій порядок денний, незалежний від Офісу Президента України. І це, як пишуть медіа, викликає ревності на Банковій, аж до бажання змінити голову парламенту на більш керовану фігуру. Додатковим подразником стають і соціологічні опитування, де Д. Разумков, за різними даними, як мінімум, конкурує з В. Зеленським за найвищий рейтинг довіри серед українських політиків. За даними Центру ім. Разумкова, спікеру ВР довіряють 32 % (не довіряють – 53 %), главі держави – 26,5 % і 65,5 % відповідно (URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/partii-lidera-lidery-partii-1613544764.html>).

Останнім часом Д. Разумков усе частіше демонструє несприйняття ініціатив В. Зеленського – від відвертого ігнорування «5 питань президента» під час місцевих виборів 25 жовтня 2020 р. до провалу законопроекту щодо розпуску Конституційного Суду України. Досить помітним стало також посилення медіаактивності Д. Разумкова, зокрема він почав частіше з'являтися на телеканалах медіагрупи Р. Ахметова «Україна». Це дало привід для припущень, що в майбутньому саме на цього політика зроблять ставку олігархи. У ЗМІ навіть з'явилася інформація про створення потенційної «партії Разумкова».

Водночас, за інформацією ЗМІ, в Офісі Президента думають над створенням ще однієї партії, крім «Слуги народу». Одним із прообразів може стати «Наш край», створений у часи президента П. Порошенка. Про це йдеться в матеріалі шеф-редактора LB.ua С. Кошкіної «Полураспад “Слуги народу”, “партія Разумкова” и новый политпроект Банковой» (URL: https://rus.lb.ua/news/2021/02/12/477504_poluraspad_slugi_naroda_partiya.html).

Наразі, йдеться в тексті, жодної конкретики немає. Спільно з групою «Рейтинг» проводиться ряд досліджень, і вже після їхніх результатів буде більш детальне обговорення ідеї.

«На початку лютого 2021-го на Банковій кажуть: „Слугу“ ніхто не відміняв, ніхто від них не відмовляється, але рейтинг падає і для успішної діяльності в подальшому нам потрібні дві паралельні колони», – зазначає один з авторів ідеї. Поки її кодова назва – «Нова партія Банкової», оскільки конкретики немає. Співрозмовник шеф-редактора LB.ua зазначає, що для створення нової політсили «потрібно дуже уважно вивчити обставини, визначитися, на яку частину електорального пирога ми можемо претендувати і тільки тоді запускати роботу». До того ж, зазначає С. Кошкіна, треба визначитися з фінансуванням.

Загалом, на думку експертів, майбутнє партії «Слуга народу» залежатиме від подальших кроків президента. Якщо В. Зеленський зможе

запропонувати порядок денний, який виведе його рейтинг з піке, то й у його політичній силі будуть шанси протриматися на плаву. Прикладом таких успішних рішень можуть стати санкції проти телеканалів з орбіти В. Медведчука. Згідно з даними опитування групи «Рейтинг», 49 % українців підтримують рішення президента про санкції й припинення мовлення телеканалів «112 Україна», «Newsone» і «ZIK».

Як зазначає політолог Т. Загородній, для влади важливо, щоб негатив не продовжував асоціюватися з Президентом В. Зеленським, оскільки його особистий рейтинг впливає й на електоральні показники партії «Слуга народу». На цьому тлі найпростішим варіантом є відставка уряду. Проте влада потрапила в ситуацію, коли охочих зайняти крісло Прем'єр-міністра Д. Шмигала не надто багато. Не секрет, що партію «Слуга народу» формували прискореними темпами, що спричинило потрапляння до парламенту людей з сумнівною репутацією та без будь-якого фаху, що й призвело до елементарної нестачі партійних кадрів, підкреслює Т. Загородній (URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/zelenskiy-ne-mozhe-zvilniti-kabmin-ale-ne-khoche-rozpuskati-parlament-eksperti-pro#gsc.tab=0>).

Не на користь партії грає й той факт, що «Слуга народу», як організація, котра зібрана навколо імені свого лідера, не має якихось ідеологічних підвалин. Ще у 2019 р. заступник голови Верховної Ради Р. Стефанчук оголошував ідеологією партії «лібертаріанство». Згодом з уст спікерів «слуг» стали звучати тези про суміш лібертаріанства та соціалізму. А на з'їзді 11 лютого голова партії О. Корнієнко заявив, що їх ідеологією є «радикальний центризм».

Поєднання всіх зазначених факторів спричинило розшарування всередині партії та фракції «Слуги народу». Наразі експерти виокремлюють чотири умовні осередки всередині парламентської фракції «Слуги народу»: група І. Коломойського, група Д. Разумкова, група В. Зеленського на чолі з Р. Стефанчуком та несистемна опозиція у вигляді, наприклад, відверто фрондуєчих нардепів (Г. Лерос), або парламентарів з особистим поглядом (ексглава делегації України в ПАСЄ Є. Ясько). На думку фахівців, до літа від єдності «слуг» не залишиться й сліду, а, отже, восени може виникнути питання дострокових виборів до парламенту.

Т. Загородній припускає, що ситуацію може врятувати нова коаліція з групою «Довіра» та «Батьківщиною», які вже голосували за ряд важливих для В. Зеленського питань, як то Держбюджет-2021. Проте за подальшу співпрацю Ю. Тимошенко може вимагати аж надто багато поступок від Офісу Президента, наприклад, контроль над «Нафтогазом України» та кабміном. Про це свідчить, зокрема, провал голосування за кандидатуру Банкової на пост міністра енергетики Ю. Вітренка, котру «Батьківщина» не підтримала.

Чи отримає партія «Слуга народу» найближчим часом новий імпульс для свого розвитку, покаже другий етап партійного з'їзду наприкінці лютого. Поки ж, як заявила заступниця голови парламентської фракції «Слуга

народу» Є. Кравчук в інтерв'ю виданню «Цензор.net», є очікування, що 2021 рік фактично стане першим роком дійсно партійного будівництва. «Це нарешті буде не зупинка на рівні областей, а завдання на 21 рік – створити 100 районних офісів. Їх можна назвати осередками, офісами – але все одно це будуть відкриті простори, щоб туди приходили члени фракції і влаштовували якісь події. Щоб приходили громадяни і знали: в моєму місті можна прийти сюди. Вони будуть більше як хаби для громадськості. У 2021 р. у нас завдання – їх відкрити. І, очевидно, вже наступного року йтиметься про те, що будуть офіси в усіх містах, де є міські громади. Але мінімум це 100 офісів. І логіка така: створюємо офіси – там працюють фракції – і туди ми підтягуємо експертів, які би могли допомагати у формуванні місцевих рішень» (URL: https://censor.net/ru/resonance/3247319/sluga_narodu_vgenya_kravchuk_chomu_u_part_padayut_reyitingi_a_vi_bachili_yakus_partyu_vladi_u_yako_pslya).

Отже, наприкінці лютого очікується старт перезавантаження партії «Слуга народу». На партійному з'їзді будуть оголошені певні програмні речі та плани подальшого партійного будівництва. За словами лідерів «слуг», протягом двох робочих днів планують підбити підсумки місцевих виборів, істотно змінити структуру партійного керівництва та здійснити кадрові ротації.

О. Ворошилов, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Чергове загострення ситуації на Донбасі в оцінках політиків та експертів

Протягом останнього місяця на Донбасі значно погіршилася ситуація – проросійські терористи ведуть масовані обстріли українських позицій із забороненої зброї, зокрема й снайперської. Так, станом на ранок 23 лютого на передовій з початку 2021 р. загинуло 18 українських воїнів (це втрати від снайперів, підривів на мінах, від пострілів з протитанкового гранатомета та крупнокаліберного кулемета; також троє українських військових загинули в результаті пожежі на лінії фронту). Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні постійно фіксує порушення режиму припинення вогню, зокрема лише протягом останніх вихідних (20–21 лютого) зафіксувала 229 порушень режиму тиші на Донбасі (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/02/23/novyna/bezpeka/obsye-zafiksuvala-majzhe-230-porushen-donbasi-vuxidni>).

Президент В. Зеленський і глава української делегації в ТКГ Л. Кравчук 11 лютого синхронно заявили, що з початку 2021 р. російські окупанти посилили обстріли, перемир'я на Донбасі фактично не діє. Дії РФ в Києві розцінюють як тиск на ТКГ і зрив Мінських домовленостей (URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/komanduvach-oos-zapevniv-zelenskoho-shcho-situatsija-v-donbasi-pid-kontrolem.html>).

Зі свого боку, Велика Британія, Ірландія, Норвегія, Франція, Бельгія та Німеччина закликали Росію припинити розпалювання конфлікту на Донбасі. Про це, зокрема, ідеться в спільній заяві країн за результатами засідання Ради безпеки ООН 11 лютого.

Країни – учасниці ЄС нагадали про підтримку територіальної цілісності та суверенітету України, а також засудили триваючу дестабілізацію окремих районів Донецької й Луганської областей. «Застосовуючи силу проти територіальної цілісності та суверенітету України, Росія явно порушує основоположні принципи міжнародного права», – зазначають вони.

Учасники заяви закликали сторони до конструктивної взаємодії в нормандському форматі та Тристоронній контактній групі. «Ми знову закликаємо Російську Федерацію негайно припинити розпалювання конфлікту, надаючи фінансову та військову підтримку збройним формуванням, які вона підтримує, і ми, як і раніше, глибоко стурбовані присутністю російської військової техніки й персоналу в невідконтрольних уряді районах України», – ідеться в заяві.

У заяві також згадується про те, що доступ гуманітарних організацій і СММ ОБСЄ до невідконтрольних уряді територій регулярно викликає труднощі. Крім того, з листопада зростає кількість випадків порушень режиму припинення вогню (URL: <https://novosti.dn.ua/news/308623-pyat-stran-pryzvaly-rf-prekratyt-razzhyganye-konflykta-na-donbasse>).

На цьому тлі змінилася риторика глави української делегації в Тристоронній контактній групі Л. Кравчука, який раніше припускав, що «Росії вже набридла війна на Донбасі». «Якщо подивимося на останні події, то вони очевидні. Вчора й сьогодні убивають наших солдатів, стріляють, причому уже з 120-міліметрових мінометів, тобто порушують усі можливі й неможливі домовленості. Я скажу свою думку, я б діяв дзеркально: на кожен постріл відповідати пострілом. Не треба видумувати, що це провокація чи не провокація. Постріл є постріл. Якщо вони стріляють – відповідати маємо так само», – заявив Л. Кравчук в ефірі каналу «Україна 24» ще 7 лютого.

Пізніше він додав, що «перемир'я вже просто немає». «Ми не можемо далі вдавати, що воно є. Треба говорити правду, біле називати білим, а чорне – чорним. Росіяни починають діяти зухвало, відкрито, не ховаючи своїх намірів. Тому ми маємо бути готовими до будь-яких непередбачуваних дій із боку агресора. В ОРДЛО перебувають російські найманці, командири й російська зброя. Ми не знаємо, коли її можуть задіяти, але маємо бути до всього готовими і ставитися уважно до всього, що відбувається», – заявив Л. Кравчук виданню «Гордон» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-56069051?xtor=AL-73-%5Bpartner%5D-%5Bukr%5D-%5Bheadline%5D-%5Bukrainian%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D>).

До схожих оцінок вдався і міністр внутрішніх справ А. Аваков. «Жодного мирного процесу вже немає – діють снайперські пари, обстріли, війна триває», – зазначив міністр в ефірі шоу «Право на владу».

У свою чергу Президент В. Зеленський та глава його Офісу Президента А. Єрмак менш радикальні у своїх заявах. Разом з послами західних країн вони 11 лютого відвідали фронт на Донбасі. У той день на різних ділянках лінії зіткнення загинуло двоє бійців. «Ми розуміємо, що відбувається. Ми, у принципі, розуміємо, що режим припинення вогню потрібен тільки нам. Ми, у принципі, розуміємо, що сепаратисти хочуть його зірвати. Ми це розуміємо. Але стійкість наших військових говорить про те, що ми не дамо це зробити», – наголосив В. Зеленський.

Він також запевнив, що бійці на передовій можуть відповідати на обстріли без наказів із самого верху (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-56069051?xtor=AL-73-%5Bpartner%5D-%5Bukr%5D-%5Bheadline%5D-%5Bukrainian%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D>).

Глава Офісу Президента А. Єрмак наголосив, що проведення будь-яких переговорів щодо врегулювання конфлікту на Донбасі неможливе доти, доки окупанти продовжуватимуть вчиняти провокації та вбивати українських захисників. За його словами, Україна продовжує виконувати свої зобов'язання щодо мирного врегулювання конфлікту та дотримуватися умов режиму припинення вогню, але продовжувати переговори на фоні провокацій з боку російських найманців неможливо (URL: <https://dilo.net.ua/novyny/peremovy-po-donbasu-dali-prodovzhuvaty-nemozhlyvo-yermak>).

За словами члена української делегації в Тристоронній контактній групі по Донбасу С. Гармаша, Україна, попри втрати ЗСУ на Донбасі, не оголошує про вихід з перемир'я, щоб не втрачати інструменту впливу на Росію на переговорах. «Я думаю, що ми не будемо це оголошувати (вихід з перемир'я. – Прим. авт.), тому що нам перемир'я вигідне як політичний інструмент впливу на супротивника, як і тій стороні вигідно підтримувати ілюзію перемир'я, час від часу порушуючи його», – зазначив учасник переговорів щодо Донбасу.

С. Гармаш наголосив, що перемир'я працює в політичному плані. «Буквально сьогодні виступав віцепрезидент Єврокомісії, який говорив про те, що ЄС готовий посилити санкції проти Росії, якщо буде згода всіх членів. І аргументував це якраз невиконанням Росією Мінських домовленостей і її деструктивною відповіддю на мирні ініціативи Президента Зеленського. Для нас усе ще важливою залишається підтримка наших західних партнерів. Думаю, що не було б мудро з нашого боку заявляти про вихід з перемир'я, нам краще заявляти, що Росія його постійно порушує», – пояснив він (URL: <https://dilo.net.ua/novyny/v-tkg-rozpovily-chy-vyjde-ukrayina-z-peremyr-ya-na-donbasi>).

Водночас багато українських військових оглядачів зазначають, що ситуація із загостренням була прогнозованою від самого початку перемир'я, яке дало ворогу можливість підготуватися до загострення на фронті,

передбачало заборону ведення розвідки у «сірій зоні» та будь-якого використання дронів тощо.

«Коли віддається ініціатива супротивнику, який прогнозовано проведе інженерну дорозвідку, наробить “ліжки” для спостережень та запасні позиції, то отримаєш у підсумку купу проблем», – пише у своєму блозі для BBC News Україна К. Данильченко («Ронін») (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-56040403>).

«Супротивна сторона всіма засобами, якими можна завдавати шкоду живій силі, максимально активізувалася – це снайпери і ДРГ... Це сталося тому, що кілька місяців у нас було перемир'я, командування дивилося, що з того боку посилюють позиції, десь захоплюється “зеленка”, десь щось мінується, – і нічого, все гут», – зазначає волонтер О. Карпюк (Serg Marco). Він нагадує, що в довгостроковій перспективі попереджали про втрати, «тому що супротивник підготує позиції, нові вогневі точки, у тому числі замасковані» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-56069051?xtor=AL-73-%5Bpartner%5D-%5Bukr%5D-%5Bheadline%5D-%5Bukrainian%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D>).

Колишній військовий розвідник і нинішній волонтер А. Римарук наголошує, що терористи «Л/ДНР» активно готуються до контрудару по українських позиціях. Дані українських розвідників свідчать, що протягом останніх двох місяців окупанти ведуть активні навчання на полігонах, зокрема щодо медицини та зв'язку. «Там ніхто не спить, терористи провели загальний збір резервістів, війська приводять у бойову готовність. Навіть ОБСЄ фіксувала перехід через кордон військової техніки та ротацію військового складу. Ведеться активна підготовка до контрудару або навіть до прориву. Активізувалися снайпери, причому саме снайпери-жінки. Працюють у “робочій” дистанції – 200–800 м. ...Діють хитро: спочатку ліквідовують камери, а потім стріляють на ураження», – поінформував А. Римарук.

Де саме може статися прорив терористів, за словами А. Римарука, невідомо. Імовірно, вони можуть обстрілювати прифронтові міста, щоб спровокувати українську армію до відповіді (URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/teroristi-ldnr-gotuyutsya-do-prorivu-a-kreml-zminiv-vimogi-schodo-ukraini-chomu-aktivizovalasya-vijna-na-donbasi.htm>).

Зазначається, що загострення на Донбасі може бути пов'язано із закриттям групи телеканалів, що належать депутатові від «ОПЗЖ» В. Медведчуку, а також із недавнім візитом на фронт Президента В. Зеленського та послів G7.

«Це серйозний крок, адже Україна на найвищому політичному рівні показала виконання Мінських домовленостей і дотримання всіх норм та вимог, що протилежна сторона ці самі Домовленості регулярно порушує. Це важливий політичний крок, який болісно сприйняли в Росії і вирішили відповісти», – припустив військовий експерт О. Коваленко. Але водночас, за

його словами, Росія не наважиться піти на прорив. Мовляв, кремлівським кураторам украї не вигідне загострення на Донбасі в масштабах 2014–2015 рр. Тим більше що українська лінія оборони на фронті стала набагато сильнішою. «Терористи захлинуться у своєму наступі, не отримавши жодного ефекту. Міжнародна реакція вдарить і по їхніх покровителях. Не думаю, що для Росії, яка перебуває у внутрішній конфронтації з президентом, котрий фактично рік сидить у бункері й не з'являється в робочому кабінеті в Кремлі, це буде доречно», – підсумував він (URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/teroristi-ldnr-gotyuyutsya-do-prorivu-a-kreml-zminiv-vimogi-schodo-ukraini-chomu-aktivizovalasya-vijna-na-donbasi.htm>).

Про те, що загострення в зоні операції Об'єднаних сил на Донбасі може бути пов'язано з рішеннями Ради національної безпеки і оборони (РНБО) про санкції за фінансування тероризму, заявив Головнокомандувач Збройних сил Р. Хомчак. За його словами, як правило, обстріли українських позицій і мирних населених пунктів спостерігаються напередодні зустрічей Тристоронньої контактної групи, а також після засідань РНБО щодо прийняття санкцій за фінансування тероризму. (Нагадаємо, Україна ввела санкції проти народного депутата В. Медведчука, його дружини та ще кількох осіб і компаній за причетність до фінансування тероризму на Донбасі).

Р. Хомчак підкреслює, що окупанти намагаються створити ілюзію обстрілів з боку української армії. Зокрема, 21 лютого супротивник з мінометів завдав удару по позиціях ЗСУ, після чого обстріляв житловий сектор Новгородського. Крім того, з позицій біля окупованої Горлівки бойовики обстріляли своїх у районі газорозподільної станції, у результаті чого є загиблий і поранені (URL: <https://dilo.net.ua/novyny/homchak-pov-yazav-zagostrennya-na-donbasi-z-ostannimyu-sanktsiyamy-rnbo>).

Висловлюються із цього приводу й представники парламентських фракцій.

Зокрема, «Європейська солідарність» вимагає повернути українські підрозділи на позиції, на яких вони були до розведення військ, а контрснайперські групи – на лінію зіткнення. Також депутати «ЄС» хочуть побачити міністра оборони у Верховній Раді на «годині запитань до уряду» та розпитати його, чому українських військових штрафують за постріли у відповідь. Про це на погоджувальній раді ВРУ заявив П. Порошенко.

Фракція «Голос» продовжує наполягати на відмові від Мінських домовленостей. У своїй офіційній заяві нардепи пояснюють, що з Кремлем треба говорити «лише мовою політичного тиску та військової потужності».

Народний депутат від «Голосу», секретар Комітету ВР України з питань національної безпеки, оборони та розвідки Р. Костенко вважає, що загострення на Донбасі – це знак від В. Путіна, який означає: якщо в Україні не виконуватимуться вимоги Росії та вестиметься внутрішня політика, спрямована на послаблення впливу проросійських політичних сил, то одразу

відбуватиметься ескалація конфлікту. В. Путін ніколи не залишить Донбас. Росія використовує всі свої можливості та важелі там, де здатна впливати. Робити ж це вона може через військову політику. Дипломатія підкріплюється тільки військовою силою. І загострення ситуації на фронті траплятимуться, зокрема, тому, що Мінські домовленості «мертві».

Альтернативою «Мінську», на переконання Р. Костенка, має стати новий формат, до якого потрібно долучати підписантів Будапештського меморандуму як таких, що гарантували нам безпеку. За столом переговорів повинні сидіти США, Велика Британія, Франція, Німеччина, Україна та Росія і вирішувати це питання не на рівні Мінських домовленостей, а в рамках питання європейської та світової безпеки. Необхідно піднімати це на найвищий рівень. Теперішній формат із залученням ОБСЄ, Росії, яка намагається зробити себе посередником у переговорах і легімітизувати «ЛНР» та «ДНР», не є дієвим (URL: https://sensor.net/ru/resonance/3248476/rosya_vdtvoryu_format_holodno_vyini_m_ertv_mnsk_domovlenost_zalzna_zavsa_v_ordlo_nardepi_pro_eskalatsyu).

У «Батьківщині» Мінські домовленості теж називають «мертвими». За словами народного депутата С. Євтушка, «потрібно ...повертатися до Будапештського меморандуму та до посилення санкцій. Водночас апелювати до наших партнерів, щоб на основі міжнародного законодавства добитися виконання тих умов, які дадуть можливість зупинити бойові дії в Луганській та Донецькій областях. Ми маємо вимагати від країн, які підписували Будапештський меморандум, виконання його положень» (URL: https://sensor.net/ru/resonance/3248476/rosya_vdtvoryu_format_holodno_vyini_m_ertv_mnsk_domovlenost_zalzna_zavsa_v_ordlo_nardepi_pro_eskalatsyu).

У партії «Слуга народу» говорять про можливість певного переформатування «Мінська». За словами народного депутата, заступника голови Комітету ВР України з питань національної безпеки М. Безуглої, «сьогодні нам треба думати, що потрібне певне переформатування Мінських домовленостей. Але це можливо лише в нормандському форматі (чи якомусь наближеному до нього), коли рішення ухвалюються на рівні керівників світових держав. Поки що ми можемо працювати в нинішньому діапазоні. Ми постійно ведемо роботу з дипломатичного вирішення ситуації за мирним сценарієм» (URL: https://sensor.net/ru/resonance/3248476/rosya_vdtvoryu_format_holodno_vyini_m_ertv_mnsk_domovlenost_zalzna_zavsa_v_ordlo_nardepi_pro_eskalatsyu).

Треба зазначити, що, крім військового загострення, паралельно застопорилися переговори в ТКГ щодо Донбасу. Протягом останніх місяця – двох про це говорять, зокрема, журналісти, члени української делегації в ТКГ С. Гармаш і Д. Казанський. За їхніми словами, крім того, що Росія не має намірів виконувати Мінські домовленості, то ще й не планує повертати окупований Донбас назад до складу України. Мета Кремля – розширити окупацію України, цілком захопити Донецьку та Луганську області, а також відібрати південний схід України.

Не витримав навіть глава ТКГ, перший Президент України Л. Кравчук, який на ранніх етапах своєї роботи в складі української делегації ще сподівався на якийсь успіх у переговорах з Росією. Так, нещодавно він відкрито визнав: домовитися з Росією неможливо. Тим більше сьогодні, коли в Кремлі змінили свою стратегію – уже відкрито йдеться не про інтеграцію окупованого Донбасу до складу України, а про більш масштабне завдання: створити квазідержави на українських землях (URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/teroristi-ldnr-gotuyutsya-do-prorivu-a-kreml-zminiv-vimogi-schodo-ukraini-chomu-aktivizuvalasya-vijna-na-donbasi.htm>).

У цьому плані певний резонанс викликало те, що 28 січня в окупованому Донецьку відбулася неформальна нарада, форум «Русский Донбасс», де були присутні ватажки бойовиків і група приїжджих діячів з РФ. Зокрема, на нараді обговорювався початок процесу об'єднання терористичних організацій «ЛНР» і «ДНР». Також терористи представили свою «доктрину», яка передбачає захоплення всієї території Донецької та Луганської областей України.

Східна правозахисна група інформує: «Наші джерела інформації повідомляють, що розпочато процес об'єднання «ЛНР» і «ДНР». Це питання буде винесено на «референдум Донбасу». У якій саме формі буде об'єднання, не вирішено (або союз, або повне злиття)», – ідеться в повідомленні.

За інформацією правозахисників, на нараді були присутні:

– депутат Держдуми РФ А. Козенко, керівник проєкту «Реінтеграційний комітет Донбас». Як наголошується, він відповідає перед АП РФ за процеси інтеграції ОРДЛО з РФ;

– депутат Держдуми РФ К. Тайсан, куратор окупованого Донбасу від КПРФ. «Займається напрямами розвитку міжнародного співробітництва з лівими партіями й лівими профспілками інших країн», – ідеться в повідомленні;

– голова російського пропагандистського телеканалу «Russia Today» М. Симоньян, «ідеолог інформаційної та антиукраїнської пропаганди, один з головних лобістів спрощеної паспортизації жителів ОРДЛО»;

– «голова» НВФ «ЛНР» Л. Пасічник та ін.

«Група приїжджих діячів з РФ повідомила ватажкам “республік” про те, що рішення в Кремлі про процес об'єднання ухвалено», – резюмували в Східній правозахисній групі (URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/kreml-pochav-protses-objednannja-lnr-i-dnr-pravozakhisniki.html>).

Л. Кравчук, який очолює українську делегацію в мінській ТКГ, всерйоз поставився до озвучених у Донецьку планів Кремля щодо Донбасу. «Росія вже відкрито заявляє про плани створення національно-російських держав на території України. Вона вже не згодна на статус, який ми підготували для ОРДЛО, а відкрито заявляє про підготовку інтеграції цих територій до складу РФ», – наголосив Л. Кравчук.

Головна проблема форуму «Русский Донбасс» у тому, що такий захід міг відбутися виключно при плануванні та організації Кремля. Значить, курс на окупацію території Донбасу та на приєднання ОРДЛО до Росії було затверджено в Москві. У зв'язку із цим Л. Кравчук дивується з приводу протилежної позиції Москви на майданчику ТКГ, де заявляється, що ОРДЛО нібито повернуться до складу України, щоправда, як «Л/ДНР». Також Л. Кравчуку незрозуміло, як можна говорити про мир на Донбасі й при цьому пропонувати захоплення його вільних територій (URL: <https://dilo.net.ua/novyny/kravchuk-zayavyv-pro-plany-rf-stvoryty-na-donbasi-okremu-derzhavu>).

Соціолог Д. Громаков вважає, що на акцію російських сил у Донецьку можна дивитися і як на шантаж української сторони, і – несподівана думка – як крок назустріч Києву в перегляді Мінських домовленостей. «Як тільки Росія перегляне правовий та організаційний статус – очима Росії – ОРДЛО, природно, буде потрібен і перегляд позицій Мінських домовленостей».

Оглядач «Радіо Свобода» В. Портников бачить три мети в цій акції: «Перший сигнал – це нагадування Києву: якщо ви будете себе вести неправильно, якщо і далі не будете йти на поступки, територія може бути анексована й “питання закриті” – як з Кримом. ...Другий сигнал – це сигнал Заходу. І цей сигнал повинен, швидше за все, свідчити про “конструктивність” Кремля. Це улюблена гра Путіна в імітацію громадської думки. Бачите, що мої співвітчизники, навіть провідні журналісти, сплять і бачать “російський Донбас”. І тільки я один захищаю територіальну цілісність України – незважаючи на неконструктивну позицію Києва. Третій сигнал – сигнал населенню Донбасу».

«Вони кожен раз намагаються вкидати в суспільний простір пастки, які можуть відвернути людей від тяжкого стану», – зазначав у грудні, коли про документ тільки заговорили, К. Батозський, політолог і глава Агентства розвитку Приазов'я (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/31082803.html>).

Ряд аналітиків сходяться в тому, що Кремль усе ж не має намірів офіційно анексувати підконтрольну йому частину Донбасу, адже мета війни для нього – це контроль за політикою України, який можна здійснювати за допомогою «сірої території».

Щоправда, президент Росії В. Путін на закритій зустрічі з головними редакторами ЗМІ Росії, фрагмент якої «випадково» потрапив у російську пресу, пообіцяв, що «Донбас ми не кинемо, незважаючи ні на що».

Між тим, речник Кремля Д. Песков одразу ж розтлумачив, що ці слова В. Путіна означають соціальну підтримку регіону. «Що стосується слів “Донбас ми не кинемо”, справа в тому, що там живе багато росіян, російськомовних. Це люди, які, на жаль, позбавлені соціального забезпечення з боку своєї держави – України. Це люди, яким відмовлено в будь-яких державних послугах. Саме Росія організовує один за іншим конвої гуманітарної допомоги, Росія продовжуватиме це робити, тому що якщо не Росія, то більше нікому це буде зробити. Ось що мав на увазі президент

Путін», – пояснив Д. Песков (URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/pjeskov-pojasniv-slova-putina-pro-okupovani-j-donbas-oznachajut-sotsialnu-pidtrimku.html>).

Також звертається увага на те, що російська окупаційна влада продовжує проводити на території окупованих районів Донецької та Луганської областей примусову паспортизацію. Зокрема, віцепрем'єр-міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України О. Резніков на брифінгу для держав – ленів ООН поінформував, що близько 400 тис. осіб пройшли примусову російську паспортизацію в окупованих районах Донбасу (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/02/21/novyna/polityka/okupanty-prymusovo-pasportyzuvaly-majzhe-try-miljony-ukrayincziv-reznikov>).

Зі свого боку представник України в ТКГ журналіст С. Гармаш на своїй сторінці у фейсбуці звертає увагу на те, що «окупований Донбас стає сірою зоною для виборчого процесу в Росії. Фактично полем фальсифікації російських виборів. Оскільки ніхто не може, по-перше, проконтролювати, скільки насправді паспортів видали; по-друге, скільки з новонавчених росіян-донецчан прийдуть на ці вибори», – написав журналіст.

Він зазначив, що, за інформацією начальника ГУ МВС РФ по Ростовській області О. Агаркова, на сьогодні 639 тис. жителів ОРДЛО України отримали російські паспорти. Однак журналіст висловив сумнів у правдивості цієї цифри, тому що всього три тижні тому депутат Держдуми А. Козенко на «інтеграційному форумі “Русский Донбасс”» заявляв, що російське громадянство отримали «вже понад 400 тис. громадян «ДНР»/«ЛНР». «Тобто виходить, що або депутат некомпетентний, або Росія за 20 днів видала майже 150 тис. паспортів... Або ростовський мент просто бреше. Для порівняння, більш рання статистика, наведена в російських же джерелах, каже, що за вісім місяців 2020 р. РФ видала жителям окупованого нею Донбасу 254 тис. паспортів. 254 тис. – за вісім місяців! Очевидно, що видати 150 тис. за три тижні росіяни не могли», – написав С. Гармаш.

Він пояснив цей факт тим, що останніми днями активно заговорили про проведення голосування на виборах до Держдуми Росії у вересні 2021 р. на окупованій території Донбасу. Цим, на думку журналіста, й обумовлена реанімація так званої «ЦВК» «ДНР».

С. Гармаш упевнений, що Росії потрібні нові виборці для фальсифікації голосів на майбутніх виборах. «До вересня ще півроку. За цей час вони можуть намалювати і мільйонну “статистику” нових російських виборців. Природно, усі ці голоси “віддадуть” за єдиноросів або інших, потрібних Путіну партій... Росія багато витрачає на Донбас. Тепер він повинен це відпрацювати не тільки кров'ю...» – заявив журналіст.

Він припустив, що масовість відвідування виборчих дільниць у вересні, скоріше за все, забезпечать проведенням якогось безглузлого «референдуму» в ОРДЛО (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3195084-donbas-stae-sirou-zonou-dla-vivoriv-v-rf-cerez-pasportizaciju-garmas.html>).

Таким чином, можна констатувати, що останнім часом ситуація на Донбасі значно загострилася. Оглядачі ЗМІ звертають увагу на те, що

особливо відчутно це проявилось після запровадження санкцій проти трьох телеканалів В. Медведчука: якщо санкції почали діяти 2 лютого, то вже 5 лютого в МВС повідомили, що на Донбасі спостерігається різке загострення, а процес мирного врегулювання конфлікту не працює.

За оцінкою радника української делегації в ТКГ О. Арестовича, перемир'я «підвішено на волосині». Водночас він переконаний, що «Кремль не залишить спроб продавити нас силою. ...Я на 100 % упевнений, що Росія готує якийсь нехороший сюрприз, і це в тому чи іншому варіанті обернеться загостренням на фронті», – зазначив експерт (URL: <https://rubryka.com/2021/02/15/arestovych-kazhe-shho-peregovory-shhodo-donbasu-v-gluhomu-kuti-dopomogty-mozhe-tilky-vtruchannya-ssha>).

М. Закіров, зав. відділу СІАЗ НБУВ

РНБО України продовжує політику санкцій: оцінки і прогнози політиків та експертів

Лютий місяць здивував українців не лише морозами та рясними снігопадами, що охопили майже всю країну. Важливі події, що вірогідно матимуть серйозні наслідки, відбувалися в політичному житті країни та істотно збурювали інформаційний простір. З початку місяця, коли після впровадження персональних санкцій стосовно юридичних та фізичних осіб було анонсовано продовження, увага спостерігачів була прикута до РНБО України. І не даремно. 19 лютого відбулося чергове засідання Ради, на якому всі присутні члени відомства підтримали санкції проти 19 юридичних і 8 фізичних осіб. На відміну від прийнятої на початку лютого постанови, від голосування за яку один із членів Ради утримався, за нові санкції проголосували всі. Як зазначив секретар РНБО О. Данілов, «голосування було майже одностайне. Одна людина єдина проголосувала з невеликим зауваженням». За словами керівника відомства, ця ситуація була пов'язана з необхідністю вносити до закону про санкції додаткові аргументи. За повідомленням сайту «nv.ua», хто саме це був, О. Данілов не сказав (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/sankciji-proti-medvedchuka-danilov-rozpoviv-yak-golosovali-novini-ukrajini-50143092.html>).

Поряд з російськими бізнесменами, пов'язаними з поставками вугілля та інших енергоресурсів, до санкційного списку внесено лідера «ОПЗЖ» В. Медведчука, його дружину О. Марченко, Н. Лавренюк, яку називають цивільною дружиною нардепа від «ОПЗЖ», Т. Козака, стосовно якого санкції було введено на початку лютого. За повідомленням відкритих джерел інформації, санкції було введено за статтею про фінансування тероризму.

У матеріалі, розміщеному на сайті ВВС, ідеться, що, за інформацією журналістів програми «Схеми», Н. Лавренюк володіє квартирою площею 657 кв. м у центрі Москви, в одному з найдорожчих житлових комплексів

російської столиці «Knightsbridge Privat Park». Вартість цього житла приблизно 13 млн дол. Крім того, вона має спільний нафтовий бізнес у Росії з подружжям О. Марченко – В. Медведчук та майно в Україні. Росіяни О. Маслюк, В. Донченко та С. Лісогор, які теж фігурують у санкційному списку, є засновниками компанії «Торговий дім “Донське вугілля”», яка має вугільний бізнес на окупованому Донбасі. С. Лісогор також є директором компанії «ФК “Стратегія”», яка займається торгівлею паливом і пов’язана з компанією «ИК “Таврия-Север”». Її засновником вказана кіпрська Ventolor Investments Limited, яка належить О. Марченко. Санкції також застосовано щодо п’яти літаків, на яких літали за маршрутом Київ – Москва вже після припинення авіасполучення між Україною та Російською Федерацією. Також РНБО доручила повернути в державну власність нафтопровід «Самара – Західний напрямок», який на території України експлуатує компанія «ПрикарпатЗахідТранс», яку пов’язують з В. Медведчуком. У РНБО переконані, що нафтопроводом користуються іноземні компанії, якими володіють громадяни України, при цьому приватизації не було (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-56127093>).

Реакція на введення нових санкцій щодо представників партії «ОПЗЖ» та пов’язаних з ними іноземних громадян була очікувано гострою, аргументацію було спрямовано на підкреслення суто політичних і політтехнологічних інтересів нинішньої влади. «Це бажання диктаторського режиму Зеленського поквитатися з лідерами опозиції та завдати удару по найбільш рейтинговій політичній силі країни. Жодних законних підстав для цієї позасудової розправи не існує», – ідеться в заяві «ОПЗЖ» (URL: <https://apnews.com.ua/ua/news/u-opzzh-nazvali-vvedennya-sanktcii-proti-viktora-medvedchuka-i-oksani-marchenko-represiyami-i-porushennyam-konstitutcii>).

У свою чергу українська влада наголошує на об’єктивності й обґрунтованості прийнятих рішень. Як зазначив секретар Ради національної безпеки і оборони О. Данилов, «за 14 км від нашого кордону на території Російської Федерації розташовано один з нафтопереробних заводів, яким володіють Медведчук разом зі своєю дружиною і Козак разом зі своєю дружиною. І, відповідно, постачання пально-мастильних матеріалів із цього заводу відбуваються на територію терористів, які вбивають наших хлопців» (URL: <https://www.ostro.org/general/politics/news/606732>).

Керівництво Російської Федерації звернуло увагу на можливий взаємозв’язок нових санкцій і зміни тактики Української держави щодо вирішення конфлікту на Сході України. Зокрема, речник російського президента В. Путіна Д. Песков заявив про зростання ризику «воєнного способу» вирішення конфлікту на Донбасі (URL: https://ukrain.com/sankcii_proti_medvedchukiv_rf_pogrozhue_vijskovim_virishe_nnyam_konfliktu_na_donbasi.html).

Командування ЗСУ також проводить певні паралелі, але, звісно, діаметрально протилежно зміщуючи акценти у визначенні ініціаторів чергових випадків активізації бойових дій. Так, Головнокомандувач ЗСУ

Р. Хомчак зауважує, що обстріли українських позицій і мирних населених пунктів спостерігаються напередодні зустрічей Тристоронньої контактної групи, а також після засідань РНБО щодо ухвалення санкцій за фінансування тероризму. Генерал зазначив, що 20 лютого бойовики з мінометів обстріляли позиції ЗСУ, після чого обстріляли й житловий сектор Новгородського. Крім того, з позицій біля окупованої Горлівки бойовики обстріляли своїх у районі газорозподільної станції, у результаті чого є загиблій і поранені (URL: <https://detector.media/infospace/article/185108/2021-02-22-khomchak-zagostrennya-na-donbasi-mozhe-butu-povyazane-z-sanktsiyamy-rnbo-za-finansuvannya-teroryzmu>).

Крім того, спостерігачі відзначають продовження інформаційної політики, спрямованої на дискредитацію суб'єктності української влади. Зокрема, відповідаючи на питання про можливий «американський слід» в історії із санкціями проти В. Медведчука, речник російського президента Д. Песков заявив, що «Штати продовжують накачувати оборонний потенціал України» (URL: https://ukrain.com/sankcii_proti_medvedchukiv_rf_pogrozhue_vijskovim_virishe_nnyam_konfliktu_na_donbasi.html).

Представники влади США, які також включилися в заочну дискусію щодо санкцій, підтвердили незмінність свого курсу на підтримку України і власну послідовну санкційну політику. Зокрема, Посольство США в Україні оприлюднило заяву на підтримку рішення Києва щодо накладання санкцій проти В. Медведчука. У повідомленні дипмісії сказано, що влада Сполучених Штатів Америки підтримує дії України щодо захисту своєї незалежності та територіальної цілісності за допомогою санкцій. Також представники посольства зазначили, що В. Медведчук перебуває під санкціями в США з 2014 р. Його внесли до списку санкцій після анексії Криму та російської агресії на Донбасі за підлив української безпеки й територіальної цілісності (URL: https://ukrain.com/sankcii_proti_medvedchukiv_rf_pogrozhue_vijskovim_virishe_nnyam_konfliktu_na_donbasi.html).

Жорстка критика щодо впровадження санкцій пролунала і від законодавчої влади Російської Федерації. Спікер Держдуми В. Володін наголосив: «Почавши із закриття опозиційних телеканалів, київська влада дійшла до введення санкцій відносно лідера опозиційної парламентської партії. Уявити неможливо, щоб це відбувалося в країні, яка претендує бути демократичною та заявляє про бажання вступити у Євросоюз». Політик нагадав, що «ми живемо за часів подвійних стандартів». На його думку, саме цим пояснюється те, що після введення щодо В. Медведчука санкцій не було заяв ні Європарламенту, ні глав держав, ні міністрів закордонних справ, ні Держдепартаменту США (URL: <https://www.pnp.ru/politics/volodin-sankcii-v-otnoshenii-medvedchuka-trebuyut-osuzhdeniya-vsekh-stran-vystupayushhikh-zagrazhdanskie-prava.html>).

Колишній президент і прем'єр-міністр Російської Федерації, заступник голови Радбезу РФ Д. Медведєв також побачив у рішенні РНБО України репресії опозиції та подвійні стандарти Києва. «Офіційний Київ зробив “прорив” у розвитку демократії – ввів обмеження проти власних громадян. Без жодних слідства та суду. Такого не робили з того періоду, коли так звані трійки НКВС без зайвих формальностей, типу судових розглядів, вирішували долі людей, відправляючи їх у табори або засуджуючи до смерті», – ідеться в заяві Д. Медведєва, поширеній 20 лютого (URL: <https://newsyou.info/medvedev-govorya-o-sankciyax-snbo-ukrainy-protiv-medvedchuka-vspomnil-inkviziciyu-i-trojki-nkvd>).

Треба зауважити, що спостерігачі вже звертали увагу на обережні оцінки, які висловлювали європейські політики щодо введених на початку лютого санкцій. Останнє рішення РНБО також не отримало однозначної оцінки. Експерти схиляються до думки, що європейські політичні кола поки очікують подальшого розвитку ситуації та не роблять гучних заяв, побоюючись порушити хиткий баланс у доволі чутливій сфері свободи слова, приватної власності, громадянських прав і свобод. Хоча є приклади доволі різких оцінок, які безперечно відображають наявність різних точок зору на дії української влади. Так, депутат бундестагу ФРН В. Гердт заявив: «Закриття каналів на своїй території, введення санкцій безпрецедентних щодо громадян України, віджимання бізнесу – дуже сильно схоже на те, що робили нацисти в 30-ті роки в Німеччині з неугодами... Зараз не час відмовчуватися і не час для політкоректних висловлювань дипломатичних. Треба називати речі своїми іменами, інакше ми втратимо контроль над процесами» (URL: <https://apnews.com.ua/ua/news/u-bundestazi-porivnyali-dii-kieva-z-politikoju-gitlerivskoi-nimechchini>).

У свою чергу деякі політики звертають увагу на той факт, що не варто оцінювати дії української влади з точки зору відносно спокійного та розміреного європейського життя. Зокрема, глава української делегації в Тристоронній контактній групі по Донбасу, перший Президент України Л. Кравчук заявив: «Моя позиція дуже чітка – Україна воююча країна. Це означає, що будь-які дії України, закони України, дії посадових осіб України, ті, хто заважає Україні захищати землю, мають розглядатися крізь призму війни. Тобто закони, нормативні акти, корупційні дії, спроби нашкодити Україні будувати державу мають каратися законом. Уже давно мала почати діяти диктатура закону», – заявив Л. Кравчук (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/kravchuk-pidtrimav-sankciji-proti-medvedchuka-i-marchenko-novini-ukrajini-50143105.html>).

До речі, експерти й політики вже під час впровадження першої хвилі санкцій на початку лютого звертали увагу на можливі підводні камені в правових підставах запровадження саме такої форми протидії порушенням з боку опозиційних політиків й окремих бізнесменів. Народна депутатка від партії «Слуга народу» О. Мошенець зауважила, що українська влада повинна обґрунтувати своє рішення з правової точки зору таким чином, щоб не дати

опозиції оскаржити його в суді. За її словами, може статися ситуація, коли опозиційні сили «пошлються на відповідні статті закону про санкції». «Там є можливість трактувати по-різному, відповідно, вони маніпулюють і кажуть, що це не законно, і такі рішення потрібно приймати лише через суд. Тому тут хочеться вже такого правового продовження, хочеться нарешті показати суспільству, що ми працюємо ефективно і це необхідно для забезпечення нашої нацбезпеки» (URL: <https://rubryka.com/2021/02/20/sanktsiyi-proty-medvedchuka-u-sluzi-narodu-poyasnyly-shho-vlada-maye-robyty-dali>).

На користь того, що у владі є розуміння зазначених проблем, на думку спостерігачів, свідчить планомірність дій РНБО та Президента, яку вони демонструють останнім часом. Народна депутатка від фракції «Слуга народу» М. Бардіна зазначила: «Санкції – це лише один з інструментів. Ми всі розуміємо, що це все несе за собою корупційні зловживання тими чи іншими посадовцями. Тому тут м'яч на боці антикорупційних органів, які мають вести розслідування, і ВАКС має винести відповідні вирок» (URL: <https://rubryka.com/2021/02/21/sanktsiyi-proty-medvedchuka-u-sluzi-narodu>).

Треба зауважити, що в інформаційному просторі вже лунають повідомлення про відкриття відповідних справ щодо осіб. Зокрема, телеграм-канал «Резидент», посилаючись на інсайдерську інформацію, повідомляє, що Офіс Президента дав доручення Службі безпеки України підготувати підозри всім фігурантам списку санкцій, прийнятого на засіданні РНБО України 19 лютого (URL: <https://dozor.com.ua/news/politics/1225481.html>).

Отже, цілком вірогідно, що введення санкцій це дійсно лише початок, далі будуть ще більш резонансні й рішучі дії. Тим більше що деякі заяви від високопосадовців уже пролунали. Зокрема, секретар РНБО О. Данилов в ефірі програми «Свобода Савіка Шустера» наголосив: «Далі буде. Далі будуть офшори, власність. Усе, що вкрали з 1991 р. в українського народу, повернуть. На наступних засіданнях РНБО ви побачите ще більше і ще цікавіше. Там будуть депутати й багато людей, які жодного разу ніде не працювали, а мають величезний дохід», – пообіцяв О. Данилов (URL: <https://www.objectiv.tv/objectively/2021/02/20/snbo-gotovitsya-natsionalizirovat-vse-aktivy-prorossijskih-sil-v-ukraine>).

Щодо оцінок загальної реакції українського суспільства та істеблішменту, то, за словами політичного оглядача Ю. Васильченка, «... персональні санкції проти В. Медведчука і його бізнесу переважно сподобалися і політикам, і експертам, і, можемо припустити, виборцю. Проте варто було очікувати, що від влади вимагатимуть наступних кроків – кримінального переслідування підсанкційних осіб і закриття їхніх політичних проєктів. Однак іти далі влада не хоче, інакше б на найвищому рівні вже ставилося питання щодо існування “ОПЗЖ”. Утім радше йтиметься про спробу відчепити від цієї партії групу Медведчука, але при цьому не чіпати групу Львовичкіна – Бойка» (URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/igri-navkolo-sanktsiy-chi-gotoviy-zelenskiy-zavdati-realnikh-udariv-po-vplivu-rosii-kremlya-202102221287630>).

Треба зауважити, що на цю групу в «ОПЗЖ» і її очільників звертають увагу й інші експерти. Зокрема, директор Українського інституту майбутнього В. Денисенко зауважує, що між Медведчуком і Львовчкіним – Бойком давно «пробігла чорна кішка», але «розлучитися їм не давав і не дає Кремль». «Водночас у Зеленського склалися дуже позитивні стосунки з Львовчкіним, а зустріч Президента зі скандальним Кацубою лише підтверджує одну річ – Зеленський грає проти Медведчука, але підтримує тісні стосунки з Львовчкіним – Бойком», – наголошує політолог (URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/zelenskiy-grae-proti-medvedchuka-ale-pidtrimue-tisni-stosunki-z-lovochkinim-i-boykom-politolog-202102201287351>).

Експрезидент України, лідер «Європейської солідарності» П. Порошенко підтримав рішення РНБО та оприлюднений Указ Президента про застосування санкцій щодо народного депутата В. Медведчука. «Високо оцінюю роботу спецслужб, яким вдалося зібрати докази протиправних дій зазначених підсанкційних осіб і дати підстави для важливих ухвал Ради нацбезпеки та оборони. Очікую від СБУ та ГПУ негайних процесуальних дій щодо народних депутатів, які потрапили під санкції, а саме: подання до суду щодо обрання запобіжного заходу, який не може бути іншим, ніж арешт», – зазначив П. Порошенко (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3194588-porosenko-zaklikav-pozbaviti-licenzii-telekanal-nas.html>).

Щоправда, цього разу він не став згадувати, що під час своєї каденції він теж хотів ввести санкції, але тоді завадили вибори й можливі звинувачення в нечесній політичній конкуренції та загроза легітимності передвиборної кампанії.

Натомість можливістю нагадати про себе скористався експрем'єр-міністр України А. Яценюк. Він повідомив, що 6 квітня 2016 р. скликав засідання Кабінету Міністрів, одним з питань порядку денного якого було заборона на імпорту нафтопродуктів з Російської Федерації. «Мета була така, щоб не дати можливості транспортувати ці нафтопродукти, у тому числі по нафтопродуктопроводу, який має відношення до Медведчука... Уперше в моїй історії як Прем'єр-міністра України мені зірвали кворум. І це фактично було останньою крапкою в прийнятті мною рішення про подачу заяви про відставку з посади Прем'єр-міністра», – зазначив ексочільник уряду (URL: <https://www.depo.ua/ukr/politics/yatsenyuk-rozpoviv-pro-zirvane-zasidannya-uryadu-shchodo-naftoprovodu-medvedchuka-u-2016-rotsi-202102191287172>).

Мудрий народ каже: «У перемоги багато батьків, а поразка завжди сирота».

На ще один цікавий момент у цій санкційній історії звернув увагу журналіст і донецчанин, представник у ТКГ Д. Казанський. «Саме символічне в санкціях проти Медведчука – те, що їх вводить колишній мер Луганська Данилов... Росіяни і їхня українська обслуга (включаючи тих же Медведчука і Шарія) постійно клянуть жителів західноукраїнських областей, звинувачуючи їх у русофобії та націоналізмі. Але за фактом, найлютішими націоналістами виявилися російськомовні вихідці з Кривого Рогу та захопленого росіянами Луганська», – зауважив Д. Казанський (URL:

<https://hvylya.net/news/225524-kazanskiy-nashel-simvolizm-v-sankciyah-snbo-protiv-medvedchuka>).

Між тим, спостерігачі дійшли висновку, що перші санкції викликали значно більший резонанс, а тепер майже всі парламентські партії ніяк не відреагували на введення санкцій проти народного депутата від «ОПЗЖ» В. Медведчука. Контраст є настільки різким, що Obozrevatel навіть направив журналістські запити. Крім уже згаданого «ОПЗЖ», відреагувала партія «Голос». «Ми підтримуємо санкції, але наполягаємо, що після санкцій мають бути ще судові процеси над людьми, які винні у фінансуванні тероризму чи роботі на ворога», – ідеться в заяві, на яку вказує у своєму повідомленні Obozrevatel (URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/ukrainski-politsili-proignoruvali-sanktsii-rnbo-proti-medvedchuka.htm>).

Отже, було вже дві хвили санкцій. Влада діє рішуче та, можливо, навіть неочікувано рішуче. Тому деякі спостерігачі схильні пов'язувати певну мляву реакцію тим, що політичні партнери, на відміну від опонентів, ще не визначилися, як себе поводити далі, щоб не віддати занадто багато підтримки. Також доволі стримано реагують і європейські партнери. Таким чином, аналіз експертних думок і політичних оцінок свідчить, що і прихильники європейського вектора розвитку України, і опоненти перебувають в очікуванні подальших кроків української влади. І вже відповідно до них вибудовуватимуть своє ставлення та інформаційну реакцію.

О. Аулін, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Україна – Узбекистан: разом у спільне майбутнє

На початку лютого в Посольстві Республіки Узбекистан (РУ) в Україні відбувся круглий стіл, під час якого обговорювалося Послання Президента Ш. Мірзієєва Олій Мажлісу (парламенту країни), а також перспективи подальшого розвитку українсько-узбецьких відносин.

У роботі круглого столу, крім співробітників посольства, узяли участь народний депутат України С. Шахов, посол України у РУ (2010–2019) ю. Савченко, радник міністра економіки, колишній директор ДПУ МЗС України В. Крохмаль, представники вітчизняних експертних, медійних і наукових кіл.

У своїй промові Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Узбекистан в Україні А. Курманов поінформував про основні питання, які було порушено в президентському Посланні. Дипломат зробив наголос на тому, що цей документ фактично є програмою майбутніх дій, гаслом яких є «новий Узбекистан». А. Курманов зазначив, що в тексті Послання міститься багато сигналів для узбецького народу, але й міжнародна аудиторія в цьому сенсі не залишилася поза увагою президента Узбекистану.

На початку було зроблено аналіз соціально-політичної обстановки, що склалася на сьогодні в республіці, багато в чому внаслідок розповсюдження коронавірусу, а також стихійних лих і техногенних катастроф у Бухарі та Сардобі. На цьому тлі посол Узбекистану підкреслив думку президента країни про те, що «завдяки непохитній волі, самовідданій праці та стійкості узбецького народу» спільними зусиллями населення й державних органів усі ці випробування й труднощі успішно долаються. Таке відбувається, коли країна швидко рухається вперед у технологічному відношенні, а наявні стандарти відстають. Саме тоді й відбуваються техногенні надзвичайні ситуації, додав дипломат.

Узбекистану вдалося значно знизити поріг захворюваності COVID-19. Сьогодні кількість захворілих у республіці становить 50–60 осіб на добу. Щоб досягти таких результатів, керівництву республіки на чолі з президентом Ш. Мірзійоевим довелося з перших днів пандемії перевести всю систему керування, усі медичні установи на надзвичайний режим роботи. Завдяки цьому за короткий термін у Ташкенті та областях було створено близько 30 тис. ліжко-місць. Медичні установи було забезпечено необхідними ліками, сучасними засобами захисту й діагностики. До боротьби з пандемією було залучено понад 200 тис. медичних працівників, а також 150 іноземних висококваліфікованих лікарів і фахівців. У країну було повернуто понад 600 тис. співвітчизників. Організовано допомогу близько 100 тис. громадян Узбекистану, що опинилися за кордоном у важкій життєвій ситуації (URL: <https://www.youtube.com/watch?fbclid=IwAR1sUnbiRz4UfH9myxQdlo1LkWwkKYmHXgNix2919JcAjtKPa7Ek2RXIrU&v=GO-DBtG4rmM&feature=youtu.be>).

Для пом'якшення й ліквідації наслідків пандемії державою було здійснено комплексні заходи в цілому на 82 трлн сумів (1 тис. сумів = 2,65 грн). Зокрема, створено Антикризисний фонд, з бюджету виділено більше 16 трлн сумів на заходи з боротьби з коронавірусом, підтримки населення та бізнесу. Разом із цим надано практичне сприяння державним підприємствам і понад 500 тис. суб'єктів підприємництва, а також майже 8 млн громадян у вигляді податкових пільг, відстрочення погашення кредитів і фінансової допомоги на загальну суму 66 трлн сумів. У межах загальнонаціонального руху «Доброта і підтримка» за активної участі місцевих меценатів понад 800 тис. малозабезпечених сімей отримали матеріальну допомогу на понад 1 трлн сумів.

У результаті, за оцінками Міжнародного валютного фонду й міжнародних рейтингових агентств, Узбекистану серед небагатьох країн світу вдалося зберегти позитивні темпи економічного зростання. В Індексі економічної свободи РУ піднялася на 26 позицій. У тісній співпраці з Європейським Союзом було зроблено важливі кроки із впровадження в Узбекистані системи розширених торгових преференцій «GSP+». Це дасть змогу в майбутньому безмитно виводити на європейський ринок понад 6 тис. найменувань узбецької продукції. У 2020 р. у країні побудовано 197 великих,

тисячі малих і середніх підприємств та об'єктів інфраструктури. Зокрема, введено в дію комплекс з виробництва аміаку й карбаміду, завод з випуску азотної кислоти в АТ «Навоїазот», установки з виробництва зрідженого газу на Мубарекському, Газлійському й Шуртанському нафтовидобувних підприємствах, Ташкентський металургійний завод.

В енергетичному секторі розпочато будівництво шести нових електростанцій на основі державно-приватного партнерства з іноземними інвесторами. Їх загальна вартість – 2 млрд дол., сукупна потужність – 2700 МВт. У Ташкенті здано в експлуатацію дві нові станції метрополітену та лінію наземного метро протяжністю 18 км. Реформи в сільському господарстві, передача земельних площ приватним кластерам і кооперації дали змогу за один рік підвищити врожайність бавовни в середньому на 10 %. Створено близько 500 кластерів і кооперацій у плодоовочівництві, зерноводстві та тваринництві. Завдяки цьому, незважаючи на негативний вплив пандемії, було експортовано фруктів та овочів на 1 млрд дол. Рекультивовано 91 тис. га земель. Водощадні технології впроваджено на 133 тис. га, що у два рази більше, ніж минулого року. З метою підтримки підприємництва було надано значну кількість пільг і преференцій. Суб'єктам підприємництва виділено 100 трлн сумів кредитів – майже в 4 рази більше, ніж у 2016 р.

Це сприяло досягненню прориву у сфері соціального захисту. Наприклад, дало змогу організувати принципово нову систему адресної роботи з малозабезпеченими сім'ями, жінками та молоддю в усіх районах і містах, у кожній махале (мікрорайоні). За допомогою цієї системи було працевлаштовано 527 тис. осіб. За рахунок надання податкових пільг самозайнятому населенню та зняття обмежень налагоджено легальну трудову діяльність ще 500 тис. осіб. Виділення 300 млрд сумів пільгових кредитів і субсидій на розвиток дехканських господарств і присадибних ділянок стало початком нового напрямку соціальної підтримки сільського населення. Більше 500 сучасних компаній приступило до роботи в ІТ-парках, організованих у Ташкентській, Андижанській, Джизакській, Кашкадар'їнській, Самаркандській, Сирдар'їнській і Ферганській областях. Протягом року контингент одержувачів соціальної допомоги розширився у два рази – до 1,2 млн осіб. На їх підтримку з бюджету було виділено в 5 разів більше коштів порівняно з 2016 р. Кількість дитячих садків збільшилася втричі й перевищила 14 тис. Уперше близько 1 тис. дівчат з малозабезпечених сімей було прийнято до закладів вищої освіти на основі спеціальних державних грантів.

Головною метою економічних реформ у новому році стане скорочення бідності та зростання добробуту населення. Цих стратегічних цілей планується досягти за рахунок високих темпів економічного зростання і створення рівних можливостей для всіх. За останні чотири роки було зроблено серйозні кроки щодо впровадження ринкових механізмів у всіх секторах економіки республіки. Наступне завдання полягає в тому, щоб

закласти основу для довгострокового сталого зростання за допомогою глибоких структурних перетворень. У 2021 р. планується провести трансформацію 32 великих підприємств галузей стратегічного значення. До реформування таких підприємств, а також комерційних банків залучаються Всесвітній банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Азіатський банк розвитку, «McKinsey & Company», «Boston Consulting Group», «Rothschild & Co» та інші всесвітньо відомі компанії. Водночас треба скоротити участь держави в реалізації інвестиційної політики та збільшити частку приватних і прямих інвестицій.

З метою фінансової підтримки підприємництва в межах програм сприяння сімейному підприємству в поточному році буде виділено 6 трлн сумів пільгових кредитів. Ще 100 млн дол. виділить уряд на розширення Програми розвитку сільського підприємництва, виконуваної в партнерстві зі Світовим банком. Заплановано переглянути близько 5 тис. нормативно-правових актів, що регулюють підприємницьку діяльність, скоротити їх кількість, а також розробити підприємницький кодекс. Після проголошення у 2016 р. мораторію на перевірки суб'єктів господарювання кількість підприємців збільшилася вдвічі і досягла 400 тис. Тому пропонується продовжити мораторій ще на рік.

Швидкість проведення реформ багато в чому залежить від ефективності системи державного управління. У зв'язку із цим уряд повинен у двомісячний термін підготувати проекти нормативно-правових актів, спрямованих на скорочення дублюючих відомств, функцій і бюрократичних бар'єрів в управлінні. Передбачається оптимізація чисельності працівників системи державного управління в середньому до 15 %. Водночас до кінця 2021 р. планується збільшити кількість видів державних електронних послуг на 60, довівши їх до 300, а частку дистанційних послуг – не менше ніж до 60 %. Разом із цим буде посилено відповідальність і підзвітність державних органів у розв'язанні проблем на місцях.

Одним з пріоритетів реформ у республіці є подальше підвищення ролі жінок у державному та громадському управлінні. У результаті проведених заходів сьогодні представниці прекрасної статі становлять 30 % депутатів і сенаторів у парламенті. В обласних, міських і районних хокіміятах (радах) введено посаду радника хокіма з питань жінок. «Як наступний крок у підвищенні ролі та статусу жінок у суспільстві, створення для них нових можливостей я пропоную утворити республіканську громадську жіночу раду, до якої увійдуть активні та ініціативні жінки, які мають життєвий досвід і добре знають проблеми жінок. Вважаю за доцільне передати утвореним радам республіканський і регіональні фонди з підтримки жінок. На підтримку бізнес-проектів жінок і для розв'язання виявлених на місцях проблем жінок з бюджету буде додатково спрямовано понад 1 трлн сумів. Із цією метою Народний банк запровадить нову систему навчання жінок підприємству, розроблення для них типових бізнес-планів і надання

практичної допомоги в отриманні кредитів», – зазначає президент Узбекистану.

Справедливість – міцний фундамент державності. Судова влада відіграє вирішальну роль у забезпеченні правосуддя і верховенства закону. Тому судову реформу буде продовжено в 2021 р. У її межах, зокрема, реалізовуватиметься принцип «один суд – одна інстанція», який повинен стати головним критерієм забезпечення справедливості, законності та стабільності судових рішень. Для належного захисту прав інвесторів у Верховному суді утворено спеціальну судову структуру з розгляду інвестиційних суперечок і справ про конкуренцію. Тепер інвестор може на свій розсуд безпосередньо звернутися до Верховного суду для вирішення спору (URL: <https://review.uz/post/poslanie-prezidenta-uzbekistana-shavkata-mirziyoyeva-oliy-majlisu>).

Важливою рисою нововведення вважається відкритість, демократизація зовнішньополітичної діяльності. Діалог з народом, який оголошено ключовим принципом діяльності органів державної влади та управління, в останні роки перетворився у відкритий діалог із зовнішнім світом. Значно зросла роль громадськості при формуванні зовнішньополітичного порядку, розширюється коло суб'єктів, залучених до її реалізації. Зокрема, зростає активність парламентської та народної дипломатії. Парламентарі, а в їх особі народ, сьогодні визначають вектор і орієнтири зовнішньої політики, беруть на себе роль активних провідників зовнішньополітичних пріоритетів і виразників інтересів країни на міжнародній арені. За останні три роки Узбекистан став членом Міжпарламентського союзу, Міжпарламентської асамблеї ОБСЄ тощо. За цей період загальна кількість сформованих груп міжпарламентської дружби досягла 48, а в минулому році законодавчим органом було прийнято Концепцію парламентської дипломатії. У найближчій перспективі планується вступ до ВТО. У зовнішню політику активно залучаються міжнародні неурядові організації, громадські об'єднання, збільшуються контакти на рівні міст-побратимів, зміцнюються зв'язки молодіжних та жіночих організацій. Підтвердженням відкритості зовнішньої політики також стає розширення кола політично чутливих тем, які обговорюються та спільно вирішуються із закордонними партнерами. Наприклад, у країні відновлено співпрацю з міжнародними правозахисними організаціями, розблоковано доступ до різних іноземних новинних ресурсів.

Ще один значущий принцип змін – конструктивізм. В Узбекистані переконані, що конфронтаційне відстоювання національних інтересів у зовнішніх справах, особливо із сусідами, не дасть очікуваного довгострокового ефекту. Важливий пошук розумних компромісів і взаємоприйняттого балансу інтересів при вирішенні гострих питань двосторонньої та багатосторонньої взаємодії. В основі такого підходу лежать інші принципи зовнішньої політики республіки – це миролюбність і добросусідство, які відображають особливості менталітету народів, які проживають в Узбекистані. Практичне втілення вищевказаних принципів за

короткий період часу привело до врегулювання проблем, що накопичилися в Центральній Азії, проблем, які протягом багатьох років вважалися системними подразниками, стримуючими розвиток регіонального співробітництва.

Знайшли своє рішення питання водокористування, делімітації та демаркації державних кордонів між Узбекистаном і сусідніми країнами, використання транспортних комунікацій та перетину кордонів. У результаті кардинально змінюється політичний клімат у Центральній Азії. Якщо раніше регіон розглядався як порохова бочка або клубок розбіжностей, то сьогодні перетворюється на простір стабільності, добросусідства і світу. Бенефіціарами такої трансформації сприйняття регіону у світі стають усі без винятку центральноазіатські держави (URL: <http://www.uzbekistan.org.ua/ru/2-uncategorised/5425-novyj-uzbekistan-novaya-model-vneshnej-politiki.html>).

Текст Посилання завершується словами президента Ш. Мірзійоєва, які вселяють оптимізм і надію: «Упевненість у своїх силах і можливостях робить нас більш стійкими, об'єднуючи на шляху до високої мети формування фундаменту нового Ренесансу нашої країни. Це прагнення наповнюється практичним змістом, перетворюється у великий, воістину всенародний рух. Перебувати в його рядах – величезне щастя і велика честь» (URL: <https://review.uz/post/poslanie-prezidenta-uzbekistana-shavkata-mirziyoyeva-oliy-majlisu>).

Розмірковуючи про сучасний стан двосторонніх українсько-узбецьких відносин, А. Курманов підкреслив, що послы є «мостами» між різними державами й народами. І він бачить свою роль у сприянні розвитку й подальшому укріпленню українсько-узбецького діалогу в усіх сферах. Розповідаючи про телеміст між двома країнами, А. Курманов навів слова одного з керівників ТПП Узбекистану, з якими той звернувся до української аудиторії: «Як там поживає моя улюблена Україна?» На погляд посла Узбекистану, це не є простою фігурою мови. У них закладено глибокий символічний смисл щодо єдності долі України та Узбекистану. Історичні долі обох країн дійсно міцно пов'язані. Ідеться і про війни, і про післявоєнне лихоліття. Навіть дві величезні катастрофи Чорнобильська й Ташкентська відбулися в один день, але з різницею в 20 років. Конкретизуючи перспективні напрями двостороннього співробітництва, посол А. Курманов говорив, зокрема, про взаємне інвестування. Наприклад, у 2021 р. в Узбекистані планується приватизація десятків крупних підприємств – і українські фінансово-промислові групи могли б підключитися до цього процесу. У свою чергу, посольство активно працює над тим, щоб узбецькі бізнесмени могли знайти привабливі для себе об'єкти інвестування в Україні. На території Узбекистану розташовано всесвітньо відомі історичні пам'ятки Бухари, Хіви, Самарканду, Шахрисабза, Ташкенту тощо. З іншого боку, для мешканців Узбекистану можуть становити неабиякий інтерес рекреаційні можливості Карпатських гір.

Присутні на круглому столі дипломати й експерти зазначили, що сьогодні в Узбекистані діє 60 підприємств з участю українського капіталу, у тому числі 5 підприємств з 100-відсотковим іноземним капіталом. На території республіки акредитовано представництва 11 українських фірм і компаній. Зазначені підприємства здійснюють свою діяльність у сфері сільгоспмашинобудування, виробництва продукції із чорних металів, фармацевтичних препаратів і лікарських засобів, а також у сфері авіаперевезень. Водночас 35 спільних підприємств за участі узбецького капіталу функціонують в Україні. Основними сферами їхньої діяльності є виробництво товарів народного споживання, надання послуг тощо. Узбекистан готовий збільшувати поставки на ринок України сільгосптехніки, хімічної продукції, автомобільних засобів, побутової техніки, поліетилену високого й низького тиску, мінеральних масел, міді та цинку, а також виробів з них, кабельно-провідникової продукції, свіжої й переробленої плодоовочевої продукції, продукції легкої промисловості тощо.

Узбецька сторона розглядає Україну як важливого партнера в диверсифікації виходу узбецької продукції на європейські ринки. Зокрема, під час нещодавнього текстильного онлайн-бізнес-форуму за участі керівництва ТПП Узбекистану й посла А. Курманова представники Міністерства інвестицій та зовнішньої торгівлі Узбекистану визначили, що перспективним напрямом може стати нарощування поставок до України узбецьких напівфабрикатів (текстиль, полотно, пряжа, заготовки для виготовлення взуття) для подальшого їх перероблення в Україні (URL: <https://uccs.org.ua/events/forums-and-conferences/ukrayina-uzbekistan-tekstilni-onlain-biznes-forum>). Зі свого боку, українські партнери ще не вичерпали свої можливості щодо співпраці у сфері постачання сучасного обладнання й технологій з перероблення сільгосппродукції, сировинних матеріалів, трубної та іншої продукції для потреб підприємств добувної та переробної галузей Узбекистану.

Глобальна експансія Китаю та проблеми розвитку української економіки

(Закінчення. Початок у № 2)

2. Проблеми розвитку української економіки в контексті глобальної експансії Китаю

Глобальна експансія Китаю, як через механізми українсько-китайських відносин, так і через відносини України та Китаю з іншими державами, не може не позначитися на розвитку української економіки. І тут треба брати до уваги два надзвичайно важливі для української економіки моменти.

По-перше, КНР нині є найбільшим торговим партнером України. По-друге, Україна та Китай мають зовсім різний за обсягами та структурою економічний потенціал. Із цього випливає різниця в тій ролі, яку вони відіграють у світовій економіці та політиці. І це об'єктивно створює підґрунтя для відмінностей у виборі зовнішньоекономічної стратегії й тактики України та Китаю. До наведеного треба також додати, що Китай у міжнародних відносинах застосовує вельми диференційований підхід у спілкуванні з різними державами залежно від їхньої здатності відстоювати свої національні інтереси.

Загалом, роль Китаю в українській зовнішній торгівлі доволі добре висвітлюється вітчизняними ЗМІ. Вони повідомляють, що Китай уже два роки поспіль посідає перше місце серед зовнішньоторговельних партнерів (держав та їх об'єднань) України за обсягом зовнішньоторгового обороту. Як зазначалося в ЗМІ, Китай уперше в історії став головним зовнішньоторговим партнером нашої країни у 2019 р. Зокрема, Україна експортувала до Китаю товарів на 3,59 млрд дол. – на 63,3 % більше, ніж у 2018 р. Водночас на КНР у 2019 р. припадало 7,2 % українського експорту товарів. У Національному банку України такий стрибок експорту українських товарів до Китаю пояснювали збільшенням попиту з боку китайських споживачів на українські продовольчі товари через торгові протистояння КНР і США. Що стосується імпорту товарів в Україну, то лідерство у 2019 р. також утримував Китай (9,2 млрд дол.). За рік імпорт товарів з КНР до України збільшився на 20,9 %. На Китай припадає 15,1 % від загального обсягу імпорту. У 2019 р. Україна купувала в Китаї товарів у 2,6 рази більше, ніж продавала до КНР, тобто від'ємне сальдо України в торгівлі товарами з Китаєм 5,6 млрд дол. (URL: [https://nv.ua/ukr/biz/economics/top-10-torgovih-partneriv-ukrajini-rosiya-ustupilo-](https://nv.ua/ukr/biz/economics/top-10-torgovih-partneriv-ukrajini-rosiya-ustupilo)

liderstvo-kitayu-novini-ukrajini-50071571.html). Сума українсько-китайського товарообігу в торгівлі товарами загалом за підсумками 2019 р. становила 12,8 млрд дол. США.

У 2020 р., згідно з повідомленнями ЗМІ з посиланням на інформацію Державної митої служби, до Китаю з України було експортовано товарів на 7,1 млрд дол. США, а імпортовано з Китаю в Україну товарів на 8,3 млрд дол. Як видно, у 2020 р. абсолютна величина від'ємного сальдо в торгівлі товарами України з Китаєм, порівняно з 2019 р., зменшилася майже в 4,7 рази й становила 1,2 млрд дол. Сума українсько-китайського товарообігу в торгівлі товарами загалом за підсумками 2020 р. порівняно з 2019 р. зросла приблизно на 20 % і становила 15,4 млрд дол. США.

Як бачимо, в останні два роки в українсько-китайській торгівлі відбулися доволі істотні зміни, що обумовлено рядом чинників, у тому числі й такими глобальними подіями, як пандемія коронавірусної хвороби COVID-19. Ці зрушення не залишилися поза увагою вітчизняних експертів і ЗМІ. Зокрема, директорка з наукової роботи Інституту економічних досліджень та політичних консультацій (ІЕДПК) В. Мовчан під час пресконференції «Зовнішня торгівля України – підсумки-2020 та очікування на 2021», що відбулася в першій половині лютого, констатувала, що зростання експорту українських товарів до Китаю пом'якшило падіння загального обсягу експорту українських товарів у 2020 р. Вона зазначила, що, «незважаючи на пандемію, експорт України у 2020 р. скоротився лише на 1,7 %. При цьому імпорт впав на 10 %. Незначне падіння експорту пов'язано зі зростанням важливості Китаю як торговельного партнера України. На фоні падіння експорту українських товарів до ЄС експорт до Китаю за останній рік подвоївся. Однак розглядати Китай у найближчі роки як найпривабливіший ринок не варто, оскільки Китай цікавить дуже вузький асортимент українських товарів, лише близько 300 найменувань. При цьому 64 % вартості експорту до Китаю становлять сировинні товари. Для порівняння, до ЄС Україна експортує близько 2 тис. 500 найменувань, а частка сировини в експорті до ЄС у 2020 р. знизилася до 29 %» (URL: <http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=6520>).

Причому, як свідчать дані Державної статистичної служби (Держстату) України, за січень – листопад 2020 р. сукупна вартість експорту українських товарів до Китаю зросла на 92,4 % (тобто майже удвічі) порівняно з аналогічним періодом 2019 р., тоді як сукупна вартість імпорту товарів в Україну з Китаю в цей же період скоротилася на 12,1 %. До того ж, як уже зазначалося вище, у 2019 р. темпи зростання експорту українських товарів до Китаю істотно перевищували темпи імпорту китайських товарів в Україну.

На товарній структурі українсько-китайської торгівлі зупинимося дещо детальніше, оскільки саме зрушення, що відбуваються в ній останніми роками, так чи так відображають не лише вплив на міжнародну торгівлю різних чинників кон'юнктури світового ринку, а мабуть, і політику

керівництва КНР щодо бажаних для цієї держави напрямів розвитку українсько-китайської торгівлі.

Загалом статистичні дані Державної митної служби України (ДМСУ) і Держстату України свідчать про таке. У сукупній вартості експорту українських товарів до Китаю за січень – листопад 2020 р. 35,4 % вартості припадало на залізну руду, 24,6 % – на зернові культури, 16,4 % – жири та олії тваринного або рослинного походження (в основному на соняшникову олію), 9,3 % – на чорні метали. Загалом на сировинні товари та промислові товари з низькою доданою вартістю (тобто невисоким рівнем переробки) протягом означеного періоду припадало приблизно 95 % вартості експорту українських товарів до Китаю. На суму вартості експорту продукції всього українського машинобудування до Китаю припадало лише 3,7 % від сукупної вартості вітчизняного експорту до цієї країни.

Щоправда, в інтерв'ю сайту «LB.ua» в жовтні 2020 р. генеральний директор Державної компанії «Укрспецекспорт» В. Ноздря, позитивно оцінюючи в той період результати діяльності підпорядкованої йому компанії, стверджував, що «в цілому зберігається динаміка до збільшення обсягів українського збройового експорту». При цьому, за його словам, «стабільно потужною виглядає Китайська Народна Республіка – на рівні 70 млн дол. продажу зброї та послуг».

І далі В. Ноздря додав: «Є також проєкти безпосередньо з авіабудування. Наприклад, ми для Китаю спільно з ЗМКБ “Івченко-Прогрес” розробляємо двигун для винищувача п'ятого покоління». За його словами, «практика укладення контрактів під дослідно-конструкторські роботи вже існує, і тут уже маємо цікаві приклади. Лідером таких закупівель є Китай, який переходить від суто закупівель обладнання до розробок. Фактично за кошти іноземного замовника Україна отримує технологію, яку потім можна використати в інтересах розвитку ЗСУ. Таким прикладом є роботи з поліпшення характеристик авіаційного двигуна для китайського винищувача п'ятого покоління, які виконуються ЗМКБ “Прогрес” ім. О. Г. Івченка. Фактично йдеться про те, що двигун, який почали розробляти в Китаї, українські розробники доводять до того високого рівня, який потрібен для надсучасного винищувача. Китай може собі дозволити такі закупівлі. Ідеться не тільки про згаданий авіаційний двигун для винищувача п'ятого покоління, а й, наприклад, про розробки військово-морської тематики. Зокрема, морські радары та двигуни для кораблів, які розробляє миколаївське підприємство “Зоря-Машпроєкт”. Китай – дуже потужний покупець, на стадії напрацювання та укладання декілька великих за обсягом угод» ([URL: https://lb.ua/economics/2020/10/05/467404_gendirektor_ukrspetseksportu.html](https://lb.ua/economics/2020/10/05/467404_gendirektor_ukrspetseksportu.html)).

Спочатку порівняння висловлювання генерального директора Державної компанії «Укрспецекспорт» В. Ноздрі про те, що «Китай – дуже потужний покупець» продукції вітчизняного збройового експорту з даними державної статистики про експорт продукції вітчизняного машинобудування до Китаю, виклика певний дисонанс. Адже статистичні дані щодо тих

галузей машинобудування, які є експортерами озброєнь та військової техніки, не відповідають статусу Китаю в цій сфері, як «дуже потужного покупця». Утім, в інтерв'ю В. Ноздрі представлено відповідь на це питання: Китай, який переходить від суто закупівель обладнання до придбання науково-конструкторських розробок нової військової техніки та озброєнь, є лідером таких закупівель, мабуть, принаймні у відносинах з Україною.

До аналогічних висновків підштовхує й аналіз ряду інших повідомлень ЗМІ. Зокрема, свого часу повідомлялося, що ще «до кінця 2016 р. ДП «Антонов» має намір домовитися з китайською компанією «Aerospace Industry Corporation of China» про розроблення проєктної документації для завершення збирання другого екземпляра повітряного судна Ан-225 «Мрія»» (URL:

http://zik.ua/news/2016/09/07/ukraina_vypustyt_shche_odnu_mriyu_843972).

Причому, «за словами китайських партнерів, угода, підписана АІСС з Державним підприємством «Антонов», не передбачає передачу прав власності та технічної документації». Президент компанії «Aerospace Industry Corporation of China» Чжан Йоушен пояснив, що підписаний 30 серпня 2016 р. у Пекіні «рамковий документ містить три пункти: добудова в Україні в можливо більш короткі терміни другого в світі літака АН-225; створення в перспективі на базі АІСС виробничої лінії по збірці літаків цього типу і формування виробничої бази запчастин до них... АН-225 компанії потрібен виключно для задоволення потреб міжнародної повітряної логістики АІСС. З цією ж метою компанія збирається придбати цілу партію літаків АН-178», – заявив він (URL: <http://biz.nv.ua/ukr/economics/kitajtsi-sprostovali-informatsiju-pro-peredachu-prav-vlasnosti-na-litak-mrija-211718.html>). Перед тим, у 2015 р., тодішній президент і генеральний конструктор ДП «Антонов» Д. Ківа заявляв, що укладено договір на виробництво літака АН-178 з китайською Beijing A-Star Space and Technology. Утім, у подальшому зазначені угоди так і не втілились у поставки відповідних українських літаків до Китаю. На вірогідних причинах саме такого перебігу подій ми зупинимось далі в контексті аналізу ситуації навколо ПАТ «Мотор Січ».

Водночас наголосимо, що у вартості китайських товарів, імпортованих Україною у січні – листопаді 2020 р., 52,5 % становила продукція машинобудування виробничого і невиробничого призначення. Також в структурі вартості китайських товарів, імпортованих Україною в цей же період, 8,5 % припадало на продукцію хімічної промисловості – це вироби з пластмаси, полімерних матеріалів, гуми тощо, 6,0 % – на одяг та інші текстильні й трикотажні вироби, 3,1 % – на іграшки, 2,8 % – на взуття. Загалом Україна імпортує з Китаю переважно більш-менш трудомісткі промислові товари з відповідно більш високою часткою доданої вартості в структурі їх ціни. Тобто, з України Китай отримує для своїх підприємств сировину й напівфабрикати для виробництва промислових виробів, вагома частина яких надалі експортується.

Особливо показова на цьому тлі українсько-китайська торгівля чорними металами й виробами з них. Так, у січні – листопаді 2020 р. з України до Китаю було експортовано чорних металів на 589,4 млн дол. США та виробів з чорних металів на 4,0 млн дол., а з КНР було імпортовано чорних металів на 178,6 млн дол. та виробів з чорних металів на 172,9 млн дол. США. У результаті в торгівлі чорними металами (тобто, напівфабрикатами) з Китаєм Україна мала позитивне сальдо в сумі 410,8 млн дол., а у торгівлі виробами з чорних металів (тобто, готовою промисловою продукцією з відповідно більш високою часткою доданої вартості) Україна мала негативне сальдо в сумі 168,9 млн дол. США.

Таким чином, наведені вище дані є свідченням не лише агресивного міжнародного маркетингу китайських підприємців, а й відображають серйозні хиби українського бізнесу, який у своїй підприємницькій діяльності не може або ж не хоче зробити акцент на виробництві й експорті трудомісткої промислової продукції з більш високою часткою доданої вартості.

Водночас наголосимо, що в інших сферах зовнішньоекономічної діяльності взаємодія України та Китаю була надзвичайно скромною, принаймні порівняно зі сферою торгівлі товарами. Так, січень – вересень 2020 р. Україна експортувала до Китаю послуг на 86,6 млн дол. США, а імпортувала послуг з цієї країни на 161,3 млн дол. Від’ємне сальдо України за цими експортно-імпортними операціями становило 74,7 млн дол. США. Крім того, українські суб’єкти підприємництва в цей же період здійснювали експортно-імпортні операції з Гонконгом, що має статус особливого адміністративного району Китаю. У цьому випадку сукупна вартість українського експорту послуг складала 38,4 млн дол., а імпорту послуг – 1,7 млн дол. У результаті за цією позицією позитивне сальдо України в торгівлі послугами складало 36,7 млн дол. США. Як видно з наведених статистичних даних, порядок величин українсько-китайської торгівлі послугами не співставний з обсягами українсько-китайської торгівлі товарами.

Це, мабуть, більшою мірою відображає інтереси китайської сторони. Адже, наприклад, у ЗМІ згадується, що «Державне агентство автомобільних доріг України (Укравтодор) і China road and bridge corporation ще в березні 2017 р. підписали меморандум про співпрацю в сфері проектування та фінансування будівництва автомобільної дороги Полтава – Олександрія на ділянці об’їзду Кременчука з мостовим переходом через Дніпро. У міністерстві економічного розвитку і торгівлі розраховували тоді залучити через китайську компанію 300 млн дол. кредиту для будівництва моста, проте проект так і не був реалізований». Утім, у січні цього року вітчизняні ЗМІ повідомили, що «переможцем тендеру на будівництво Кременчуцького моста стала турецька компанія “Dogus Insaat Ve Ticaret A.Ş.” з ціною пропозицією 11,25 млрд грн... Запропонована переможцем торгів ціна на

11 % нижче очікуваної вартості робіт» (URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/01/22/670246>).

З наведеного випливають деякі висновки. По-перше, за майже чотири роки вартість будівництва цього мосту зросла приблизно на 100 млн дол. (за нинішнім офіційним обмінним курсом Національного банку України (НБУ)). По-друге, попри наявність у китайських компаній великих обсягів фінансових ресурсів, вони надзвичайно прискіпливі в питанні кредитування своїх клієнтів, замовників. І, по-третє, не виключено, що український ринок будівельних послуг є не надто привабливим для відповідних китайських компаній.

А в червні минулого року вітчизняні ЗМІ повідомили, що «Укрзалізниця» прийняла перший контейнерний поїзд «Китай – Україна». Залізничні контейнерні перевезення – це дійсно надійний, дешевий і зручний вид перевезень, який може стати конкурентним у сполученні «Китай – Україна», – заявив т. в. о. голови правління «УЗ» Іван Юрик». Раніше через територію України пройшло 10 транзитних контейнерних поїздів сполученням «Китай – країни Європейського Союзу». Перший контейнерний поїзд в напрямку Польщі з Китаю через територію України пройшов на початку січня 2020 р. ...Повідомлялося, що цей маршрут є новим напрямком «Шовкового шляху» і альтернативою, яка дозволить перенаправити вантажопотоки в західному напрямку в обхід території Росії. До нього входять поромні переправи Чорного і Каспійських морів (Іллічівськ – Батумі і Алят – Актау-Порт) і покликаний стати конкурентним у порівнянні з традиційним сухопутним маршрутом (URL: https://lb.ua/economics/2020/06/09/459457_ukraina_prinyala_perviy_konteynerniy.html).

Вочевидь контейнерні залізничні перевезення з Китаю територією України, а також безпосередньо до нашої держави, якраз і є прикладом взаємовигідного українсько-китайського співробітництва. До речі, такими своїми діями Китай також може демонструвати Росії, що у нього є маршрути логістики товарів з державами Європейського Союзу (і не тільки з ними) альтернативні маршруту територією Росії.

Окрім того, вельми показовою для двосторонніх економічних відносин є й ситуація з китайськими інвестиціями в Україну. Так, за даними НБУ, станом на 30 вересня 2020 р. сукупні прямі інвестиції з Гонконгу, що є Особливим адміністративним районом Китаю, в Україну склали 132,9 млн дол. США, в тому числі інвестиції в інструменти участі в капіталі – 60,8 млн дол., а в боргові інструменти – 72,1 млн дол. Сукупні прямі інвестиції в Україну з континентального Китаю склали 75,7 млн дол. США, в тому числі інвестиції в інструменти участі в капіталі – 47,1 млн дол., а в боргові інструменти – 28,6 млн дол. У результаті загальна сума прямих китайських інвестицій в Україну станом на 30 вересня 2020 р. становила 208,6 млн дол. США, в тому числі інвестиції в інструменти участі в капіталі – 107,9 млн дол., а в боргові інструменти – 100,7 млн дол.

Причому протягом дев'яти місяців 2020 р. китайські інвестиції в інструменти участі в капіталі навіть трохи зменшилися (приблизно на 2 %), тоді як інвестиції в боргові інструменти зросли майже у 2,5 рази. Економіко-правовий статус цих категорій інвестицій у підприємницькій практиці різний. І для економічного розвитку країни-реципієнта іноземних інвестицій саме інструменти участі в капіталі є найбільш бажаними та цінними, оскільки саме з ними пов'язане створення нових робочих місць і нарощування виробництва товарів і послуг. У цьому контексті такі інвестиції є, так би мовити, незворотними. А борги, рано чи пізно, треба повертати. Також треба наголосити, що станом на 30 вересня 2020 р. китайські інвестиції в інструменти участі в капіталі становили лише 0,3 % від сукупної вартості таких інвестицій в Україну, а китайські інвестиції в боргові інструменти – 0,8 % відповідно. Це показує, що Україна поки що зовсім неприваблива для китайських інвесторів, хіба що за окремим винятком, який буде розглянуто далі. Йдеться про широко відомого українського виробника авіаційних двигунів «Мотор-Січ».

Хоча останнім часом у сфері китайського інвестування в Україні (крім ПАТ «Мотор Січ»), здається, є деякі зрушення. Зокрема, нещодавно деякі вітчизняні ЗМІ повідомили, що китайський агрегатор таксі DiDi готується до запуску свого сервісу в Україні вже в цьому році. «Для України DiDi стане четвертим великим сервісом після Uklon, Uber (DiDi має частку в цій компанії) і Bolt... На думку журналістів, прихід гравця рівня DiDi в черговий раз сильно вплине на український ринок агрегаторів таксі. Запуск сервісу створить додатковий попит на водіїв».

З іншого боку, з позиції перспектив розвитку національної економіки, видається, що доцільніше було б належним чином врегулювати вітчизняний ринок надання послуг таксі в цілому, вивівши його з «тіні», ніж залучати на нього нових іноземних інвесторів на додачу до тих, які на українському ринку надання послуг таксі вже присутні. У цьому випадку, окрім зайнятості водіїв та поліпшення якості обслуговування клієнтів, можна було б додатково залучати до розвитку української економіки суму коштів, еквівалентну тій, яка виводиться іноземним інвестором з України у формі його прибутку (в цілому або частково).

Проведений вище аналіз засвідчив, що китайська економічна експансія в нашій державі реалізується в основному через значне нарощування поставок китайських товарів на український ринок. Це, мабуть, певною мірою шкодить, наприклад, вітчизняній текстильній промисловості, яка потенційно здатна виробляти аналогічні товари в тому ж асортименті та обсязі, що й імпортується з Китаю. Те ж саме стосується й ряду інших галузей української промисловості, які виробляють товари аналогічні тим, що імпортуються до нас з КНР. У тих же сегментах українського ринку, де вітчизняна промисловість взагалі не виробляє товарів аналогічних китайським, імпорт цих товарів з КНР, звичайно з дотриманням умов конкуренції, йде на користь економіці України.

3. Ситуація навколо ПАТ «Мотор Січ»

Водночас для України, на відміну від країн Європейського Союзу, загалом характерна низька активність китайських інвесторів. Винятком є лише випадок з акціонерним товариством «Мотор Січ», події навколо якого вибухнули гучним міжнародним скандалом, підвалини якого були закладені кілька років тому. ПАТ «Мотор Січ» – один з найбільших світових виробників двигунів для авіаційної техніки, а також промислових газотурбінних установок. Це підприємство в різні періоди постачало продукцію до понад 100 країн світу. За інформацією ЗМІ, «Мотор-Січ» у січні – вересні 2020 р. отримало 930,2 млн грн чистого прибутку, тоді як за аналогічний період 2019 р. його чистий збиток становив 532,7 млн грн. Чистий дохід компанії «Мотор Січ» за цей же період зріс на 20,2 % – до 7,68 млрд грн.

Протягом багатьох років ПАТ «Мотор Січ» одноосібно контролював її почесний президент В. Богуслаєв, який мав хороші взаємини з російськими можновладцями. Причому, як спадок з радянського періоду, «Мотор Січ» була монопольним постачальником двигунів для важких російських Мі-8. Українськими двигунами укомплектовано майже 80 % вертольотів, вироблених у РФ. З іншого боку, до 2014 р. саме Росія була основним ринком збуту авіадвигунів ПАТ «Мотор Січ». Однак із початком російської збройної агресії проти України поставки авіаційних двигунів до Росії припинились.

Як наголошує директор Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння В. Бадрак, «“Мотор Січ” втратив дві третини прибутків. Проте далі стало ще гірше. Замість реалізації обіцяної державою програми “Національний вертоліт України” замовники або укладали символічні контракти на ремонт гелікоптерів, або взагалі почали дивитися на іноземних постачальників. У розробленій урядом В. Гройсмана державній стратегії відродження авіабудування на період до 2022 р. “Мотор Січ” навіть не згадувався. Після того, як чисельність персоналу скоротилася на третину, В. Богуслаєв почав перемовини із потенційними покупцями небезпечно хворого заводу». І далі він зазначає, що «після появи серед власників ПАТ “Мотор Січ” пана Ярославського заводу може загрожувати знищення із “запрошенням” близько тисячі найкращих фахівців до Уфи (на “Уфимське моторобудівне виробниче об’єднання”), де вже тривалий час намагаються дублювати запорізьке виробництво. Але не вистачає технологій та кадрів» (URL: https://lb.ua/economics/2020/09/25/466640_bitva_motor_sich.html).

ЗМІ зазначають, що формально ця історія розпочалася в лютому 2015 р., коли між компанією «Beijing Skyrizon Aviation Industry Investment Co., Ltd» (що входить до Xinwei Group) і ПАТ «Мотор Січ» (контрольованим В. Богуслаєвим) було підписано меморандум про співробітництво з метою створення заводу з виробництва авіадвигунів у м. Чунціні (Китай). А в 2016 р. великі пакети акцій підприємства «Мотор Січ» були продані іноземним компаніям.

Утім, щодо цього Служба безпеки України ще у 2017 р. відкрила справу. СБУ підозрює «нинішніх і колишніх» посадових осіб та власників «Мотор Січ» у тому, що, діючи за попередньою змовою, вони продали контрольний пакет акцій іноземним компаніям, які мають намір перемістити активи та виробничі потужності ПАТ «Мотор Січ» за межі України, що може призвести до знищення підприємства.

Зокрема в ЗМІ повідомлялося, що «причиною її відкриття був продаж 56 % акцій компанії “Мотор Січ” китайським інвесторам, афільованим з компанією “Beijing Skyrizon Aviation Industry Investment Co., Ltd.”. Потім у рамках розслідування ...Шевченківський районний суд Києва у вересні заарештував 41 % акцій ПАТ “Мотор Січ”, які зберігаються на рахунках компанії “Dragon Capital” і належать таким компаніям: Skyrizon Aircraft Holdings Limited (Віргінські Острови), Business House Helena (Панама), Enfields Trade & Capital Corp (Панама), Waldo Trade Ltd (Британські Віргінські Острови), Granum Corporation (Панама). Хто продав акції компанії довіреним особам власника китайської Beijing Skyrizon слідству з’ясувати не вдалося», на той момент. Тоді ж «у компанії “Мотор Січ” заявили, що продаж акцій китайському інвестору, а також співробітництво з китайською стороною щодо організації ліцензійного виробництва українських авіадвигунів у Китайській Народній Республіці (КНР) здійснюються в суворій відповідності до законодавства». У квітні 2018 р. Служба безпеки України провела обшуки в офісі компанії «Мотор Січ» (у відділі цінних паперів), підконтрольній тодішньому народному депутату В. Богуслаєву, і місцях проживання деяких фізичних осіб. Ці слідчі дії проводилися в рамках кримінального провадження про концентрацію контрольного пакета акцій підприємства, оформленого на шість офшорних компаній і фізичну особу (URL: <https://biz.nv.ua/ukr/publications/u-poshukakh-diversantiv-sbu-rozpozila-u-chomu-pidozrjuje-kompaniju-motor-sich-2466166.html>).

На 56 % акцій компанії «Мотор Січ» за клопотанням СБУ в квітні 2018 р. було накладено арешт. Група компаній DCH українського бізнесмена О. Ярославського 4 серпня 2020 р. заявила, що розвиватиме «“Мотор Січ” спільно з китайською компанією Skyrizon Aircraft Holdings Limited. Але 12 січня 2021 р. суд відмовився зняти арешт з акцій компанії “Мотор Січ”».

Як зазначає вже згадуваний вище директор Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння В. Бадрак, «хоча Китай надзвичайно зацікавлений в отриманні продукції та технології “Івченко-Прогрес” – “Мотор Січ”, розміщувати великі замовлення обережні китайці не поспішають. Експерти називають три великі проекти, де українські технології носять критичний характер. Це програма легкого учбово-бойового літака L-15, який має запорізький двигун AI-222-25. Спроби китайців поставити на літак свій двигун поки неуспішні. Інший проект – оснащення важкого воєнно-транспортного літака Xian Y-20. Потужність російських двигунів від Іл-76 визнана недостатньою. Тобто літак готовий, а в серію не йде – немає двигуна. Нарешті, третій проект – AHL (Advanced Heavy Lift), важкий гелікоптер,

який розробляється в рамках спільного проєкту з росіянами. Фахівці переконують: змусити такий гелікоптер належно працювати можуть лише запорізькі двигуни» (Там само).

Крім того, на думку Г. Вальдрона, головного редактора з азійського регіону спеціалізованого ресурсу про аерокосмічну галузь «Flightglobal», що відстежує тенденції в комерційній та військовій авіації Азії, до цього переліку ще варто додати пасажирський літак COMAC C919. Також він нагадав, що «крилаті ракети повітряного, морського та наземного базування є ключовою зброєю в арсеналі Китаю, а надійні турбореактивні двигуни мають вирішальне значення для дальності та надійності такої зброї. Тож, цілком імовірно, що Пекін цікавиться і малими двигунами», які якраз і виробляє українське ПАТ «Мотор Січ». А «без можливостей виробляти конкурентні двигуни світового рівня китайська аерокосмічна галузь завжди “пастиме задніх”», – зазначив Г. Вальдрон в інтерв'ю Deutsche Welle.

Тим часом ЗМІ приділили увагу власнику китайських компаній, що придбали акції ПАТ «Мотор Січ». Повідомлялося, що «за офіційними даними Шанхайської біржі, де котувалися акції цієї компанії, стало відомо, що Beijing Xinwei Technology Group вже три роки є збитковою, а активи та корпоративні права її власника Ван Цзіня (в іншій транскрипції Цзиня. – Прим. авт.) знаходяться в заставі ряду банків або арештовані рішеннями судових інстанцій Китаю. Зокрема, оприлюднений біржою звіт Xinwei (від 29 серпня) за 2020 р. показав, що борги потенційного інвестора компанії «Мотор Січ» в 9 разів перевищують загальний капітал». Також вже згадуваний вище В. Бадрак повідомив, що вперше в російських ЗМІ прізвище Ван Цзіня «з'явилося у 2012 р., коли за сприянням тодішнього віцепрем'єр-міністра Росії В. Суркова було створене спільне підприємство “Ніріт Сінвей Телеком Технолоджі” у галузі зв'язку. Цікаво, що його керівником є колишній співробітник спецслужб Російської Федерації, а саме воно, як зазначається на сайті цього підприємства, співпрацює з силовими та спеціальними державними відомствами Росії».

Крім того, на думку В. Бадріака, «Після появи серед власників ПАТ “Мотор Січ” пана Ярославського заводу може загрожувати знищення із “запрошенням” близько тисячі найкращих фахівців до Уфи (на “Уфимське моторобудівне виробниче об'єднання”), де вже тривалий час намагаються дублювати запорізьке виробництво. Але не вистачає технологій та кадрів» (URL: https://lb.ua/economics/2020/09/25/466640_bitva_motor_sich.html).

Як зазначив В. Кравченко, кореспондент «Дзеркала тижня», «хоча китайці й посилають сьогодні ракети на Марс, але вони поки що не можуть робити авіадвигуни, які б відповідали сучасним вимогам. За оцінками експертів, такий стан справ триватиме ще років десять. А це не влаштовує китайське керівництво. І коли взяти до уваги, що голова Xinwei Group Ван Цзін є співробітником військової розвідки КНР із добре розробленою легендою прикриття (як запевняв ZN.UA один поінформований співрозмовник), то інтерес китайських компаній до ПАТ “Мотор Січ” не

тільки комерційний» (URL: <https://zn.ua/ukr/internal/sanktsiji-tishkom-nishkom.html>). Те, що «не тільки Китай хоче посилити свій вертолітний парк. За китайськими інвесторами видніється тінь Кремля», зазначають й інші журналісти.

Тому цілком закономірно, що китайська сторона наполегливо прагнула легітимізувати свою власність у ПАТ «Мотор Січ». Не отримавши на це офіційного дозволу, вона вдалася до тиску на Україну. Зокрема, 5 грудня 2020 р. китайські інвестори, які придбали акції зазначеної компанії, поінформували український уряд, що вони звернулися до міжнародного арбітражу проти держави Україна з метою стягнення з держави Україна збитків у розмірі 3,5 млрд дол. Згодом ці позовні вимоги були збільшені ще на 100 млн дол. США. При цьому китайська сторона найняла три міжнародні юридичні компанії – «WilmerHale», «DLA Piper» та «Bird & Bird», що представлятимуть її інтереси (а також її партнера – групу DCH українського бізнесмена О. Ярославського) в цьому інвестиційному спорі. Радником з питань українського права в міжнародному арбітражі виступатиме компанія Arzinger.

Зі свого боку заступник міністра юстиції України, уповноважений у справах Європейського суду з прав людини І. Ліщина пояснив ЗМІ, що цей арбітражний спір розглядатиметься арбітражним трибуналом ad hoc (створеним для конкретного випадку) відповідно до арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ. «Наразі сторони справи узгоджують процедурні питання та формують склад арбітражного трибуналу, після чого арбітражним трибуналом буде видано процесуальний наказ, яким визначатиметься графік розгляду справи», – зазначив він. І. Ліщина додав, що формування правової позиції по кожній арбітражній справі відбувається в співпраці міністерства та інших зацікавлених органів з юридичним радником у справі (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-minjust-pidhotovka-arbitrag-motor-sich/31087842.html>). При цьому деякі експерти вважають, що вимога позивачів виплатити їм 3,5 млрд дол. – «надута». І навіть якщо позивачі й виграють справу, то компенсація буде значно меншою.

Наведені вище факти показують, що гучний розголос у ЗМІ щодо подій навколо ПАТ «Мотор Січ» був цілком закономірний. Утім, вже на початку цього року в інформаційному просторі навколо продажу контрольного пакету акцій компанії «Мотор Січ» почався новий виток інформаційної війни. Значною мірою це пов'язано з рішенням Ради національної безпеки і оборони України (РНБОУ) від 28 січня 2021 р. та відповідним Указом Президента України про введення в дію цього рішення.

Згідно із зазначеним рішенням, Президент України ввів у дію рішення РНБОУ про застосування санкцій до чотирьох компаній і однієї фізичної особи, які брали участь в угодах з купівлі акцій ПАТ «Мотор Січ». Відповідний Указ № 29/2021 було опубліковано на офіційному сайті Президента України (URL: <https://www.president.gov.ua/documents/292021->

36389). Рішення РНБО, яке було ухвалено 28 січня, розширює список санкцій, затверджений 14 грудня 2020 р.

«Нові санкції запроваджуються проти компаній:

– Skyrizon Aircraft Holdings Limited, зареєстрованій на Британських Віргінських Островах;

– Hong Kong Skyrizon Holdings Limited, зареєстрованій у Гонконзі, КНР;

– Beijing Skyrizon Aviation Industry Investment, зареєстрованій у Пекіні, КНР;

– Beijing Xinwei Technology Group Co., Ltd, зареєстрованій у Пекіні, КНР.

Також персональні санкції вводяться проти громадянина КНР Ван Цзина (Jing Wang, глава Beijing Xinwei Technology Group. – Прим. ред.).

Санкції вводяться терміном на три роки і передбачають:

– блокування активів;

– обмеження торгових операцій;

– заборону на транзит через територію України;

– запобігання виведенню капіталу з України;

– заборону на операції з цінними паперами;

– заборону на зміну розміру статутного капіталу в українських компаніях, у яких учасники списку санкцій володіють часткою власності або впливають на керівництво та діяльність таких компаній тощо».

Як повідомлялося раніше в ЗМІ, 14 січня санкції проти китайської державної компанії «Skyrizon» запровадило міністерство торгівлі США на тій підставі, що прагнення цієї компанії «отримувати і впроваджувати іноземні військові технології становлять серйозну загрозу для національної безпеки і інтересів зовнішньої політики США» (URL: <https://nv.ua/ukr/biz/markets/sprava-motor-sichi-zelenskiy-vviv-sankciji-proti-kitayskih-akcioneriv-kompaniji-novini-ukrajini-50138479.html>).

По суті, з моменту опублікування зазначеного Указу Президента України конфлікт навколо ПАТ «Мотор Січ» набув нової якості. Зокрема, з цього приводу офіційний представник міністерства закордонних справ КНР Ван Веньбінь озвучив незадоволення Пекіна діями української влади: «Ми категорично проти, щоб уряд іншої держави застосовував односторонні санкції до китайських підприємств. Сподіваємося, що українська сторона відповідно до юридичних норм забезпечить захист законних прав компаній та інвесторів КНР». Він також заявив, що влада Китаю «завжди вимагає від національних компаній здійснювати комерційну діяльність за кордоном відповідно до законодавства інших країн». Цими діями китайська влада вперше підняла питання компанії «Мотор Січ» на міжурядовий рівень, зазначає кореспондент «Дзеркала тижня». А «Міністерство закордонних справ України отримало ноту від МЗС КНР. У документі висловлена стурбованість діями української влади відносно китайських інвесторів ПАТ

“Мотор Січ”». Зокрема застосуванням санкцій проти китайських компаній та їх менеджменту.

Після цих заяв стало очевидним, що руками «приватного інвестора» контроль над ПАТ «Мотор Січ» прагне встановити держава Китай. При цьому варто пам'ятати, що в останні роки, коли на міжнародній арені зіштовхувались інтереси України та Росії, позиція Китаю частіше була ближче до позиції Росії. Зі свого боку Президент України В. Зеленський заявив, що «ми не маємо права продавати контрольний пакет управління стратегічними оборонними підприємствами України будь-якій країні». Як цілком слушно зазначено у ЗМІ, рішення української влади щодо китайських інвесторів компанії «Мотор Січ» – «це ціна, яку Україна нині мусить платити і за свою економічну безпеку, намагаючись запобігти витіканням критичних базових технологій авіаційного двигунобудування, і за підтримку Сполученими Штатами нашої країни в протистоянні російській агресії» (URL: <https://zn.ua/ukr/international/v-podnebesnoj-tuchi-khodjat-khmuro.html>).

Тому варто спробувати оцінити величину цієї оплати. Як зазначалось у попередньому розділі цієї роботи, у відповідь на американські санкції Китай у середині вересня 2020 р. запровадив механізм притягнення до відповідальності іноземних компаній, організацій та фізичних осіб, якщо вони становлять «загрозу національній безпеці КНР». Як кримінально-правові санкції застосовуватимуться грошові штрафи, обмеження експорту, заборони на інвестиції в КНР та в'їзд до країни. Опитані «Дзеркалом тижня» китаєзнавці та чиновники припускають, що найвірогідніше влада КНР не обмежиться закликами дотримуватися прав іноземних інвесторів, а піде на жорсткіші дії. Тоді одним із таких наслідків стане зменшення товарообігу українсько-китайської торгівлі.

У цьому ж контексті треба звернути увагу на те, що останнім часом в інформаційному просторі України активізувалося китайське лобі. Зокрема, член правління Українсько-китайського інвестиційного клубу А. Пилипенко заявив, що «тиск на китайських інвесторів ПАТ «Мотор Січ» може коштувати українській економіці катастрофічних втрат: втрата найбільшого експортного ринку і фінансові санкції в міжнародному арбітражі перевищать суму 10 млрд дол. і можуть підкосити українську економіку, яка балансує на межі кризи, і “зірвати” хитку стабільність курсу гривні» (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraina-riskuet-poteryat-15-eksporta-10-mlrd-1612286057.html>).

Інші лобісти китайських інтересів були обережнішими у своїх оцінках. Так, виконавчий директор Європейської бізнес-асоціації А. Дерев'янка заявила, що ряд компаній-членів цієї асоціації, які «мають китайське коріння», занепокоєні запровадженням Україною санкцій щодо китайських інвесторів ПАТ «Мотор Січ» і поки тимчасово утримаються від інвестицій. А генеральний директор UMG Investments А. Горохов лише дипломатично зазначив, що «з торговельним партнером, обіг з яким

становить майже 10 млрд дол., треба бути обережнішим» (URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/02/4/670699>).

Однак об'єктивність і професійність наведених оцінок видається вельми сумнівною. Наприклад, сума втрат України А. Пилипенком необгрунтовано завищена без будь-яких пояснень методики цієї оцінки. У своїй оцінці він довільно поєднав суму арбітражного позову і вартість чи то 90 % українського експорту до КНР, чи то вартість $\frac{3}{4}$ китайського імпорту в Україну. Проте, як зазначалося вище, на думку експертів, перспектива китайської сторони домогтись у міжнародному арбітражі своїх вимог є вельми сумнівною. До того ж Китай зацікавлений в експорті своїх товарів до України. Забороняти ж поставки українських товарів до Китаю в тих масштабах, як це впливає з оцінок А. Пилипенка влада КНР не буде. По-перше, це невигідно самому Китаю, якому доведеться шукати заміну українським поставкам. Причому не виключено, що за вищою ціною. А, по-друге, існують ще правила Світової організації торгівлі (СОТ), які КНР змушена в будь-якому випадку враховувати у своїй зовнішньоторговій діяльності. До того ж, товари, які вітчизняні підприємства експортують до Китаю, відносяться переважно до категорії біржових і тому можуть поставлятися на ринки інших країн, крім Китаю.

Говорити ж про рішення ряду компаній-членів Європейської бізнес-асоціації «з китайським корінням» поки що тимчасово утриматися від інвестицій в Україну, як про професійну оцінку, жодних підстав немає. Адже вище наводилися дані Національного банку України про те, що станом на 30 вересня 2020 р. китайські інвестиції в інструменти участі в капіталі становили лише 0,3 % від сукупної вартості таких інвестицій в Україну, а китайські інвестиції в боргові інструменти – 0,8 % відповідно. На погрози таких «потужних» інвесторів можуть звертати увагу хіба що невігласи.

На сторінках China Daily провідний експерт по Україні, співробітниця Інституту досліджень Росії, Східної Європи та Центральної Азії Китайської академії суспільних наук Чжао Хуейжун висловила думку про те, що точкові санкції проти китайських акціонерів АТ «Мотор Січ» не повинні вплинути на економічне співробітництво Китаю з Україною. Вона вважає, що Україна сліпо не наслідуватиме приклад США у відносинах з Китаєм. «Тому, пише Чжао Хуейжун, Україні, зі свого боку, треба дати зрозуміти, що згадані точкові санкції не вплинуть на китайсько-українське економічне співробітництво в цілому, показати свою готовність до кооперації і зробити свій ринок більш безпечним та надійним для китайських інвесторів. Поряд з цим експерт зазначає, що китайським компаніям треба дотримуватися норм права і законів України, а також зміцнювати співробітництво з місцевими органами влади, ЗМІ й аналітичними центрами, щоб краще розуміти мінливе бізнес-середовище та мінімізувати ризики (URL: <https://www.minprom.ua/page8/news267838.html>).

Однак, крім іншого, Україні треба бути готовою до нових викликів у сфері захисту своєї інтелектуальної власності в галузі авіакосмічних

технологій. Адже, як зазначав уже згадуваний у попередньому розділі фінансовий аналітик та виконавчий директор інвестиційної компанії ІМА (США) В. Каценельсон, «Китай ніколи не цінував чужу інтелектуальну власність». З цією тезою корелює наступна думка, висловлена головою Державного космічного агентства (Держкосмосу) України В. Усовим. «Наш досвід роботи з Китаєм свідчить лише про одне: китайські партнери готові з нами співпрацювати за невеликі гроші та отримувати з цього максимум можливого. Причому в процесі переговорів вони намагаються отримати більше, ніж за результатом контракту. Загалом, всі знають, що Китай так працює. Ось чому ми за всі роки співпраці з Китаєм отримали не багато користі», – зазначив він у інтерв'ю сайту «Лівий берег» (URL: https://lb.ua/world/2020/05/25/458016_vladimir_usov_mi_vibit.html).

На думку вже згаданого вище німецького фахівця Г. Вальдрона, «більш жорстка позиція Заходу значно ускладнить доступ Китаю до ключових аерокосмічних та двигунових технологій шляхом придбання підприємств. Зрозуміло, однак, що Пекін націлений на отримання західних технологій методами шпіонажу. Тож, у будь-якому разі, робота в цьому напрямку лише посилиться».

До речі, Україна вже стикалася на практиці із зазначеною формою активності китайської сторони. Зокрема, в березні 2020 р. вітчизняні ЗМІ повідомили, що «суд виніс вирок громадянину КНР, який намагався завладати секретними розробками української ракетно-космічної галузі. За даними слідства, доктор технічних наук Шу Юаньцзе прикривав свою шпигунську діяльність науково-технічним співробітництвом між КНР і Україною. Встановлено, що спеціальну освіту він отримав у Китайській військовій науковій академії, а також під час навчання у Фізико-хімічному інституті Академії наук РФ. Зловмисник також працював у військовій промисловій корпорації, яка спеціалізується на виробництві озброєння, та у НДІ сучасної хімії міста Сіань. При цьому за свою успішну діяльність він був удостоєний премії першого ступеня Міноборони Китаю “За науково-технічний прогрес армії”. Згідно з рішенням суду, Юаньцзе було визнано винним за ч. 1 ст. 114 (шпигунство) Кримінального кодексу України та засуджено до 10 років позбавлення волі» (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/kitayskogo-shpiguna-posadili-na-10-rokiv-novini-ukrajini-50075215.html>).

Звичайно, як показує аналіз наведених вище фактів, не можна виключати вірогідність певних фінансово-економічних втрат для України через конфлікт із Китаєм щодо акцій ПАТ «Мотор Січ». Проте ці втрати незрівнянні із загрозою оборонному потенціалу України, що виникне в разі втрати нашою державою компанії «Мотор Січ».

З іншого боку, і керівництво Китаю, мабуть, не налаштоване на відверту ескалацію політико-економічного протистояння з Україною. До таких висновків підштовхує аналіз наведених вище повідомлень про реакцію влади КНР і дружніх Китаю представників бізнесу і науки на застосування

українською владою точкових санкцій щодо китайських інвесторів ПАТ «Мотор Січ».

Проведений вище аналіз дає підстави для наступних висновків. Останніми рокам Китай вдається до цілеспрямованої глобальної економічної та політичної експансії. Мета такого курсу полягає, вочевидь, у досягненні Китаєм нових геоекономічних і геополітичних позицій на міжнародній арені. Цей курс КНР зустрічає відкритий та прихований супротив цілого ряду учасників міжнародних відносин, насамперед США. Водночас влада Китаю змушена розв'язувати внутрішні соціально-економічні проблеми: подолання бідності (або, принаймні, її залишків) у цій країні, підвищення ролі внутрішнього споживання в розвитку китайської економіки, вдосконалення системи національних фінансів тощо.

Глобальна економічна і політична експансія Китаю впливає на розвиток української економіки як безпосередньо через динаміку двосторонніх торгових та інших відносин, так і опосередковано через інші канали. Наразі для України найбільш актуальними проблемами, що потребують свого розв'язання, є поліпшення структури та балансу двосторонньої торгівлі з Китаєм і таке розв'язання конфлікту навколо ПАТ «Мотор Січ», яке б не загрожувало національній безпеці нашої держави.

Причому з макроекономічних позицій ідеться, насамперед, про підвищення в українському експорті до Китаю питомої ваги товарів з відносно вищою часткою доданої вартості в їх ціні та скорочення від'ємного сальдо України в торгівлі з Китаєм. Виносити ж на порядок денний питання створення зони вільної торгівлі (ЗВТ) України з Китаєм наразі передчасно. Принаймні допоки українська економіка не досягне для цього належного рівня конкурентоспроможності, а питома вага товарів з відносно вищою часткою доданої вартості в українському експорті до Китаю не буде співставною з питомою вагою товарів з високою часткою доданої вартості, які імпортуються Україною з Китаю (*При підготовці цієї роботи була використана інформація таких джерел: Указ Президента України № 29/2021 (<https://www.president.gov.ua/documents/292021-36389>); Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Державна митна служба України (<https://customs.gov.ua/en/statistika-ta-reiestri>); Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Ведомости (<http://www.vedomosti.ru>) – 2020. – 30.04; 16.06; 15.07; 26, 28.10; Дзеркало тижня (<http://zn.ua>). – 2019. – 21.09; 2020. – 4.12; 2021. – 4.01; 1–4.02; Економічна правда (<https://www.epravda.com.ua>). – 2021. – 12, 22, 29.01; 4.02; Західна інформаційна корпорація (<http://zik.ua>). – 2016. – 7.09; Інститут економічних досліджень та політичних консультацій (<http://www.ier.com.ua/ua/institute/news?pid=6520>); Лівий берег (<http://Lb.ua>). – 2020. – 25.05; 9.06; 25.09; 5.10; МинПром (<http://minprom.ua>). – 2021. – 27, 28.01; 5.02; Мир в 2018. Спецпроект журналу «Новое время страны». – 2017; Мир в 2020. Спецпроект журналу «Новое время страны». – 2019; Мир в 2021. Спецпроект журналу «Новое время страны». – 2020; Новое*

время (<http://nv.ua>). – 2016. – 2, 3.09; 2017. – 15.05; 1.08; 11.09; 2018. – 24.04; 15.10; 5.11; 2019. – 18.01; 23.05; 12.06; 2020. – 23.02; 12.03; 1, 17.06; 5, 15, 17, 18.11; 22.12; 2021. – 4, 15–18, 21, 28, 29.01; 5, 6.02; *Радіо Свобода* (<https://www.radiosvoboda.org>). – 2021. – 5.02; *РБК Україна* (<https://www.rbc.ua>). – 2021. – 31.01; 1, 2. 11.02; *BBC news русская служба* (<http://www.bbc.com>). – 2020. – 30.09; *BBC news Україна* (<http://www.bbc.com>). – 2021. – 30.01; *Deutsche Welle* (<http://dw.com>) – 2015. – 8.04; 2017. – 12.07; 2019. – 5.06; 2020. – 16, 19.09; 15.11; 7, 30.12; 2021. – 18.01; 16.02).

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Під головуванням президента НАН України академіка А. Загороднього 17 лютого 2021 р. у режимі відеоконференції відбулося чергове засідання Президії НАН України.

На початку зібрання академік А. Загородній вручив державні нагороди вченим НАН України, які були нещодавно відзначені Указом Президента України В. Зеленського від 22 січня з нагоди Дня Соборності України. Учені отримали нагороди за значний особистий внесок у державне будівництво, соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, вагомі трудові досягнення, багаторічну сумлінну працю.

Далі про участь у термоядерних дослідженнях Євратом: результати, досягнуті за програмою «Горизонт-2020», та перспективи в наступній програмі ЄС на 2021–2027 рр. у своїй доповіді виголосив заступник генерального директора Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» (ННЦ «ХФТІ») член-кореспондент НАН України І. Гаркуша. Дослідницька програма Європейського співтовариства з атомної енергії (Євратом) є комплементарною складовою рамкової програми ЄС «Горизонт 2020».

Членство в консорціумі EUROfusion створило можливість успішного інтегрування наших науковців у загальноєвропейський науковий простір, участі в теоретичних та експериментальних дослідженнях на найкращих установках світу (токамаки JET, TCV, MAST, ASDEX UG, стеларатори W7-X, та LHD). Так фахівці Інституту ядерних досліджень НАН України протягом 2017–2020 рр. успішно здійснили дослідження швидких іонів на об'єднаному Європейському токамаку JET, дослідники ННЦ «ХФТІ» взяли участь у подальшому відпрацюванні діагностики на основі автокореляційної рефлектометрії, а також у дослідженнях методів пригнічення електронів-утікачів.

Підтримку Євратом отримали експерименти на українських термоядерних установках – стелараторі «Ураган-2М» та плазмових прискорювачах КСПП Х-50 і КСПП-М (ННЦ «ХФТІ»). Проведено Українсько-Бельгійський експеримент з дослідження початкової фази розряду в стелараторі, методів очищення вакуумних поверхонь у термоядерних установках та імітаційні дослідження матеріалів дивертора в умовах екстремальних корпускулярних та енергетичних навантажень реактора.

Також участь в EUROfusion дає змогу залучати кошти Європейського Союзу для розвитку вищої освіти в Україні в галузі фізики плазми та керованого термоядерного синтезу. Так, у межах освітньої програми Європейська Комісія відшкодовує частину видатків на підготовку аспірантів і магістрів у країнах-учасниках. Також Євратом відкрито 20 наукових та 20 інженерних аспірантських стипендій у галузі термоядерного синтезу. Крім того, виконується навчальна програма FuseNet, завдяки якій протягом кожного року декілька десятків наших студентів та аспірантів мають змогу безкоштовно відвідати школи молодих вчених, тренінги та конференції в країнах ЄС.

Про результати виконання Цільової програми наукових досліджень НАН України «Аерокосмічні спостереження довкілля в інтересах сталого розвитку та безпеки як національний сегмент проєкту “Горизонт 2020” ERA-PLANET» на 2018–2020 рр. доповів голова Наукової ради цієї програми член-кореспондент НАН України О. Федоров (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 17.02).

COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування

Огляд епідемічної ситуації в Україні за 9–15 лютого 2021 р. (РГ-37а)

За тиждень 9.02–15.02.2021 р. в Україні стабілізувалася кількість оприлюднених нових виявлень. Середня за останній тиждень кількість нових випадків становить 3784 на добу. Кількість одужань і летальних випадків продовжує зменшуватися. На 15.02.2021 р. маємо 5862 нових одужалих за день та 107 нових летальних випадків на добу. У п'яти регіонах України (Вінницькій, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях) кількість захворювань зростає, в решті областей кількість нових виявлень продовжує знижуватися. Репродуктивне число в Україні стало майже дорівнювати 1. Динаміка нових виявлень в Україні на цей момент дуже подібна до статистики Румунії та Польщі (в Польщі кількість нових виявлень стабілізувалось на рівні 5,5 тис. випадків на добу, а в Румунії – на рівні 2,4 тис. виявлень на добу).

Динаміка смертельних випадків лишається позитивною, проте темпи спадання досить повільні. На сьогодні смертність скоротилася майже вдвічі

порівняно з максимальними значеннями початку грудня. Дані про смертельні випадки все ще надходять неоднорідно та з великими затримками. Водночас затримка оприлюднення результатів тестування є мінімальною. Необхідно зазначити, що летальність нових виявлених випадків хвороби зросла до 2 % і вище. Це свідчить про те, що тестування проходять люди з важчим, ніж раніше перебігом хвороби.

За інформацією Центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України (ЦГЗ) та «Інформаційної системи MedData» кількість нових госпіталізацій залишається стабільною. Треба зазначити, що дані ЦГЗ збираються по кожному людському випадку із підтвердженням діагнозом, а MedData збирає інформацію з переліку лікарень, причому нові госпіталізації містять як підтвержені випадки, так і підозрілі. Загалом динаміка виглядає узгодженою (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 15.02*).

Науковці Інституту молекулярної біології і генетики НАН України готові досліджувати мутації коронавірусу

Про свою готовність досліджувати мутації коронавірусу науковці Інституту молекулярної біології і генетики (ІМБГ) НАН України зазначили у інформаційному повідомленні, опублікованому на офіційній фейсбук-сторінці інституту. Вчені акцентують на важливості проведення таких досліджень в Україні, але при цьому вказують на фактори, які можуть стати на заваді реалізації їхньої ініціативи.

У науковій установі наголошують, що мутації коронавірусу в Україні досі не вивчають. Від початку пандемії у світі зафіксовано десятки тисяч різних варіантів SARS-CoV-2, призвідника коронавірусної хвороби. У Національному центрі біотехнологічної інформації (США) зібрана найповніша відкрита база даних. У ній закумульовано дані з усього світу й вона містить геноми вже понад 38 000 SARS-CoV-2. Проте в ній немає жодного українського зразка.

Ці дані є важливими також для подальшої вакцинації. Згідно з висновками вчених, «британський» штам не впливає на активність існуючих вакцин, проте ефективність вакцин є набагато нижчою супроти «бразильського», а особливо «південноафриканського». Знання про властивості нових штамів допоможе модифікувати вакцини.

Науковці ІМБГ НАН України переконані, що з огляду на стрімке поширення SARS-CoV-2 та його здатність швидко змінюватися, постійний моніторинг та відслідковування змін у будові коронавірусу залишатимуться актуальними ще багато років (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 18.02*).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Національна академія наук України бере участь у виконанні проєкту FIT-4-NMP за програмою «Горизонт-2020».

FIT-4-NMP передбачає стимулювання участі талановитих новачків у проєктах програми «Горизонт Європа» за напрямками нанотехнологій, нових матеріалів і технологій виробництва. Програма триватиме до кінця 2023 р.

Проєкт FIT-4-NMP програми «Горизонт 2020», одним із бенефіціарів якого є Національна академія наук України, розпочався у 2021 р. та триватиме 36 місяців. Консорціум проєкту складається з 10 партнерів, дев'ять із яких представляють країни Європейського Союзу (Люксембург, Нідерланди, Польщу, Румунію, Чехію, Литву, Латвію та Словаччину).

Основним завданням проєкту FIT-4-NMP є пошук і стимулювання участі талановитих новачків із недостатньо представлених регіонів ЄС та асоційованих країн у проєктах наступної рамкової програми ЄС «Горизонт Європа» за напрямками, що пов'язані з нанотехнологіями, новими матеріалами та технологіями виробництва (NMP). Серед організацій, яким надаватиметься підтримка можуть бути науково-дослідні та виробничі установи, а також представники малого і середнього бізнесу, що не брали участі або мали невдалий досвід участі в проєктах програми «Горизонт 2020». Проєкт FIT-4-NMP передбачає, що підвищення рівня участі в конкурсах талановитих новачків відбуватиметься шляхом їх залучення та підтримки їхньої участі у великих європейських конференціях і регіональних брокерських заходах ЄС. Крім того, їм надаватимуться підтримка й індивідуальні консультації при підготовці пропозицій для участі в нових конкурсах програми «Горизонт Європа» (***Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 9.02).***

Створено перший в Україні інтерактивний атлас «Населення України та його природна і культурна спадщина»

На засіданні Президії НАН України 3 лютого 2020 р. почесний директор Інституту географії НАН України, завідувач відділу картографії цього Інституту академік Л. Руденко виголосив доповідь «Атлас населення України та його природна і культурна спадщина».

Атлас створено в Інституті географії НАН України, що є продовженням реалізації концептуальних рішень із формування тематичної національної інфраструктури просторових даних, опрацьованих при розробленні Національного атласу України.

Тематична структура атласу в її ідеальному вимірі (в реальному – дещо спрощена) впливає з логіки досліджень формування природної та культурної спадщини як структурного елементу геосоціальної системи і представлена в такий спосіб:

Україна у світовому та європейському гуманітарному просторі.

Умови та фактори формування, розвитку і збереження природної та культурної спадщини.

Населення України – суб'єкт (джерело) формування спадщини.

Культурна та природна спадщина.

Культурна та природна спадщина регіонів та етносів.

Українська культурна та природна спадщина діаспори.

Одна з головних вимог атласу – робота в різних середовищах. Атлас орієнтований на використання різними видами пристроїв, зокрема мобільними, і придатний до візуалізації браузером на різних платформах (Windows, Android, IOS). У нинішній редакції атласу його творці зупинилися на локальній версії, але за потреби він легко перетворюється на мережеву версію. Сучасний атлас має підтримувати багатомовність, і автори врахували це, передбачивши функцію зміни мови. Атлас підтримує функцію навігації: зберігається історія переглядів і налаштувань відображень користувачів із можливістю рухатися переходами вперед-назад або повернутися на головну сторінку атласу (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 9.02).

Розробка Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України – метод високочастотного зварювання живих тканин продовжує рятувати здоров'я українців.

Нещодавно завдяки цьому методу та майстерності фахівців Інституту очних хвороб та тканинної терапії ім. В. П. Філатова НАМН України успішно виконано першу у світі унікальну операцію.

Саме цією унікальною розробкою скористалися фахівці Державної установи «Інститут очних хвороб та тканинної терапії ім. В. П. Філатова НАМН України» (м. Одеса) під час виконання першої у світі унікальної операції з видалення внутрішньоочної гемангіоми хоріоїдеї великого розміру. Як повідомляється в пресрелізі інституту, операція була проведена наприкінці 2020 р. 21-річній пацієнтці, у якої не можна було використовувати нехірургічні методи лікування через великий розмір пухлини (12,2 мм на 16,1 мм, випирання в склоподібне тіло – 6 мм), яка продовжувала зростати.

Операцію провів доктор медичних наук М. Уманець. Під час операції, що тривала декілька годин, кожную розсічену судину «заварювали», щоб уникнути кровотечі.

Інструментарій, необхідний для проведення подібних втручань, розроблений Інститутом електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України.

«Коли через місяць пацієнтка приїхала на огляд, лікарі не лише переконалися в тому, що їм вдалося зберегти око, а й виявили появу в неї “силуетного зору”, якого не було до операції», – повідомляється в пресрелізі.

На сьогодні фахівці інституту готують публікації до відомих у світі офтальмологічних видань. Зроблена під час операції відеозйомка дасть змогу

представити унікальне досягнення на світових конференціях і конгресах (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 18.02*).

Наукові видання НАН України

Протягом минулого року науковці Інституту технічної теплофізики НАН України – заступник директора з наукової роботи член-кореспондент НАН України В. Бабак та старший науковий співробітник кандидат технічних наук А. Запорожець опублікували три монографії у видавництві «Springer».

Монографії присвячено проблемам в енергетиці та суміжних галузях (включно з хімічною галуззю, транспортом, аерокосмічним, будівельним, металургійним та інженерно-технічним секторами). Представлені дослідження фокусуються на забезпеченні експлуатаційної надійності, довговічності та безпеки енергетичного обладнання, розробленні систем управління, діагностики та моніторингу в енергетичній галузі, а також на екологічних наслідках діяльності енергетичних об'єктів, зокрема забруднення навколишнього середовища у великих містах та промислових районах.

1. Diagnostic Systems For Energy Equipments / V. P. Babak, S. V. Babak, M. V. Myslovych, A. O. Zaporozhets, V. M. Zvaritch. Springer, 2020. 133 p. doi: 10.1007/978-3-030-44443-3.

Монографія розглядає ключові питання забезпечення експлуатаційної надійності енергетичних об'єктів. Проаналізовано математичні моделі діагностичних сигналів, що виникають під час функціонування енергетичного обладнання та розглянуто основні результати досліджень їхніх характеристик; представлено методи діагностування для вибраних типів енергетичного та теплотехнічного обладнання. Робота охоплює цілий ряд систем діагностики і контролю та пристроїв для енергетичного обладнання. Монографія призначена для дослідників, інженерів та спеціалістів, а також викладачів та аспірантів вищих навчальних закладів.

2. Control of Fuel Combustion in Boilers / A. O. Zaporozhets. Springer, 2020. 123 p. doi: 10.1007/978-3-030-46299-4.

Монографія розглядає ключові проблеми підвищення ефективності роботи котлоагрегатів малої та середньої потужності шляхом впровадження систем управління процесом спалювання палива. Представлені оригінальні моделі, алгоритми, програмне та апаратне забезпечення системи, розробленої для управління процесом згоряння палива. Монографія представляє методологію оцінки впливу кліматичних факторів на процес горіння та пропонує нові методи вимірювання теплофізичних характеристик, які потребують врахування концентрації кисню в повітрі. Представлена в монографії система була реалізована на котлі НІСТУ-5, який широко використовується в теплоенергетиці України. Монографія призначена для

дослідників та інженерів, а також викладачів та аспірантів вищих навчальних закладів, що займаються теплотехнічним обладнанням.

3. Systems, Decision and Control in Energy I / ed. by V. P. Babak, V. M. Isaienko, A. O. Zaporozhets. Springer International Publishing, 2020. 279 p. doi: 10.1007/978-3-030-48583-2.

Монографія розглядає основні проблеми в енергетиці та суміжних галузях (включно з хімічною галуззю, транспортом, аерокосмічною промисловістю, будівництвом, металургією та машинобудуванням), що знаходяться у фокусі українських учених. Представлені результати зосереджені на забезпеченні експлуатаційної надійності, довговічності та безпеці енергетичного обладнання, а також на розробці систем контролю, діагностики та моніторингу в енергетичному секторі. У монографії також досліджено екологічні наслідки від функціонування енергетичних об'єктів, зокрема забруднення навколишнього середовища у великих містах та промислових районах. Монографія призначена для дослідників та інженерів, а також викладачів та аспірантів вищих навчальних закладів, зацікавлених у контролі, діагностиці та моніторингу енергетичних об'єктів (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 18.02*).

Нещодавно на сторінках газети Верховної Ради України «Голос України» вийшла друком стаття ученого секретаря Інституту економіки та прогнозування НАН України кандидата технічних наук В. Хаустова «Інтелектуальна власність – останній шанс на вихід із кризи», присвячена проблемі інтелектуальної власності в Україні.

На початку публікації автор зазначає, що в розвинених країнах соціально-економічне зростання забезпечують інновації та система охорони інтелектуальної власності. У межах Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності на період 2020–2025 рр. відбулися численні раунди дискусій, проте, на жаль, стратегія не набула офіційного статусу.

Експерт переконаний, що це перешкоджає застосуванню всебічного, глобального підходу до стимулювання інновацій так, як це роблять у провідних країнах, де створення, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності стали каталізаторами процесів інноваційного розвитку та структурних перетворень.

В. Хаустов зауважує: «У Китаї, Японії та Кореї саме інтелектуальна власність стала головною рушійною силою економічного розвитку, вони буквально увірвалися до категорії провідних країн! Розвиток інтелектуальної власності в цих країнах відбувся завдяки державним рішенням, спрямованим на розвиток освіти, науки, підтримку наукових досліджень, стимулювання авторів і наукових установ до створення і впровадження в економіку нових технологічних рішень у вигляді об'єктів інтелектуальної власності.

В Україні ж в останні 30 років йде зниження патентної активності та якості пропозицій, які патентуються. Наші винахідники не бачать перспектив для реалізації своїх ідей або не мають коштів для патентування».

Експерт наголошує на важливості врахування досвіду країн Європейського Союзу та США у формуванні національної системи захисту інтелектуальної власності та зазначає: «Аналіз перспектив можливого економічного розвитку країни показує: розвиток інтелектуальної власності на сьогодні є одним із небагатьох шансів країни залишити останні місця у світі за рівнем доходів. Можливо, розвиток науки та інтелектуальна власність є останнім шансом України на вихід з жалюгідного економічного стану» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 22.02*).

У видавництві «Наукова думка» НАН України вийшла друком монографія науковців Інституту проблем машинобудування ім. А. М. Підгорного НАН України члена-кореспондента НАН України Ю. Стояна, доктора технічних наук Г. Яськова та доктора технічних наук Т. Романової «Пакування сферичних об'єктів: моделі, методи, застосування».

У монографії досліджено широкий клас оптимізаційних задач пакування сферичних об'єктів у контейнери, обмежені гіперкулями, гіперциліндрами та гіперплощинами заданої вимірності. Враховано додаткові геометричні обмеження на допустимі відстані між об'єктами та зони заборони в контейнері. Запропоновано та обґрунтовано стратегії розв'язування оптимізаційних задач пакування залежно від критеріїв якості, просторової форми та метричних характеристик контейнерів. Розглянуто практичні застосування задач пакування сферичних об'єктів та наведено результати чисельних експериментів.

Видання рекомендовано для наукових та практичних співробітників, аспірантів, магістрів і студентів, які спеціалізуються в галузі математичного моделювання, дослідження операцій, обчислювальної геометрії, оптимізації складних систем.

Видання рекомендовано для наукових та практичних співробітників, аспірантів, магістрів і студентів, які спеціалізуються в галузі математичного моделювання, дослідження операцій, обчислювальної геометрії, оптимізації складних систем (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 12.02*).

У культурно-мистецькому центрі «Стара школа» (с. Тарасівка, Києво-Святошинського р-ну Київської обл.) 16 лютого відбулася презентація книг «Повна збірка творів. Документи. Спогади» Григорія

Косинки («Саміт-книга», 2019) та «Театр – це велике знаряддя» Остапа Вишні («Саміт-книга», 2020).

Автор проєктів, упорядник та автор передмов – заступник директора з наукової та видавничої діяльності, завідувач відділу рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України кандидат філологічних наук С. Гальченко.

Модераторами заходу виступили С. Гальченко та завідувачка культурно-мистецького центру «Стара школа» В. Сизон. У презентації також взяли участь директор видавництва «Саміт-книга» І. Степурін, науковці, письменники, артисти: прозаїк, драматург, поет В. Трубай, головний редактор журналу «Слово і час», провідний науковий співробітник Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України доктор філологічних наук Л. Скупейко, актор, кінорежисер О. Ігнатуша, а також директори шкіл, депутати, керівники культури Боярської об'єднаної територіальної громади, представники громадських організацій. У концертній програмі заходу прозвучали твори Григорія Косинки і Остапа Вишні, народні пісні та класична музика (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 22.02).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Зоолог академії разом із німецькими колегами з'ясував справжню кількість видів і походження українських степових равликів. У британському журналі «Zoological Journal of the Linnean Society», що видається в Oxford University Press від імені Лондонського Ліннеєвського товариства, побачила світ стаття старшого наукового співробітника відділу фауни та систематики безхребетних Інституту зоології НАН України кандидата біологічних наук І. Балашова та двох його колег із Зоологічного музею Природничого центру Гамбурзького університету – доктора М. Найбера і професора Б. Хаусдорфа, присвячена філогенетиці східноєвропейських равликів роду *Helicopsis*.

Автори статті розглянули наземних равликів роду *Helicopsis* (або степівки), що є типовими мешканцями степів і поширені від Центральної та Східної Європи до Північного Ірану і Туркменістану. Вважалося, що в Україні зустрічаються дев'ять видів цього роду – переважно ендеміки Криму та Донецької височини. Присутність такої значної кількості видів свідчила, зокрема, про те, що Крим може бути центром різноманіття та місцем походження роду *Helicopsis*. Вважалося також, що деякі види степівок є пріоритетними для охорони, а один із них навіть певний час фігурував як повністю вимерлий у Червоному списку Міжнародного союзу охорони природи. Однак завдяки застосуванню методів молекулярно-генетичної таксономії авторам статті вдалося встановити, що в Україні поширені лише два види степівок, причому один із них не той, як вважалося раніше, тоді як

решта видових назв застосовувалися до внутрішньовидових форм цих двох видів (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 22.02*).

Консорціум науково-дослідницької інфраструктури Центральної Європи (CERIC-ERIC) оголошує новий конкурс.

Конкурс стосується доступу до сучасного обладнання для здійснення комплексних, зокрема міждисциплінарних, досліджень у галузі матеріалознавства та досліджень біоматеріалів. Граничний термін подання пропозицій – 1 березня 2021 р.

Оголошується відкритий конкурс пропозицій на доступ до сучасного обладнання, зокрема до трьох нових лабораторій:

– ультрафіолетового лазера (ULF-FORTH) в Інституті електронної структури та лазеру (м. Іракліон, о. Крит, Греція);

– джерела випромінювання для рентгенівської абсорбційної спектроскопії LISA@ESRF в Інституті обробки матеріалів (м. Трієст, Італія);

– джерела м'якого рентгенівського випромінювання PHELIX@SOLARIS в Ягеллонському університеті (м. Краків, Польща).

Для отримання безкоштовного доступу до такого обладнання слід подавати заявки – за умови, що результати досліджень буде опубліковано відповідно до правил CERIC. Окрім доступу до інструментів і лабораторій, CERIC пропонує підтримку мобільності вчених, публікацій із відкритим доступом тощо.

Граничний термін подання пропозицій:

– 1 березня 2021 р. – для попередньої оцінки подання з можливістю внесення поправок і покращення вашої заявки;

– 31 березня 2021 р. – рекомендовано тільки для досвідчених користувачів.

У зв'язку із надзвичайними обставинами через COVID-19 та відповідно до особливостей розвитку пандемії в окремих країнах деякі установи, які входять до цієї пан'європейської дослідницької інфраструктури можуть запропонувати проводити вимірювання дистанційно – шляхом пересилання зразків поштою. Можливість виконання дистанційних вимірювань необхідно вказати у формі для подання заявок.

Дослідники з України можуть подати заявку на пільговий відкритий доступ у рамках проекту ACCELERATE програми «Горизонт 2020» з персональної підтримки підготовки пропозицій, виконання вимірювань, а також аналізу та публікації результатів, учасником якого є Ужгородський національний університет.

Докладнішу інформацію шукайте за посиланням або отримайте за адресою: useroffice@ceric-eric.eu (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 15.02*).

На сторінках американського журналу «Physics Today» вийшла стаття, присвячена видатному фізику-теоретику академіку НАН України В. Бар'яхтару.

Нещодавно на сторінках наукового журналу «Physics Today», який видає Американський інститут фізики, у рубриці «People & History» було опубліковано статтю, присвячену видатному фізику-теоретику, засновнику Інституту магнетизму НАН України та МОН України академіку НАН України В. Бар'яхтару (2.08.1930–25.08.2020).

Публікація розповідає про життєвий і науковий шлях Віктора Григоровича, результати якого в теорії магнетизму конденсованих середовищ, надпровідності, механічних властивостей твердих тіл, нелінійних явищ у фізичних системах та інших напрямках теоретичної фізики вагомо вплинули на розвиток світової науки.

Автори статті: Д. Яблонський (Університет Вашингтона, США), В. Соболев (професор, Гірничо-технологічна школа Південної Дакоти, США), І. Бар'яхтар (дослідник, відділ фізики, Бостонський коледж, США), В. Семиноженко (академік НАН України, директор, НТК «Інститут монокристалів» НАН України), Ю. Горобець (член-кореспондент НАПН України, директор, Інститут магнетизму НАН України та МОН України), Б. Іванов (член-кореспондент НАН України, завідувач лабораторії, Інститут магнетизму НАН України та МОН України) (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 9.02*).

Здобутки української археології

На сайті інформаційного порталу Ukraïner 2 лютого 2021 р. було опубліковано коментар старшого наукового співробітника відділу археології раннього залізного віку Інституту археології НАН України кандидата історичних наук Д. Гречка. Учений розповів про Більське городище та археологічні експедиції Інституту археології НАН України на його території.

Більське городище на Полтавщині – парадоксально маловідома для свого масштабу пам'ятка історії. Займаючи площу понад 5 тис. га, воно ймовірно є найбільшим городищем ранньої залізної доби в Східній Європі. Більський заповідник приховує чимало загадок, залишених скіфами, мешканцями описаного Геродотом міста Гелон. Туристи їдуть сюди, щоб на власні очі побачити рукотворні земляні вали і спробувати сили на розкопках. Археологи щороку знаходять тут нові цінні артефакти, а працівники заповідника мріють облаштувати музей.

Протягом VIII–III ст. до н. е. на теренах Великого Євразійського степу мешкали численні племена скіфів. Розселилися вони і на території сучасної України, засновуючи свої укріплені городища, які й дотепер вражають

масштабністю. Території, де колись мешкали скіфи, сягають Подніпров'я, Таврії, Наддніпрянщини і навіть Полтавщини.

Більське городище вивчається з початку ХХ ст. Археологи виявили тут залишки вуличної будови і споруд, що підтверджують існування на цій території високоцивілізованої землеробської держави. Вдалося знайти і ряд унікальних артефактів: золоті пластинки, що зображують, імовірно, античного бога Діоніса, бронзовий казан, грецькі амфори. Символом заповідника став знайдений у 2001 р. золотий перстень-печатка, що експонується у Полтавському краєзнавчому музеї (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 12.02).

Улітку 2020 р. Більська археологічна експедиція Інституту археології НАН України під керівництвом старшого наукового співробітника відділу археології раннього залізного віку Інституту археології НАН України кандидата історичних наук Д. Гречка продовжила розкопки унікального Більського городища на Полтавщині.

Більський археологічний комплекс дарує відкриття кожного польового сезону, а торік особливу увагу дослідників привернув некрополь городища в урочищі Скоробір, де сконцентровані аристократичні поховання скіфського часу.

Археологи дослідили два кургани в урочищі «4 поле». «Кургани помітно на поверхні поля, хоча 100 років тому вони були значно вищими, – пояснив Денис Гречко в коментарі пресслужбі НАН України. – Їх почали досліджувати 1906 року, і розкопки з перервами тривають до сьогодні. Загалом досліджено вже значну кількість курганів. Деякі з них привертають увагу дослідників тим, що, незважаючи на кілька пограбувань – і в давнину, і нещодавно – все ще зберігають дуже цікаві речі, які вказують на високий соціальний статус небіжчиків. Наприклад, у 1970-ті роки археологи знайшли в цих об'єктах срібний з позолотою ритон (ріг для пиття), золоту плетену гривну та інші артефакти. У 2017–2019 рр. експедиція Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна дослідила два комплекси, де виявила цілі набори престижного інвентаря (центральноєвропейські трофеї, золоті прикраси сагайдаків, золоті платівки у вигляді гірських козлів, пантер тощо), які свідчать про те, що це поховання непересічних людей. У 2019 р. було знайдено головний убір із золотими деталями, який також є надзвичайно рідкісним. На жаль, щороку кургани розорюються та стають дедалі меншими, їх уже майже непомітно на поверхні поля. Відповідно, потрібні термінові не лише наукові, а й науково-рятувні роботи. Під час сезону 2020 р. наша експедиція обрала для дослідження два давні насипи на південно-східному краю некрополя. Кургани хоч і розташовані відносно недалеко один від одного, але виявилися різночасовими: між їх створенням – понад 200 років. Можна стверджувати, що вони склали престижну частину некрополя, де ховали – як у VI ст. до н. е., так і в IV ст. до н. е. – визначних

представників тодішнього суспільства (зокрема, воїнів), яке мешкало на території сучасного Більська та його околиць».

Цьогоріч Більська археологічна експедиція планує продовжити працювати й оперативно інформувати суспільство про свої нові відкриття (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 17.02).

Українські та польські археологи спільно досліджують трипільське поселення на околицях Кам'янець-Подільського

Інститут археології НАН України й Інститут археології та етнології Польської академії наук (ПАН) проводять спільні дослідження трипільського поселення в урочищі Татариски на території Кам'янець-Подільського (Хмельницька обл.).

За отриманими радіовуглецевими датами, ця пам'ятка належить до початку IV тис. до н. е. Роботи на ній є частиною виконання проєкту «Динаміка доісторичної культури: комплексний аналіз джерел із Центральної та Південно-Східної Європи», що фінансується Національним науковим центром Польщі (грант NCN 2018/29/B/HS3/01201. Керівник – професор факультету археології Університету ім. А. Міцкевича (Познань, Польща) доктор габілітований І. Собков'як-Табака. Співкерівник з українського боку – науковий співробітник відділу археології енеоліту – бронзової доби Інституту археології НАН України кандидат історичних наук О. Дяченко). Проєкт спрямований на виявлення універсальних законів розвитку культури давнього минулого через напрацювання математичних моделей та їх подальшу верифікацію через співставлення модельних даних із археологічними джерелами.

У польових дослідженнях у Кам'янець-Подільському й аналізі отриманих результатів беруть участь співробітники Кам'янець-Подільської архітектурно-археологічної експедиції Державного підприємства «Науково-дослідний центр “Охоронна археологічна служба”» Інституту археології НАН України (кандидат історичних наук П. Нечитайло), Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника (завідувач сектору археології П. Болтанюк, кандидат історичних наук І. Старенький), Інституту археології і етнології ПАН (Т. Хербіх, Р. Риндзевич), Університету ім. Адама Міцкевича (доктор Я. Небещанський), Національного науково-природничого музею НАН України (доктор біологічних наук Г. Пашкевич).

У дружній атмосфері наукової співпраці набувають досвід молоді вчені – магістранти Національного університету «Києво-Могилянська академія» (Є. Левінзон) і Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка (О. Белік та І. Яхіїв). Під час польового сезону 2019 р. на розкопках також проходили археологічну практику студенти-історики першого курсу Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка.

Чималу допомогу експедиції надають мешканці Кам'янець-

Подільського С. Шевчук і В. Шевчук (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 17.02).

Улітку й восени 2020 р. на Херсонщині здійснювали дослідження Пізньоскіфська археологічна експедиція Інституту археології НАН України та Херсонська археологічна експедиція Державного підприємства «Науково-дослідний центр “Охоронна археологічна служба”» (ДП «НДЦ “ОАСУ”») Інституту археології НАН України (обидві – під керівництвом провідного наукового співробітника відділу археології раннього залізного віку Інституту археології НАН України доктора історичних наук О. Симоненка).

Пізньоскіфська археологічна експедиція Інституту археології НАН України у липні – серпні минулого року продовжила дослідження пізньоскіфських могильників Червоний Маяк і Золота Балка (після реформи децентралізації однойменні села, поблизу яких розташовуються ці археологічні пам'ятки, належать до Бериславського району Херсонської області).

На могильнику Червоний Маяк було продовжено розкоп XII, на захід від ділянки, досліджуваної у 2019 р. На розкопі площею 5x10 м із трьома прирізками вчені виявили дев'ять поховальних споруд (поховання 160–168). Найважливіше відкриття – два поховання з фібулами середньолатенської схеми II–I ст. до н. е., які є найбільш ранніми похованнями могильника та визначають дату його закладення.

У Золотій Балці вчені виконали рятувні роботи з дослідження поховання, вхідна яма якого впала до урвища, що перерізає могильник на півночі. На жаль, це поховання пограбували ще в давнину. На долівці камери безладно лежали кістки кількох похованих дорослих, два панцирі черепах, ліпна «парна» курільниця, залізний ніж, залізна пряжка, половина залізної воїнської фібули, 13 залізних тригранних черешкових вістер стріл із залишками дерев'яних ратищ, сердолікові та скляні намистини.

У вересні – листопаді 2020 р. Херсонська археологічна експедиція ДП «НДЦ “ОАСУ”» Інституту археології НАН України проводила розкопки курганів біля села Ювілейне Олешківського р-ну Херсонської обл. Науковці розкопали 13 курганів, які містили поховання доби бронзи, раннього залізного віку, середньовіччя. Цікавими є кургани зрубної культури з горщиками поволзько-приуральських типів – поховання славнозвісних «аріїв» кола «культур бойових колісниць» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 17.02).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Директор Інституту проблем безпеки атомних електростанцій (ІПБ АЕС) НАН України член-кореспондент НАН України А. Носовський взяв участь в урядовій нараді, яка відбулася 2 лютого 2021 р. в межах роботи організаційного комітету з підготовки та проведення у 2021 році заходів, пов'язаних з 35-ми роковинами Чорнобильської катастрофи.

Нарада відбувалася в режимі онлайн під головуванням Прем'єр-міністра України Д. Шмигала. Упродовж засідання було обговорено план заходів, які планується реалізувати на території України впродовж квітня 2021 р., у тому числі й у Чорнобильській зоні відчуження.

На нараді також обговорювалися культурно-мистецькі, наукові та освітні акції, що планується провести для вшанування пам'яті тих, хто врятував світ від екологічної катастрофи світового масштабу у 1986 р.

До 35-річчя аварії на Чорнобильській АЕС НАН України та Інститут проблем безпеки атомних електростанцій НАН України планують підготувати та видати друком науково-популярну книжку про стан, історію спорудження об'єкту «Укриття» та майбутні роботи щодо його перетворення на екологічно-безпечну систему в складі Нового безпечного конфайнменту.

Крім цього, ІПБ АЕС НАН України є одним із організаторів VI Міжнародної конференції «Проблеми зняття з експлуатації об'єктів ядерної енергетики та відновлення навколишнього середовища» INUDECO-2021, яка цього року відбудеться 27–29 квітня (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 9.02*).

Наука і влада

У Президії НАН України 11 лютого відбулася зустріч президента НАН України академіка А. Загороднього з Надзвичайним та Повноважним Послом Республіки Узбекистан в Україні А. Курмановим.

У зустрічі взяли також участь віцепрезидент НАН України академік С. Пирожков, начальник Відділу міжнародних зв'язків НАН України А. Мирончук та перший секретар-консул Посольства Республіки Узбекистан в Україні Б. Ібрагимов.

На початку зустрічі академік А. Загородній ознайомив поважного гостя з історією, статусом, структурою, а також основними завданнями Національної академії наук України, окремо зупинившись на прикладах ефективної співпраці її вчених із узбецькими партнерами.

Очільник академії зазначив, що НАН України надає великого значення розвитку науково-технічного співробітництва з науковими установами Узбекистану. У першу чергу з традиційно основним і стратегічним партнером – Академією наук Республіки Узбекистан, а також з підпорядкованими їй установами. Взаємовигідна співпраця двох академій

здійснюється як безпосередньо, так і в межах Міжнародної асоціації академії наук – МААН і охоплює весь спектр напрямів розвитку сучасної науки.

Посол високо оцінив науковий потенціал НАН України, зауваживши, що українська наука вирізняється високим рівнем фундаментальних та прикладних досліджень, що добре відомо як науковим організаціям, так і промисловим підприємствам Узбекистану. З року в рік простежується стійке прагнення узбецьких учених, промисловців, представників бізнесу до розвитку та поглиблення партнерства з інститутами НАН України.

Далі академік А. Загородній і посол А. Курманов обговорили перспективи подальшого розвитку українсько-узбецької взаємодії в науковій і науково-технічній сферах. Сторони прийшли до спільного висновку, що теперішній рівень співпраці не відповідає науковому потенціалу України і Узбекистану та має значні можливості для суттєвого зростання.

Під час подальшої розмови академік А. Загородній і А. Курманов звірили підходи і окреслили дорожню карту активізації відповідного українсько-узбецького співробітництва. Одним з першочергових заходів, на думку сторін, має стати оновлення чинного договору про співпрацю НАН України та АН Республіки Узбекистан, який був укладений ще в 1995 р. і вже не відповідає сучасним реаліям.

На завершення академік А. Загородній та А. Курманов висловили впевненість, що зустріч піде на користь зміцненню українсько-узбецького партнерства і послужить основою для подальшої спільної роботи та нових зустрічей (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 16.02*).

Кадрова політика НАН України

У світі 11 лютого відзначався Міжнародний день жінок та дівчат у науці. З цієї нагоди журналісти «Громадського телебачення» поспілкувалися з трьома українськими жінками-науковицями.

Про те, як це бути жінкою в науці, розповіли завідувачка відділу сенсорної сигналізації Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України докторка біологічних наук Н. Войтенко, наукова співробітниця відділу хімії та біохімії ферментів Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України кандидатка біологічних наук Т. Яценко й молодша наукова співробітниця Радіоастрономічного інституту НАН України кандидатка фізико-математичних наук А. Скорик.

На думку Т. Яценко, «День жінок та дівчат у науці – привід не лише згадати видатних науковиць та їхні відкриття, а й привернути увагу до тих проблем, з якими жінки стикаються, працюючи в науковій сфері. (...) Існування Дня жінок у науці дуже дратує окремих чоловіків і, навіть, жінок-науковиць. Мовляв, для чого наголошувати на статі науковця – це тільки відвертає увагу від професійного рівня людини (...). Я сподіваюся, що незабаром потреби у відзначенні такого дня не буде, бо присутність жінок у

науковій сфері не буде проблемою ні для кого, насамперед, для самих науковиць» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 12.02).

До Міжнародного дня жінок і дівчат у науці 11 лютого 2021 р. Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності», ініціатива «Дівчата STEM» і компанія «L'Oréal Ukraine» організували онлайн-дискусію «Як збільшити кількість дівчат у науці», у якій узяли участь співробітниці установ Національної академії наук України. Публікуємо скорочену текстову версію їхніх виступів.

Як зазначила учасниця відеоконференції Е. Лібанова, директорка Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, академік-секретар Відділення економіки НАН України, академік: «На мій погляд, головний нинішній виклик для реалізації потенціалу жінок у науці – родина. Якщо родина не підтримуватиме дівчинку, молоду жінку, матір, дружину в її прагненні займатися наукою, то нічого з цього не вийде. Навіть попри її допитливість, уміння використовувати кожен шанс, прагнення отримувати наукові результати, зацікавленість у пошуку і здатність до нього тощо. І що більших результатів досягає жінка, то важливіше для неї ставлення до них із боку членів її сім'ї. Знайти баланс між серйозною кар'єрою та сімейним життям украй важко. Це стосується не лише науки, але її насамперед, бо зарплати українських учених занижкі. А якщо жінка заробляє мало – гостріше постає питання чому вона постійно працює за комп'ютером і розмірковує над чимось, що не має жодного стосунку до родини.

Безумовно, це проблема. Та чи я прихильниця квот? Категорично ні. На мою думку, квоти заважають і шкодять. Хоча зрушення в бік більшого гендерного балансу потрібні. І вони відбуваються. Скажімо, до 2003 р. у Відділенні економіки НАН України не було жодної жінки – академіка чи члена-кореспондента. Сьогодні в нас уже двоє жінок-академіків і чотири членкині-кореспондентки. На минулому засіданні Президії НАН України президент академії звернувся до всіх академіків-секретарів з проханням за можливості (за інших рівних умов) надавати преференції жінкам на виборах до складу академії, які мають відбутися у квітні цього року.

Держава насправді небагато може зробити в цьому напрямі. Але дівчата, які від природи мають допитливий розум, мусять ним скористатися. Наука – це шанс отримувати ні з чим незрівнянне задоволення від роботи, хай навіть за невелику зарплату. Повірте, в Україні фактично немає жодних перешкод, аби стати кандидатом наук, доктором наук, головним науковим співробітником, завідувачем відділу тощо. Перешкоди починаються, коли ти хочеш стати директором інституту. Так, в академії дійсно мало жінок серед директорів наукових установ. Та, чесно кажучи, я не впевнена, що це аж така вдячна посада.

Учасниця конференції К. Терлецька, старший науковий співробітник відділу математичного моделювання морських і річкових систем Інституту проблем математичних машин і систем НАН України, завідувачка лабораторії математичних наук Національного центру «Мала академія наук України», доктор фізико-математичних наук повідомила, що «За даними звіту організації CRDF Global, який охопив понад мільйон учнів середніх і старших класів у світі, дівчата випереджають хлопців у навчанні за STEM-дисциплінами та досягають кращих результатів на олімпіадах: 56 % дівчат, які навчаються в середній школі в розвинених країнах, висловлюють бажання податись у сферу STEM. Як бачимо, цілеспрямована реклама наукового фаху для жінок (за умови гідної оплати) працює і з кожним роком набирає дедалі більших обертів. Наука належить до п'ятірки найпопулярніших спеціальностей, про які мріють дівчата. У старшій школі кількість налаштованих на неї учениць сягає 63 %, а потім починає зменшуватись і падає до 42 % серед 20-річних. Річ не в тім, що дівчата і хлопці різні. Жінки відповідальніші, старанніші, готові більше працювати (як наголошувала М. Тетчер, «якщо треба добре сказати – кличте чоловіка, якщо треба добре зробити – кличте жінку»).

То чому ж їхнє бажання досліджувати слабшає, а професійні перспективи так і залишаються перспективами? Мені здається, річ у рольових моделях. Ми аналізуємо історії успіху передусім чоловіків – політиків, бізнесменів, науковців, але для жінок ці моделі принципово не релевантні. Жінкам треба продемонструвати, що професійний успіх можна поєднувати зі створенням сім'ї» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 12.02).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

О. Аулін, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Бібліотечна діяльність щодо вдосконалення безпекових чинників у міжнародних стратегічних комунікаціях

У статті досліджується безпекова складова міжнародних стратегічних комунікацій, що відбуваються за участі бібліотечно-інформаційних центрів у сучасних умовах. Проаналізовано основні підходи до визначення поняття «стратегічні комунікації» вітчизняних дослідників, а також їхніх колег із країн Європейського Союзу, США та Російської Федерації. Запропоновано власне визначення терміна «стратегічні комунікації». Розглянуто матеріали Доктрини інформаційної безпеки України в частині, що стосується стратегічних комунікацій та стратегічних наративів.

Визначено, що сьогодні найбільшу небезпеку становлять деструктивні інформаційні впливи, які спрямовуються ззовні на інформаційний простір України, особливо з боку міжнародних ісламістських рухів і РФ. Запропоновано заходи з протидії негативним інформаційним впливам із використанням наявних можливостей бібліотечних установ.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційні центри, бібліотечні установи, соціальні комунікації, стратегічні комунікації, інформаційна безпека, політичний іслам, інформаційний простір.

В умовах світу, що глобалізується, постійно зростає роль міжнародних комунікацій. Це стосується насамперед науково-освітніх і культурних обмінів, коли представники різних народів обмінюються власним досвідом у розв'язанні важливих проблем, що виникають перед людством у цілому або окремими соціальними групами. Водночас важливу роль відіграють політико-дипломатичні та військово-політичні контакти. Їхні основні цілі полягають у тому, щоб не допустити розгортання повномасштабної війни, а також локалізувати або запобігти тим негативним наслідкам, що виникають у разі застосування традиційної зброї. Проте іноді вони використовуються з маніпулятивною метою. В умовах гібридної війни, що точиться РФ проти нашої країни, великого значення набуває ефективне використання наявних і створення нових каналів комунікації.

На цьому напрямі діяльності актуалізується проблема модерних стратегічних комунікацій, тобто комплексної участі державних установ у формуванні наративів, спрямованих на цільову аудиторію. У цьому контексті значно посилюється роль бібліотечно-інформаційних центрів, на базі яких може здійснюватися вивчення наявних і потенційних загроз, пов'язаних з участю бібліотечних установ у міжнародній стратегічній комунікації. Зокрема, безпековий контекст набуває особливої ваги під час міжнародних комунікацій із мусульманськими суб'єктами інформаційної діяльності, частина з яких створює й поширює ісламістські наративи. Крім ісламського, інші світові центри сили також намагаються впливати у власних інтересах на інформаційний простір України.

Багато аспектів проблеми міжнародних стратегічних комунікацій, науково-дослідницької та науково-інформаційної діяльності українських бібліотек розкрито в працях таких науковців, як В. Горовий, С. Горова, А. Галаган, Д. Дубов, Л. Дубровіна, Н. Іванова, Т. Кулаковська, В. Ліпкан, О. Онищенко, К. Пол, Ю. Половинчак, С. Полтавець, Т. Попова, Г. Почепцов, В. Струнгар, Д. Хольцхаузен та ін. Соціально-політична й релігійна ситуація в мусульманському середовищі України та за її межами досліджувалася О. Богомолвим, О. Бойцовою, Д. Брильовим, М. Закіровим, С. Закіровою, М. Кирюшком, Е. Муратовою, Н. Мхітарян, І. Семіволосом, В. Шведом, О. Ярошем та багатьма іншими. Питанням інформаційної безпеки приділяли значну увагу у своїх працях С. Богданов, І. Бондар, Д. Безуглий, Е. Голдман, В. Горовий, О. Ворошилов, У. Ільницька, В. Ліпкан, Н. Ніколсон, О. Онищенко, Ю. Половинчак, В. Попик, Г. Почепцов, Д. Хольцхаузен, О. Харченко, Л. Чуприна та ін. Проте на сьогодні відсутні праці, присвячені аналізу безпекової складової стратегічних комунікацій, що відбуваються за участі інформаційно-бібліотечних центрів та охоплюють сферу інформаційної співпраці із закордонними країнами. Такий стан речей може негативно позначитися на міжнародних комунікаціях на зазначеному напрямі.

Враховуючи викладене, метою статті є аналіз актуальних і потенційних загроз, які є або можуть стати наслідками міжнародних стратегічних комунікацій за участі бібліотечних установ. Поруч із цим розглядатимуться заходи з протидії негативним інформаційним впливам у межах згаданого сегмента стратегічних комунікацій.

Сьогодні стратегічні комунікації перетворюються на окремий важливий інструмент для вирішення багатьох завдань, які в минулому вирішувалися переважно із застосуванням збройних і/або економічних чинників. Унаслідок широкого вживання вищезгаданого терміна спостерігаються такі негативні наслідки, як розмивання його субстанційних характеристик. Відповідно, на початку дослідження ми розглянемо основні підходи до визначення поняття «стратегічні комунікації», які пропонуються вітчизняними й закордонними авторами. Серед закордонних основну увагу ми приділятимемо працям дослідників із США, провідних країн Євросоюзу та РФ, які мають значний досвід використання стратегічних комунікацій, у тому числі в кризові періоди.

У найбільш загальному вигляді стратегічні комунікації розглядаються західними вченими як цілеспрямовані комунікації, що здійснюються суб'єктом для виконання своєї місії [11]. На думку дослідника «РЕНД комперейшен» (RAND Corporation, американська некомерційна організація, яка виконує функції стратегічного дослідного центру, що працює за замовленням керівництва США, їхніх збройних сил та пов'язаних з ними організацій) П. Крістофера, стратегічні комунікації – це «скоординовані дії, повідомлення, образи та інші види оповіщення та залучення, спрямовані на інформування, вплив і переконання певних цільових аудиторій на підтримку цілей держави» [14]. Експерти «Четем хаус» (Chatham House, британський аналітичний центр у сфері міжнародних відносин) визначають стратегічні комунікації як «систему взаємопов'язаних дій на стратегічному, оперативному й тактичному рівнях управління, що спрямована на досягнення розуміння інтересів і потреб цільових аудиторій та виявляє ефективні методи й механізми активації та підтримки певних типів поведінки з боку цих аудиторій» [8]. Таке визначення взято за основу в Резолюції Європарламенту «Стратегічні комунікації ЄС і протидія пропаганді», ухваленій у листопаді 2016 р. [10]. На думку Е. Голдман, в основі стратегічних комунікацій лежить управління сприйняттям, у якому найбільш важливу роль повинна відігравати координація інформаційних потоків, ідей, дій і рішень, спрямована на приведення сприйняття цільових аудиторій у відповідність до цілей державної політики [12]. Міністерство оборони США дало таке визначення поняття «стратегічні комунікації»: «Цілеспрямовані зусилля уряду США, спрямовані на розуміння та залучення цільових аудиторій із метою створення, посилення, збереження умов, сприятливих для просування інтересів, політичного курсу, цілей уряду США за допомогою використання скоординованих програм, планів, завдань, повідомлень, синхронізованих із дією всіх інструментів національної сили» [9]. У 2010 р. Білий дім видав

Рамкову концепцію стратегічних комунікацій, у якій стратегічні комунікації включають у себе два основні компоненти:

- синхронізація ключових повідомлень і дій з урахуванням того, як вони сприймаються цільовими аудиторіями;

- програми та дії, спрямовані на комунікацію з цільовими аудиторіями, включаючи громадські проєкти, публічну дипломатію, інформаційні операції [13].

У США в 2017 р. вийшов збірник статей «Стратегічна комунікація: новий порядок денний у комунікації», у якому було дано загальне визначення терміну «стратегічні комунікації» (далі – СК). «Комунікації можуть бути охарактеризовані як стратегічні в тому випадку, якщо їх здійснення направляється очікуваним результатом. Цей результат може являти собою ставлення до чого-небудь, переконання або знання; крім того, він може означати зміну або створення чого-небудь» [15]. При цьому в останні десятиріччя відбулися важливі зміни в домінуючих моделях комунікації. Монологічні – замінено на діалогічні [7].

В останні десятиліття експертами із США у сфері стратегічних комунікацій відмічалася заміна монологічних моделей на діалогічні, коли зі стратегічних комунікацій ідуть на другий план або зовсім виключаються такі негативні складові, як тиск, маніпуляції, обман, пропаганда. Акцент робиться на тому, щоб створювати та підтримувати спільні цінності, знаходити нові смисли, здійснювати діалог і спільну діяльність державної влади й ключових аудиторій [2].

Російські дослідники пропонують свої підходи до визначення стратегічних комунікацій. Спільним для них є розуміння стратегічних комунікацій як гранично широкої за своїм охопленням діяльності, пов'язаної з досягненням стратегічних цілей, необхідністю синхронізації дій організації для вирішення поставлених завдань, просуванням або зміною культурних (ідеологічних) цінностей у свідомості цільових аудиторій, поліпшенням іміджу держави на міжнародній арені [2].

У Доктрині інформаційної безпеки України «стратегічні комунікації – скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави» [6]. У колективній монографії Київського інституту міжнародних відносин стратегічні комунікації розглядаються як комунікативні технології, спрямовані на забезпечення міжнародної взаємодії та формування тривалих формальних і неформальних зв'язків між урядовими інститутами, міжнародними акторами, дипломатичними установами й політичними лідерами з метою реалізації політичних, економічних, безпекових, культурних, соціальних і гуманітарних ініціатив, проєктів тощо, у тому числі за допомогою публічної дипломатії або спеціальних інформаційних кампаній [5, с. 10]. На думку В. Ліпкана, стратегічні комунікації на сучасному етапі розвитку цивілізаційних відносин покладено

в основу гарантування реалізації національних інтересів і просування цілей держави [4]. Виходячи з викладеного, в контексті, який нас цікавить, стратегічні комунікації можуть бути визначені як «системне, скоординоване використання комунікативних можливостей держави, спрямованих на просування її цілей, шляхом досягнення розуміння інтересів і потреб цільових аудиторій і виявлення ефективних методів і механізмів активації та підтримки певних типів поведінки з боку цих аудиторій».

Задля з'ясування безпекової складової стратегічних комунікацій вважається за доцільне звернутися до основних суб'єктів, що здійснюють із-за кордону вплив на інформаційний простір України. Це – Російська Федерація, США, Євросоюз, ісламський світ і Китай. Основним критерієм на цьому напрямі є визначення загроз інформаційній безпеці, до яких згідно з Доктриною інформаційної безпеки України належать:

- зовнішні негативні інформаційні впливи на свідомість людини та спільноти через засоби масової інформації, а також мережу Інтернет, що здійснюються на шкоду державі та мають на меті: спроби змінювати психічні й емоційні стани людини, її психологічні та фізіологічні характеристики; здійснювати керований вплив на свободу вибору шляхом поширення в національному інформаційному просторі культу насильства й жорстокості, зневажливого ставлення до людської та національної гідності, розпалювання міжрелігійної, міжетнічної й міжнаціональної ворожнечі, ненависті за етнічною, мовною, релігійною та іншими ознаками; поширення закликів до сепаратизму, повалення конституційного ладу чи порушення територіальної цілісності держави;

- інформаційний вплив на населення України, у тому числі на особовий склад військових формувань, мобілізаційний резерв – з метою послаблення їх готовності до оборони держави та погіршення іміджу військової служби;

- поширення суб'єктами інформаційної діяльності викривленої, недостовірної та упередженої інформації для дискредитації органів державної влади, дестабілізації суспільно-політичної ситуації, що значно ускладнює прийняття політичних рішень, завдає шкоди національним інтересам України чи створює негативний імідж України;

- створення, поширення, передавання та зберігання інформації з метою підтримки, супроводження чи активізації злочинної та терористичної діяльності тощо [6].

Якщо брати до уваги зазначені загрози і відштовхуватися від ролі бібліотек у міжнародних стратегічних комунікаціях (відповідно до їх визначення, яке ми запропонували вище), то одним із найбільш небезпечних стає ісламський чинник. Однак у цьому випадку не йдеться про всі мусульманські країни та / або міжнародні релігійні й релігійно-політичні об'єднання. Ми говоримо лише про ісламістів, які намагаються завдяки власній інтерпретації священних мусульманських книг підбурити одновірців на захоплення політичної влади з кінцевою метою відновлення всесвітнього халіфату. Саме з такого руху, як «Брати-мусульмани» вийшов свого часу

лідер «Ісламської держави» Аль-Багдаді, а засновник «Аль-Каїди» Усама бен Ладен активно співробітничав із «братами». Сьогодні на території України функціонує філіал міжнародного ісламістського релігійно-політичного об'єднання Хізб ут-Тахрір аль-Ісламі, засновники якого орієнтують прихильників на створення халіфату. Крім того, існують громадські організації мусульман, які періодично видають і розповсюджують праці ідеологічно наближених до руху «Братів-мусульман» авторів: Ю. Кардаві, С. Кутба, М. аль-Газалі та ін. [3, с. 299–310]. Понад те, на думку вітчизняних і закордонних експертів, територія України, починаючи з 1970-х років, використовується для транспортування радикальних ісламістів із Близького Сходу до країн Західної Європи. Це також завдає Україні додаткових репутаційних збитків на міжнародному рівні. Одним з найбільш привабливих об'єктів для розповсюдження радикальної ісламістської літератури прихильники цих рухів можуть вважати бібліотечно-інформаційні центри на кшталт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. У цьому випадку беруться до уваги не тільки можливості поповнення книжкових фондів літературою відповідної спрямованості, а й активна виставкова діяльність, яку здійснює бібліотека. Наприклад, під час чергової виставки, присвяченої мусульманській тематиці, читацькій аудиторії може бути представлено книги С. Кутба та інших апологетів ісламізму. При цьому додатковий вплив на відвідувача зробить безпосередньо високий статус НБУВ як відомого й авторитетного бібліотечного та наукового центру.

Інформаційні впливи з боку РФ, що здійснює військово-політичну та інформаційну агресію стосовно України, також несуть серйозну загрозу. З одного боку, це напряму не стосується бібліотечного сегмента міжнародних стратегічних комунікацій. Проте друковані та електронні носії, що містять вигідні Кремлю стратегічні наративи, можуть надходити до бібліотечних установ у прихованому вигляді. Наприклад як наукові видання з Польщі, Словаччини, країн Балтії та інших суб'єктів ЄС, кінцевим бенефіціаром яких є підконтрольні Москві організації, створені для здійснення деструктивного інформаційного впливу.

Стратегічні комунікації за участі українських бібліотечних установ із США та країн Євросоюзу вважаються на сьогодні найменш безпечними для України. Це відбувається завдяки близьким культурним традиціям, а також політико-економічним спрямуванням офіційного Києва до євро-атлантичної інтеграції. При цьому, однак, треба брати до уваги, що книги та інші зразки друкованої продукції можуть містити такий стратегічний наратив: «Західні країни є єдиними носіями загальнолюдських цінностей, тому вони мають право здійснювати свою “просвітницьку” місію в інших країнах різними, іноді досить жорсткими, способами».

Для китайського інформаційного впливу є характерним вкорінені у свідомість цільових аудиторій думки про те, «що нині Китай вірний тисячолітнім традиціям “серединної імперії”». Відповідно до цієї концепції прийнято вважати, що КНР, як і попередні китайські державні утворення,

нібито не здатна на відверту військово-політичну експансію, якщо в її правлячого класу відсутня упевненість у здатності абсолютно безболісно для себе “переварити” окуповані території. При цьому зазвичай звертається увага на наявність у вірогідних об’єктів китайської експансії ядерної зброї або союзницьких відносин із членами “атомного клубу” й робиться висновок, що військових зіткнень не відбудеться. Проте ситуація з Тибетом і вторгненням у 1979 р. у В’єтнам свідчать про зворотнє. Також треба мати на увазі, що на сьогодні відчутна потужна фінансово-економічна й демографічна присутність Китаю практично на всіх континентах» [1, с. 60–67].

Отже, в сучасних умовах стратегічні комунікації перетворюються на окремий важливий інструмент для розв’язання багатьох проблем, які в минулому розв’язувалися переважно із застосуванням збройних і/або економічних чинників.

Стратегічні комунікації можуть бути визначені як «системне, скоординоване використання комунікативних можливостей держави, спрямованих на просування її цілей, шляхом досягнення розуміння інтересів і потреб цільових аудиторій та виявлення ефективних методів і механізмів активації й підтримки певних типів поведінки з боку цих аудиторій».

Якщо брати до уваги інформаційні загрози і відштовхуватися від ролі бібліотек у міжнародних стратегічних комунікаціях, то найбільш небезпечними стають ісламістський та російський чинники.

Друковані та електронні носії, що містять вигідні Кремлю стратегічні наративи, можуть надходити до бібліотечних установ у прихованому вигляді (як наукові видання з Польщі, Словаччини, країн Балтії та інших суб’єктів ЄС), кінцевим бенефіціаром яких є підконтрольні Москві організації, створені для здійснення деструктивного інформаційного впливу.

Завадити проникненню у фонди бібліотечно-інформаційних центрів ідеологічно небезпечних матеріалів можливо за рахунок організації системного аналізу паперових та інших носіїв інформації, що надходять до НБУВ та інших вітчизняних бібліотек із вищезгаданих країн, щодо їх можливого використання для здійснення деструктивного впливу на інформаційний простір України.

Список бібліографічних посилань

1. Ауліна О. В. Політична міфологія в інформаційних війнах : монографія. Київ : Видавець Бихун В. Ю. 2018. 168 с.

2. Богданов С. В. Стратегические коммуникации: концептуальные подходы и модели для государственного управления. *CYBERLENINKA*. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/strategicheskie-kommunikatsii-kontseptualnye-podhody-i-modeli-dlya-gosudarstvennogo-upravleniya?gclid=CjwKCAiA44LzBRB-EiwA-jJipNZoEjakzHvUtPq0tmDcVAAUnfoI2 FhB3 zDxNFRrtAj8oZt9Nll 61RoCz0cQAvD_BwE.

3. История Востока : в 6 т. Т. 5 : Восток в новейшее время: 1914–1945 гг. / отв. ред. Р. Г. Ланда ; Ин-т востоковедения РАН. М. : Вост. лит., 2006. 717 с.
4. Ліпкан В. Експертний висновок на проект Стратегії розвитку ефективних комунікацій у ЗСУ. *Глобал. орг. союзн. лідерства*. 2015. URL: <http://goal-int.org/ekspertnij-visnovok-na-proekt-strategii-rozvitku-efektivnix-komunikacij-zsu>.
5. Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах : монографія. Київ : Вадекс, 2019. 442 с.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України. Верховна Рада України. Законодавство України : *вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>.
7. Corman S. R., Trethewey A., Goodall B. A 21 st Century Model for Communication in the Global War of Ideas. From Simplistic Influence to Pragmatic Complexity. URL: <https://csc.asu.edu/wp-content/uploads/pdf/114.pdf>.
8. Cornish P., Lindley-French J., Yorke C. Strategic Communications and National Strategy / A Chatham House Report. September 2011. P. 4. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/r0911es%E2%80%93stratcomms.pdf>.
9. DoD Dictionary of Military and Associated Terms / Defense Technical Information Center. November 8, 2010. URL: http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1_02.pdf.
10. EU Strategic Communications with a View to Counteracting Propaganda. In-depth Analysis / European Union Institute for Security Studies (EUISS), France. May 2016. P. 4. URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA\(2016\)578008_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA(2016)578008_EN.pdf).
11. Hallahan K., Holtzhausen D., Van Ruler B., Vercic D., Siramsh K. Defining Strategic Communication. *International Journal of Strategic Communication*. 2007. № 1. P. 4.
12. Goldman E. Strategic Communication: A Tool for Asymmetric Warfare URL: <http://smallwarsjournal.com/blog/strategic-communication-a-tool-for-asymmetricwarfare>.
13. National Framework for Strategic Communication. The White House, Washington. 2010. *FAS – Federation of American Scientists : Official Site*. URL: <https://fas.org/man/eprint/pubdip.pdf>.
14. Paul Chr. Strategic Communication: Origins, Concepts, and Current Debates. Santa Barbara, CA : ABCCLIO, 2011. P. 17.
15. Strategic Communication: New Agendas in Communication / ed. by A. Dudo, L. A. Kahlor. New York ; London : Taylor & Francis, 2017.